

บทที่ 12 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

12.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

ในบรรดาการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ (special interest tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) เป็นรูปแบบที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รัฐบาล องค์การพัฒนาเอกชน องค์การระหว่างประเทศ คำนึงความหวังว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะเป็นแหล่งที่มาของรายได้ที่จะนำไปใช้คุ้มครองธรรมชาติในประเทศกำลังพัฒนา ช่วยยกระดับทางเศรษฐกิจ ให้แก่สังคมท้องถิ่น และเป็นแหล่งสำคัญในการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ทั้งคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ดังตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงใน คอสตาริกา (Costarica) ซึ่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นที่รู้จักทั่วโลก และสามารถทำรายได้เข้าประเทศในระดับสูงมาโดยตลอดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา

หากจะสืบสาวลงไป การกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นทางการได้เริ่มขึ้นอย่างน้อยที่สุดเมื่อปี 1985 โดย องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization หรือ WTO) ได้ตีพิมพ์เอกสารฉบับหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ ต่อมาปี 1990 สหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature หรือ IUCN) ก็ได้ตีพิมพ์รายชื่อวนอุทยานแห่งชาติ (national park) และแหล่งธรรมชาติที่ได้รับการคุ้มครอง (protected area) เพื่อชี้ถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลังจากนั้น ในปี 1992 องค์การวางแผนด้านสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environmental Planning หรือ UNEP) และ องค์การการท่องเที่ยวโลกก็ได้ตีพิมพ์เอกสารเพื่อกำหนดแนวทางในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบางพื้นที่

ในปัจจุบัน กระแสความตื่นตัวต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แพร่หลายไปยังประเทศกำลังพัฒนา ที่อาศัยการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ คำนึงความเชื่อว่า หากดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เหมาะสม ก็จะสามารถอนุรักษ์ธรรมชาติ ได้พร้อมๆ กับการพัฒนาเศรษฐกิจ และการสร้างงานให้คนในท้องถิ่น ดังตัวอย่างของประเทศเคนยาในแอฟริกาซึ่งได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมานาน โดยการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่อเคนยาสูงกว่าการใช้ที่ดินตามปกติ ในการเกษตร หรือ ล่าสัตว์ถึง 162 เท่า เช่น การล่าสัตว์โคตัวหนึ่งตัวจะทำรายได้ประมาณ 8,500 ดอลลาร์ แต่หากคุ้มครองไว้และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สัตว์โคตัวเดียวกันนั้นจะช่วยทำรายได้เข้าประเทศได้ถึง 515,000 ดอลลาร์ และ ช่วยให้คนท้องถิ่นมีอาชีพอีกอย่างน้อย 2,000 คน²

12.2 คำจำกัดความ

¹ WTO, "The Role of Recreation Management in the Development of Active Holidays and Special Interest Tourism and Consequent Enrichment of the Holiday Experience", 1985

² UNEP, "Guidelines: Development of National Parks and Protected Areas for Tourism"

ในปัจจุบัน คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ได้กลายเป็นคำที่ใช้ในวงการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างหลากหลายจนแทบไม่มีคำจำกัดความที่เห็นพ้องต้องกัน ในขณะเดียวกัน แนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวดังกล่าวก็ไม่ใช่แค่เรื่องอีกด้วย นักวิชาการบางท่านวิเคราะห์ว่ามีคำคำนี้ในระดับที่แตกต่างกันตั้งแต่การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา (hard-core nature tourism) การท่องเที่ยวเพื่อไปชมธรรมชาติด้วยความต้องการเข้าใจถึงระบบนิเวศ (dedicated nature tourism) การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมธรรมชาติ (mainstream nature tourism) และ การท่องเที่ยวที่ไร้ธรรมชาติแบบผิวเผิน (casual nature tourism)³

ในประเทศไทย มักมีการกล่าวถึงคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในฐานะที่เป็นไวพจน์ (synonym) ของคำว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) การท่องเที่ยวทางเลือก (alternative tourism) การท่องเที่ยวสีเขียว (green tourism) และ การท่องเที่ยวเชิงชีวภาพ (bio tourism) และ มักกล่าวคำนี้ในความหมายกว้างที่ครอบคลุมเกินกว่า การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเท่านั้น โดยครอบคลุมไปถึง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา และ การท่องเที่ยวเชิงท้องถิ่นด้วย ดังเห็นได้จากคำจำกัดความของ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึง “การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาเรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ”⁴ โดยมีนัย คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของ ททท. จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ” (special interest tourism) ของคณะผู้วิจัย ที่กล่าวถึงในบทที่แล้ว

ในการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในความหมายของการท่องเที่ยวเพื่อชมด้วยความต้องการเข้าใจถึงระบบนิเวศ (dedicated nature tourism) เช่นการไปชมความเป็นอยู่ของนกในแง่ต่างๆ และ การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมธรรมชาติ (mainstream nature tourism) เช่นการไปชมดอกไม้ที่สวยงาม เป็นสำคัญ โดยไม่รวมถึงการท่องเที่ยวที่ไร้ธรรมชาติแบบผิวเผิน (casual nature tourism) เช่น การไปอาบแดดริบถทะเล และ จะไม่ให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา (hard-core nature tourism) เช่น การเดินทางไปศึกษาชีวิตนกเพนกวินที่ขั้วโลกใต้เนื่องจากมีตลาดการท่องเที่ยวที่เล็กเกินไป นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่า คณะผู้วิจัยใช้คำนี้ในความหมายที่แคบกว่าความหมายที่ ททท. ใช้ เนื่องจากนอกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา การท่องเที่ยวเชิงท้องถิ่นออกมามาก หาก และจะกล่าวถึงการท่องเที่ยวเหล่านี้ ในบทต่อไป ทั้งนี้ เพราะคณะผู้วิจัยเชื่อว่า การท่องเที่ยวเหล่านี้แต่ละแบบมีลักษณะที่แตกต่างกันที่สำคัญหลายประการ และ น่าจะเป็นการดีกว่าที่จะกล่าวถึงการท่องเที่ยวแต่ละแบบแยกจากกัน เมื่อมองจากจุดประสงค์ในการส่งเสริมนักท่องเที่ยวเชิงคุณภาพของญี่ปุ่น

³ Linberg K. "Policies for Maximizing Nature Tourism's Biological and Boonercical Benefits". World Resource Institute, 1991

(อ้างจาก Adis Issarakura, "Ecotourism", TDRI Quarterly Review, Vol 11 No 2, June 1996)

⁴ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, “นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พ.ศ. 2538-2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)” อนึ่งในเอกสารนี้ ททท. มิได้ใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” แต่ใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ในการออกความคำว่า ecotourism แต่ได้อธิบายกำกับไว้ว่าทั้งสองคำนี้เป็นไวพจน์กัน

12.3 ลักษณะเฉพาะ

เราสามารถเห็นลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ได้จากทั้งพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และ นโยบายการจัดการของการท่องเที่ยวแบบนี้ เมื่อดูอย่างผิวเผินแล้ว แม้ว่า นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (ecotourist) จะมีพฤติกรรมคล้ายกับนักท่องเที่ยวทั่วไป เช่น มีการถ่ายรูปขณะเที่ยวชมธรรมชาติเช่นเดียวกันก็ตาม พฤติกรรมในการท่องเที่ยวเดินทางเป็นกลุ่มเล็ก และ การมีนักยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติเป็นอย่างดีร่วมเดินทางไปด้วย ก็เป็นเครื่องชี้หนึ่งว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แตกต่างจากการท่องเที่ยวชมธรรมชาติโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตาม สิ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างชัดที่สุดก็คือ เจตนารมณ์ในการท่องเที่ยว และกิจกรรมที่ปฏิบัติในระหว่างท่องเที่ยวที่นั่นเอง กล่าวคือ ในขณะที่ นักท่องเที่ยวทั่วไปไปชมธรรมชาติ เช่น ชายทะเล ทะเลสาบ ป่า ภูเขา ในกิจกรรมท่องเที่ยวที่ตนได้รับความเพลิดเพลินอย่างฉาบฉวย เช่น ว่ายน้ำ อาบแดด กีฬาทางน้ำ จัมน้ำ ชี้อรชาน ดึงแคมป์ไฟ เป็นหลัก นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จะใช้เวลาไปกับการศึกษาหรือชื่นชมธรรมชาติ เช่น การชมนก การถ่ายภาพชีวิตสัตว์ การสำรวจทางพฤกษศาสตร์ โบราณคดี การเที่ยวดำ การเดินป่า การดำน้ำชมปะการัง เป็นต้น

ในด้านนโยบายการจัดการเรื่องการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ยังจำเป็นต้องมีแนวทางในการท่องเที่ยวที่ชัดเจนมากกว่าการท่องเที่ยวทั่วไปมาก มิฉะนั้น อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าการท่องเที่ยวทั่วไป โดยธรรมชาติเหล่านั้นมักมีความเปราะบาง วิธีการกำหนดแนวทางหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวคือ การกำหนดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะระบุว่า จำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นรับได้ในแต่ละช่วงเวลาเป็นเท่าไร กิจกรรมใดสามารถทำได้บ้าง สามารถปลูกสร้างอาคารต่างๆ ได้หรือไม่ เป็นต้น

12.3 แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวรูปแบบนี้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มีลักษณะที่สอดคล้องกับความสนใจและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นหลายประการ ดังสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ความสนใจธรรมชาติของชาวญี่ปุ่น

ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในธรรมชาติมาตั้งแต่ในสมัยโบราณแล้ว ดังเห็นได้จากงานศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ที่มักแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนกับธรรมชาติ การศึกษาในปัจจุบันของญี่ปุ่น ยังมีส่วนช่วยให้ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในธรรมชาติ อย่างมีความเข้าใจมากขึ้น ด้วยหลักสูตรการศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ที่เน้นการเรียนนอก

ห้องเรียน ความสนใจธรรมชาติของชาวญี่ปุ่นมีส่วนทำให้ชาวญี่ปุ่นสามารถยอมรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้โดยง่าย

2) การขอศึกษาค้นคว้าเองและเพิ่มพูนความรู้

ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปมีพื้นฐานการศึกษาอย่างอ่อนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย นอกจากนี้ ชาวญี่ปุ่นยังมีนิสัยรักการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการอ่านหนังสือ หรือ ชมรายการสารคดีทางโทรทัศน์ ซึ่งทำให้ชาวญี่ปุ่นมีพื้นฐานในด้านวิทยาศาสตร์โดยไปเป็นอย่างดี ความรู้พื้นฐานเหล่านี้ทำให้นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

3) สภาพความเป็นอยู่ของชีวิตคนเมืองและแรงผลักดันจากสังคมเมือง

ประชากรญี่ปุ่นส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ในอาคารชุดเช่น อะพาร์ตเมนต์ หรือ แมนชั่น ซึ่งมีขนาดเล็กกับแคบ อยู่สูงจากพื้นดินและไม่ได้รับอนุญาตให้มีสัตว์เลี้ยง แหล่งธรรมชาติ เช่น ป่า หรือ ภูเขา จึงเป็นสถานที่ที่คนญี่ปุ่นต้องการสัมผัส นอกจากนี้ ชีวิตในสังคมเมืองที่เร่งรัด และเวลาว่างในแต่ละวันที่มีอยู่อย่างจำกัดยังทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นทั้ง “การปลดปล่อย” และ “การแสวงหา” ที่ทุกคนต้องการและวางแผนล่วงหน้าเป็นเวลาหลาย ๆ เดือน

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า พฤติกรรมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นนั้น มีลักษณะที่แตกต่างจากของนักท่องเที่ยวชาติอื่นๆ หลายประการ จากการวิเคราะห์เอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับชาวญี่ปุ่นและจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพบว่า ลักษณะที่แตกต่างเหล่านั้นได้แก่

1) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อการนำเสนอ (presentation) มาก ดังจะเห็นได้จากการที่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่น มักต้องการให้นักอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำนวนมากในการให้ความรู้ ในขณะที่ นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศตะวันตก มองว่านักอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะเป็นสิ่งที่ขัดขวางโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสหรือศึกษาธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ในบางกรณี

นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่นยังสนใจการท่องเที่ยวที่มีคอนเซ็ปต์และภาพลักษณ์ (image) ที่ชัดเจน ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น จึงมีการนำเสนอคอนเซ็ปต์และภาพลักษณ์นั้นตั้งแต่ เอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว การบรรยายก่อนออกเดินทาง และ เอกสารประกอบการท่องเที่ยว

2) นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นสนใจทั้ง “สถานที่” และ “กิจกรรม”

ในขณะที่นักท่องเที่ยวตะวันตกสนใจว่า สถานที่ท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เป็นสถานที่เช่นไร มีคุณค่าในเชิงนิเวศอย่างไร นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นยังมีความสนใจเพิ่มจากนี้ คือ จะสนใจด้วยว่า จะสามารถทำกิจกรรมอะไรได้บ้างในสถานที่นั้น ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในญี่ปุ่นจึงมักใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว เช่น ให้อาหาร หรือ เกมส์ ที่ช่วยกระตุ้นความคิด หรือ ตลอดจนเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เห็นผลลัพท์เป็นรูปธรรม อาทิ การหัดรีดนมวัว การปลูกต้นไม้ หรือ ถักไหม เป็นต้น

3) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นยังต้องการความปลอดภัยและความสะดวกสบาย

โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นจะต้องการความปลอดภัยและความสะดวกสบายมากกว่านักท่องเที่ยวจากตะวันตก ดังจะเห็นได้จากการที่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะไม่ตัดสินใจเดินทางไปยังสถานที่ที่ตนไม่มีข้อมูล หรือ ไม่ทราบมาตรการการรักษาความปลอดภัย การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น จึงต้องคำนึงถึงเรื่องเหล่านี้ ทั้งในด้านการจัดเตรียมอาหาร ที่พัก ยานพาหนะ และ สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สุขา ไว้อ่างอาบน้ำ

12.5. รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อศึกษารวมชาติที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น

ตารางที่ 12.1 รวบรวมตัวอย่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในและต่างประเทศที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ๆ คือ การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิตหรือสัตว์ การท่องเที่ยวเพื่อชมธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตลอดจน การเที่ยวฟาร์มเกษตรกรรม ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะขออธิบายตัวอย่างการท่องเที่ยวบางตัวอย่างดังต่อไปนี้

1) การท่องเที่ยวเพื่อชมปลาวาฬ

การที่ปลาวาฬเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่ใหญ่ที่สุดในโลก ทำให้มันกลายเป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาติต่างๆ รวมทั้งนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นมาตั้งแต่อดีต โดยนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นจะเที่ยวชมปลาวาฬ (whale watching) ทั้งในและต่างประเทศ คือ บริเวณเกาะมิยาโกะจิม่า เกาะจิยะมะ และ บริเวณชายฝั่งแคลิฟอร์เนียในสหรัฐอเมริกาและในบริเวณอื่นๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก รูปแบบของการท่องเที่ยวมักเป็นการนั่งเรือจากชายฝั่งไปยังบริเวณที่ฝูงปลาวาฬมักว่ายน้ำผ่านมา โดยสามารถไปกลับได้ภายในหนึ่งวัน จุดสนใจในการท่องเที่ยวมักเป็นการฟังเสียงร้องของปลาวาฬ หรือ การดูปลาวาฬท่อน้ำ โดยมีช่วงเวลาที่ดีเด่นที่สุดคือ ฤดูหนาวที่ปลาวาฬปรากฏตัว ในปัจจุบัน ผู้จัดการท่องเที่ยวเพื่อชมปลาวาฬทั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์ และ บริษัทท่องเที่ยวเอกชน ความนิยมการท่องเที่ยวเพื่อไปดูปลาวาฬ ได้ทำให้เกิดสินค้าที่มีหลากหลายรูปแบบปลาวาฬซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มชาวออฟฟิศ และ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา

2) การท่องเที่ยวเพื่อชมนก

การท่องเที่ยวเพื่อชมนก (bird watching) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการประมาณการว่าในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อชมนกนี้มีจำนวนสูงถึง 5 ล้านคน โดยมีสถานที่ชมนกแห่งใหญ่ๆ ในประเทศ 3 แห่งคือ หมู่เกาะโอกะซะวะมา เกาะโคะจิคุในหมู่เกาะชิโกกุ และ ในหมู่เกาะโอกินาวา นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักจะมองว่า การชมนกเป็นการผจญภัยเล็กๆ (light adventure) ที่ได้ทั้งความตื่นเต้น และ ความรู้ ในการเดินทางไปชมนกดังกล่าว นักท่องเที่ยวจะนั่งเรือออกจากชายฝั่ง โดยบางครั้งต้องค้างคืนในเรือหนึ่งคืน จุดสนใจในการชมนกของชาวญี่ปุ่น คือ การชมนกพันธุ์ที่หายาก ที่ไม่สามารถพบเห็นในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะนกที่มีสีสันสวยงาม โดยนักท่องเที่ยวเหล่านี้จะให้ความสนใจในการเรียนรู้จรรยาวัตนิสัย และ ลักษณะพิเศษของนกเหล่านั้น

3) การเที่ยวชมศูนย์เพาะเลี้ยงโคอาล่า

โคอาล่า (koala) เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของออสเตรเลีย ด้วยความน่ารักของมัน ทำให้การท่องเที่ยวชมศูนย์เพาะเลี้ยงโคอาล่ากลายเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวหญิงและนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัวเป็นอย่างมาก ในการท่องเที่ยวนี้ นักท่องเที่ยวจะได้ฟังคำบรรยายเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอ อาหาร การเพาะเลี้ยงโคอาล่า ปัญหาที่เกิดขึ้น และ นโยบายในการคุ้มครองโคอาล่าของออสเตรเลียจากผู้เชี่ยวชาญประจำศูนย์ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสามารถสัมผัสกับโคอาล่าโดยตรง ด้วยการอุ้มและถ่ายรูปคู่กันได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้มีการออกกฎหมายห้ามการอุ้มโคอาล่า เพราะสร้างความตื่นกลัวให้กับมันมากเกินไป

4) การเที่ยวชมฟาร์มปลุสค์ว ในออสเตรเลียและนิวซีแลนด์

ในประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์มีฟาร์มปลุสค์วหลายแห่งที่เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชม เพื่อทัศนศึกษาชีวิตสัตว์ต่างๆ ซึ่งโคแบก แกะ วัว จึงใจ และ สัตว์พื้นเมืองอื่นๆ ประกอบคำอธิบาย และ การสาธิตขั้นตอนต่างๆ ในการปลุสค์ว โดยรูปแบบของการท่องเที่ยว มีทั้งการท่องเที่ยวระยะสั้นซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 ถึง 3 ชั่วโมง ซึ่งอาจรวมการรับประทานอาหารกลางวันเข้าไว้ด้วย และ การท่องเที่ยวระยะยาว ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าพักอาศัยและร่วมทำงานในฟาร์มเป็นเวลา 1 ถึง 2 สัปดาห์ รูปแบบหลังนี้ได้รับความนิยมจากนักเรียนและนักศึกษาในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนมาก และ เคยปรากฏในรายการสารคดีทางโทรทัศน์มาแล้ว

5) การท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติคาซูลู ออสเตรเลีย

อุทยานแห่งชาติคาซูลู ทางตอนเหนือของออสเตรเลีย เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แห่งหนึ่งซึ่งมีการจัดการที่ดีมาก เช่น มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มจะต้องไม่เกิน 20 คน และ นักท่องเที่ยวจะต้องชมอุทยานตามคำแนะนำของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด

ในการชมอุทยานนี้อย่างทั่วถึงซึ่งจะต้องใช้เวลาประมาณ 1 ถึง 3 สัปดาห์ นักท่องเที่ยวจะได้ศึกษาชีวิตพืชและสัตว์แต่ละชนิด โดยจะทราบข้อมูลในแง่ต่างๆ ของพืชและสัตว์เหล่านี้ได้จาก คู่มือการเดินทางที่มีการจัดทำขึ้นเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวจะได้รับคำแนะนำให้จดบันทึกการสังเกตการณ์ของตนและประทับตราลงในหนังสือคู่มือเดินทาง เพื่อเป็นการบันทึกประสบการณ์และเป็นที่ระลึกในการมาเที่ยวอีกครั้ง

นอกจากนี้ อุทยานแห่งชาติกาลูยังเล็งเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการจัดการทรัพยากรทางชีวภาพ และ เกมต่างๆ ให้เด็กๆ ได้รับความสนุกสนานไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ธรรมชาติ การส่งเสริมนี้ทำให้อุทยานแห่งชาตินี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัวเป็นอย่างมาก

6) การชมแมวน้ำที่ฮอกไกโด

การท่องเที่ยวเพื่อชมการใช้ชีวิตของแมวน้ำ (seal watching) ที่เกาะฮอกไกโด ทางตอนเหนือของญี่ปุ่น เริ่มขึ้นอย่างจริงจังเมื่อปี 1987 จากการดำเนินการของ สมาคมเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองธรรมชาติแห่งญี่ปุ่น (NACS-J) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านอนุรักษ์ธรรมชาติ สมาคมดังกล่าวจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลักษณะนี้ขึ้นเพื่อกระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นสนใจต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในประเทศ และผลักดันให้มีการวางนโยบายและแนวทางปฏิบัติ (guideline) สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในญี่ปุ่น

กิจกรรมในการท่องเที่ยวนี้ประกอบไปด้วย การดูการใช้ชีวิตในค้ำต่างๆ ของแมวน้ำ การฟังคำบรรยายจากเจ้าหน้าที่อนุรักษ์สัตว์ท้องถิ่น ตลอดจน การพูดคุยกับชาวบ้าน และ ชาวประมงในบริเวณนั้น เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจปัญหาของแมวน้ำและปัญหาสังคมท้องถิ่นดีขึ้น ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวนี้ได้รับความนิยมมากขึ้น จนสมาคมเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองธรรมชาติแห่งญี่ปุ่น โอนการดำเนินงานให้หน่วยงานท่องเที่ยวในท้องถิ่นรับไปดำเนินการแทนแล้ว

นอกจากที่กล่าวมานี้ นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ยังนิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยการเดินทางไปชม ภูเขาไฟ ในบริเวณเกาะฮาวาย ป่าฝนเขตร้อนในเกาะบอร์เนียว ซาฟารีในแอฟริกา เป็นต้น

12.6. รูปแบบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะไปได้ในประเทศไทย

ประเทศไทยมีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการรองรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นค่อนข้างมาก เนื่องจาก เรามีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามที่แตกต่างจากญี่ปุ่น รูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นไปได้ในประเทศไทย ในตารางที่ 12.2 และ ที่จะหยิบยกมาขอความนี้จะเป็นเพียงตัวอย่างไม่กี่ตัวอย่างในรูปแบบที่เป็นไปได้จำนวนมาก

1) ทวีรปลูกป่าโกงกาง

ชาวญี่ปุ่นเป็นชาติที่มีชื่อเสียงว่าชอบรับประทานกุ้งเป็นอย่างมาก จนมีการเขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ “กุ้งและชาวญี่ปุ่น” (Ebi to Nihonjin) ชาวญี่ปุ่นเองก็ทราบเป็นอย่างดีคือว่า การรับประทานกุ้งมีผลให้ประเทศผู้ผลิตกุ้งต้องทำตลาดป่าโกงกางเพื่อการทำนากุ้ง ทวีรปลูกป่าโกงกางนี้มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น และการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนในประเทศไทยไปพร้อมๆ กัน เนื้อหาในการท่องเที่ยวอาจประกอบไปด้วย การให้ความรู้ถึงความสำคัญของป่าชายเลนต่อระบบนิเวศทางทะเล ให้นักท่องเที่ยวทัศนศึกษาดูสิ่งมีชีวิตในเขตชายเลน และให้มีการปลูกป่าโกงกางเป็นรายการสุดท้าย ซึ่งทั้งหมดนี้อาจใช้เวลาประมาณครึ่งวัน นักท่องเที่ยวที่สนใจจะสนใจในกิจกรรมนี้คือ นักท่องเที่ยวกลุ่มสูงอายุโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวหญิง ซึ่งมีแนวโน้มสนใจกิจกรรมอาสาสมัครอยู่แล้ว

2) ทวีรชมทุ่งบัวตอง คอยแม่อุคอ แม่ฮ่องสอน

ภาพดอกบัวตองสีสดบานสะพรั่งเต็มทุ่งติดกับท้องฟ้าใส ในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายน น่าจะเป็นทัศนียภาพที่เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ซึ่งชอบดูทุ่งดอกไม้ที่บานสะพรั่งเป็นอาณาบริเวณกว้าง เช่นเดียวกับทุ่งทิวลิป ในเนเธอร์แลนด์ จุดขายหนึ่งของทวีรชมทุ่งดอกบัวตองที่เป็นไปได้คือ การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวนอนในเต็นท์กลางแจ้งท่ามกลางธรรมชาติอันบริสุทธิ์ และการจัดเทศกาลดอกบัวตองขึ้น เพื่อสร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวให้ครึกครื้น โดยทั้งนี้จะต้องมีการเตรียมการที่เหมาะสม โดยเฉพาะการสร้างเส้นทางเดินทางที่สะดวก และ การพัฒนาภูเขาน้ำร้อนที่ของดอกบัวตอง ซึ่งมีเวลาสั้นเพียงประมาณ 2 สัปดาห์เท่านั้น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่อาจเป็นกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่นิยมดอกไม้ในญี่ปุ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง และ คาดว่ามีจำนวนอยู่ระหว่าง 5 ล้านถึง 10 ล้านคน

3) ทวีรเดินป่า ในป่าฝนเขตร้อน ในอุทยานแห่งชาติ

ในจินตนาการของชาวญี่ปุ่นนั้น คำว่า “ป่าฝนเขตร้อน” (tropical rain forest) เป็นคำที่ดูมีมนต์ขลัง ทำให้นึกไปถึงบรรยากาศอันลึกลับ (exotic) แห่งสวรรค์ (paradise) นี่เป็นสาเหตุที่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชาวญี่ปุ่นนิยมเดินทางไปที่ป่าฝนเขตร้อนในบราซิล อาร์เจนตินา หรือ ในเกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย ประเทศไทยเองก็มีป่าฝนเขตร้อนที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) สูงหลายแห่งในรูปของ อุทยานแห่งชาติ เช่น เขาใหญ่ ภูเรือ ภูกระดึง ภูหิน เราควรหาแนวทางให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งให้ประชาชนในประเทศเกิดความหวงแหนในมรดกทางธรรมชาติเหล่านี้ และ เป็นแหล่งรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ในการนำมาอนุรักษ์ป่าฝนเขตร้อนในประเทศไทย

จุดที่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นน่าจะมีความสนใจคือ การเดินป่า (jungle trekking) เพื่อศึกษาพืช และ สัตว์เมืองร้อน ดอกไม้ป่า เช่น กฤษณา และ ภูมิประเทศตามธรรมชาติ เช่น น้ำ ซึ่งมีหินงอกหินย้อย ตลอดจน น้ำตกต่างๆ ซึ่งของไทยมีความงดงามและมีขนาดใหญ่กว่าของญี่ปุ่นมาก

4) ทวีร์เก็บผลไม้เมืองร้อน

การเก็บผลไม้เป็นตามสวนผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาลก็เป็นกิจกรรมหนึ่งในการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัว ประเทศไทยมีผลไม้เมืองร้อนรสชาติอร่อยมากมายหลายชนิดที่น่าจะถูกปากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น เช่น มะม่วง เงาะ ทูเรียน มังคุด ลิ้นจี่ หรือ ลำไย เป็นต้น ในการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ ควรให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวถึงลักษณะเฉพาะของผลไม้เหล่านั้น ประโยชน์ต่อร่างกาย วิธีการปลูกผลไม้เหล่านั้นให้ปลอดภัย ตลอดจนมีการบริหารจัดการผลไม้ การทำขนมหรือการถนอมอาหารที่ได้จากผลไม้เหล่านั้น เช่น ทูเรียนกวน หรือ ลำไยตากแห้ง เป็นต้น นอกจากนี้ ควรสอนให้นักท่องเที่ยวรู้จักวิธีดูผลไม้ว่าผลไหนสุกหรือไม่สุก และ วิธีเก็บผลไม้อย่างปลอดภัย ก่อนให้นักท่องเที่ยวสนุกกับการเก็บผลไม้เหล่านั้น ข้อควรระวังในการจัดการท่องเที่ยวก็คือ ผลไม้ที่ให้นักท่องเที่ยวเก็บนั้นจะต้องปราศจากยาฆ่าแมลง

12.7 การเตรียมการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความเปราะบาง การเตรียมการที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการก่อปัญหาจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างสูง ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงการเตรียมการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย โดยสังเขป

1) กำหนดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว และ แนวทวนในการปฏิบัติ

การกำหนดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความสามารถในการรองรับนี้รวมถึง ความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (environmental carrying capacity) ซึ่งจะระบุจำนวนนักท่องเที่ยวที่สามารถรองรับได้ในเวลาหนึ่งๆ และ ระยะเวลาในการท่องเที่ยวสูงสุด โดยไม่ทำให้สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวได้รับความเสียหาย เช่น ในการท่องเที่ยวชมผีเสื้อแมงม้าน้ำหิ่งห้อยข้างคัน สมภคมเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองธรรมชาติแห่งญี่ปุ่นได้กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกิน 20 คนต่อครั้ง และ ความสามารถในการรองรับด้านสังคม (social carrying capacity) ซึ่งหมายถึงจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่นักท่องเที่ยวด้วยกันยังรู้สึกไม่อึดอัด เช่น ในกรณีของการเที่ยวชม ปะการัง ที่ เกรต บาร์เฮอร์ รีฟ ในออสเตรเลีย จะมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในบางบริเวณ เพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกอึดอัด

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กรมป่าไม้ ควรกำหนดขีดความสามารถในการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่มีความเปราะบาง และ ควรหาวิธีในการควบคุมให้มีการ

ปฏิบัติตามความสามารถในการรองรับดังกล่าว นอกจากนี้ ควรออกแนวทางในการปฏิบัติ (guideline) ที่ชัดเจนที่กำหนดว่า กิจกรรมใดบ้างที่สามารถทำได้ในระหว่างท่องเที่ยว เป็นต้น

2) การเตรียมการด้านวิชาการ และ ข้อมูล

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ให้ประสบความสำเร็จ จำต้องมีการเตรียมการด้านวิชาการให้พร้อม โดยเชื่อมโยงองค์ความรู้พื้นฐานทางด้านระบบนิเวศน์ ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เข้ากับความรู้สมัยใหม่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้โดยง่าย นอกจากนี้ ควรมีการเตรียมข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยว และ แนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องในการท่องเที่ยว

3) พัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

นักยุทธศาสตร์คือหัวใจของความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับชุมชนท่องเที่ยว และ สถาบันการศึกษาส่วนท้องถิ่นในการฝึกอบรมนักยุทธศาสตร์พิเศษด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยสนับสนุนให้นักยุทธศาสตร์ท้องถิ่น มีความสามารถในการนำเสนอสิ่งที่คนเข้าใจให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้อย่างน่าสนใจ

4) เตรียมผู้ประกอบการ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรช่วยสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่ผู้ประกอบการเอกชน ในเรื่องการมองไกล โดยคาดหวังผลตอบแทนในระยะยาวแทนผลตอบแทนในระยะสั้น และ ควรมีบทบาทในการจัดทำรายชื่อบริษัทผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ควรมีการฝึกอบรมผู้ประกอบการให้เข้าใจความต้องการและลักษณะของนักท่องเที่ยว

5) เตรียมกลไกในการหารายได้เพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

เพื่อดูแลมิให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตกอยู่ในเสื่อมโทรม ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อเป็นรายได้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยที่มาของกองทุนนี้อาจมาจากงบประมาณของภาครัฐ และ การบริจาคของเอกชนที่ประกอบการท่องเที่ยว ดังเช่น ตัวอย่างของญี่ปุ่น ที่บริษัท นิฮง โคทสึ (Nihon Kotatsu) ซึ่งจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ในรูปแบบการไปชมซาฟารี ในแอฟริกา ได้จัดสรรเงินรายได้ส่วนหนึ่งให้แก่กองทุนอนุรักษ์ช้างแอฟริกา หรือบริษัท คินคิ นิฮง ทัวริสต์ (Kinki Nihon Tourist) ซึ่งจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมไปยังนครวัด ก็ได้จัดสรรเงินทุนเพื่อช่วยเหลือในการอนุรักษ์โบราณสถานดังกล่าว

12.8 ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไข

การวางแผนที่ไม่รัดกุม และ การเตรียมการที่ไม่พร้อม อาจทำให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสร้างปัญหาแก่ชุมชนท่องเที่ยวหลายประการ อาทิ

1) สภาพแวดล้อมธรรมชาติเสียหาย และ สิ่งมีชีวิตถูกรบกวน

หากไม่มีการวางแผน และ จัดการที่ดีพอ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็อาจสร้างความเสียหายแก่สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวได้ ดังตัวอย่างความเสียหายที่เกิดในถ้ำแม่ฟ้าหลวง แอมะซอน ประเทศบราซิล และประเทศจีนบับว ซึ่งมีการจัดการผิดพลาด และ ไม่มีการควบคุมการท่องเที่ยวให้อยู่ในขีดความสามารถในการรองรับ

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเพื่อชมสัตว์ อาจก่อให้เกิดผลกระทบที่รบกวนความเป็นอยู่ของสัตว์เหล่านั้นได้ ดังปรากฏรายงานว่ามีสัตว์ถูกสังเวยการณอยู่เป็นเวลานานเกิดหงุดหงิด ทำร้ายนักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อป้องกันปัญหานี้ ควรมีการปฏิบัติตามแนวทางปฏิบัติ (guideline) อย่างเคร่งครัด

2) การขุดดินฐานของคนภายนอกเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว

ตัวอย่างของปัญหาคณภายนอกขุดดินฐานเข้าไปอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว เห็นได้ชัดเจนที่สุดจาก กรณีของ เกาะกาลาปากอส ในเอกวาดอร์ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เช่น มีตัว “อิกัวนา” (iguana) ซึ่งเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำชนิดหนึ่ง เมื่อเกาะนี้มีชื่อเสียงมากขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คนภายนอกได้ขุดดินฐานเข้ามามากขึ้น ทำให้เกิดสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ และ มีการนำสัตว์จากภายนอกเข้ามา และเข้าไป จนมีการแพร่พันธุ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของเกาะ และ การมีชีวิตอยู่ของ อิกัวนา

หน่วยงานการส่วนท้องถิ่นและชุมชนท่องเที่ยวควรร่วมมือกันในการป้องกันการขุดดินฐาน และ ควบคุมการนำสิ่งมีชีวิตอื่นเข้าไปรบกวนระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยว

3) การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม และ การรั่วไหลของรายได้

แม้ว่า นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยทั่วไป มักจะมีความพร้อมที่จะใช้จ่ายในการท่องเที่ยวสูงกว่านักท่องเที่ยวแบบมหาชนก็ตาม การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม และ การรั่วไหลของรายได้ออกจากแหล่งท่องเที่ยว อาจก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งในชุมชนท่องเที่ยวขึ้นได้ ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นเมื่อชุมชนท่องเที่ยวไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง และ ต้องพึ่งพาผู้ประกอบการจากภายนอก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ หน่วยงานในภาครัฐ ควรช่วยเหลือในการสร้างขีดความสามารถในการจัดการให้แก่ชุมชน ทั้งความเข้าใจใน

รรรรรรในทอ้งอ์น ความสามารถในการป้าสนอ และ ความสามารถในการสื่อสารกับนักทอ้งเทื่อว เจ้า
ความสามารถด้านภาษา เป็นต้น

ตารางที่ 12.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น

ประเภท	รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขาย
ทัวร์ศึกษาหรือชื่นชมพืชหรือสัตว์	ชมแม่น้ำที่เกาะฮอกไกโด	- ฟังบรรยายจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น - พูดคุยกับชาวบ้าน และ ชาวประมง
	ชมปลาวาฬที่แคลิฟอร์เนีย	- พิสูจน์ความใหญ่โตของปลาวาฬด้วยตาเปล่า - ตั้งต้นที่รักษาวัฒนธรรมชาติ
	ชมสัตว์ป่าแบบซาฟารีในแอฟริกา	แอฟริกาเป็นดินแดนต้นกำเนิดแห่งสวนสัตว์เปิดแบบซาฟารี ที่มีการล่อเลียนไปทั่วโลก
	ชมดอกเอลเดอร์ไวส์ (Elderweiss) บริเวณภูเขาแอลป์	- ดอกเอลเดอร์ไวส์ มีดอกสีขาว-สีชมพูสวยงาม - ชมทัศนียภาพของทุ่งดอกไม้และเทือกเขา - มีเพลงที่ชื่อเหมือนดอกไม้ที่เป็นที่รู้จักดี
ทัวร์ชมธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ	ชมป่าฝนเมืองร้อนที่บอร์เนียว	ป่าฝนเขตร้อนของบอร์เนียวอยู่ในสภาพสมบูรณ์ และ มีความหลากหลายทางชีวภาพ
	รับปีใหม่ที่ยูเนสกอร์ แคนซอน	- รับส่งอรุณแห่งวันปีใหม่ท่ามกลางธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ของยูเนสกอร์ แคนซอน - ชมพาโนรามา แห่งสวรรค์ - บรรยากาศเหมือนกับเมื่อ 10 ล้านปีที่แล้ว
	ท่องเที่ยวชมธรรมชาติที่เกาะชุกชิมะ ในจังหวัดคาโกชิมะ	- ชมคันสนใหญ่อาสุทันปี - ได้รับการคัดเลือกเป็น “มรดกโลก” ปี 1994 - เดินทางไปกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
	เที่ยวภูเขาคีรีมันจาโรและซาฟารีในเคนยา 11 วัน	- หอชมคีรีมันจาโรสูงที่สุดในแอฟริกา - มีทั้งคอร์สปีนเขาสำหรับนักปีนเขาและ เส้นทางเดินสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป - ชมความงามของซาฟารีที่มีเฉพาะในเคนยา
	ชมแสงออโรรา ที่อลาสกา	- อลาสกาเป็นพื้นที่ที่มีโอกาสเห็นแสงออโรรามากที่สุดในโลก - แสงออโรราที่ อลาสกา แฟร์แบงก์มีความงดงามไม่แพ้ที่ใดในโลก
	ชมเกรต บาร์เรียร์ รีฟ ในออสเตรเลีย	- ชมแนวปะการังใหญ่ที่สุดในโลก สุดขลุความมหัศจรรย์แห่งธรรมชาติ - นำชมชีวิตสัตว์ทะเลในโซดหินปะการัง โดยผู้เชี่ยวชาญด้านชีววิทยาทางทะเล

ตารางที่ 12.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น (ต่อ)

ท่องเที่ยวฟาร์มเกษตรกรรม	ทดลองรีดนมวัว	• ทดลองรีดนมวัว และ คั้นน้ำนมที่รีดได้ • เป็นประสบการณ์ที่ไม่สามารถสัมผัสได้ในชีวิตประจำวัน
	เก็บผลไม้เมืองร้อนที่นคร โฮจิมีนห์	• ล่องเรือไปเกาะที่มีสวนผลไม้ • ราคาถูกต่ำกว่า 30 ดอลลาร์
	ชมสวนเพาะโคอาลาในออสเตรเลีย	• โคอาลาเป็นสัตว์หายากโคอาลาอย่างหนึ่ง • อุ้มและถ่ายรูปร่วมกับโคอาลาที่แสนน่ารัก
	ชมสัตว์ในอุทยานแห่งชาติคาตูตู ในออสเตรเลีย	• เดินทางในอุทยานแห่งชาติขนาดใหญ่ • ศึกษาระบบนิเวศน์และสิ่งมีชีวิตประเภทต่างๆ • สนุกกับการประทับตรามือสัตว์แต่ละชนิด • พักในโรงแรมรูปร่างกระซ้
	ชมศูนย์สัตว์ป่าและเพาะพันธุ์สัตว์ ในออสเตรเลียและนิวซีแลนด์	• ชมสัตว์พื้นเมืองหลายชนิดเช่น แกะ วัว จิงโจ้ • ชมการสาธิตการเลี้ยงสัตว์ตามขั้นตอนต่างๆจากผู้เชี่ยวชาญ • สามารถนอนค้างคืนในฟาร์ม

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว

ตารางที่ 12.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขายที่เป็นไปได้
ชมป่าฝนเขตร้อนในวนอุทยานแห่งชาติ	- อุทยานแห่งชาติของไทยหลายแห่งเป็น “มรดกโลก” - ชาวญี่ปุ่นชื่นชมและหลงใหลคอบรรยากาศของ “ป่าฝนเขตร้อน” (tropical rain forest) ป่านประหนึ่งเป็น “สวรรค์” (paradise) ที่เอ็กзotic (exotic)
ปลูกป่าโกงกาง	- ป่าโกงกางเป็นแหล่งพักพิงสัตว์น้ำและมีความสำคัญต่อระบบนิเวศทางทะเล - ชาวญี่ปุ่นชอบรับประทานกุ้ง และ เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งในการทำลายป่าโกงกาง ดังปรากฏในหนังสือเล่มหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันดีในญี่ปุ่น
ปลูกไม้ยืนต้น เช่น ไม้สัก	- ไม้ยืนต้นเป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำสำคัญต่อระบบนิเวศน์มาก - ไม้สักเป็น ไม้มีค่าของไทยมาตั้งแต่อดีต มีชื่อเสียงไปทั่วโลก - ทำป้ายร่อนักท่องเที่ยวผู้ปลูกต้นไม้
เก็บผลไม้เมืองร้อน เช่น ทุเรียน ลิ้นจี่ มังคุด เงาะ	- ผลไม้ไทยมีเอกลักษณ์แทบไม่พบที่อื่นในโลก เช่น ทุเรียนซึ่งเป็น “ราชาแห่งผลไม้” - ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่เคยได้อิน หรือ เคยรับประทานผลไม้ไทย แต่มีน้อยคนเคยได้เห็นต้นจริงๆ - ราคาจำหน่ายของผลไม้เหล่านี้ ในญี่ปุ่นแพงมาก
ชมกล้วยไม้ป่า	- กล้วยไม้เป็นดอกไม้ไทยที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก เป็นดอกไม้ชั้นสูงราคาแพง ดุจดัง “ราชินีแห่งดอกไม้” - กล้วยไม้ป่าแตกต่างจากกล้วยไม้เลี้ยงและหาซื้อได้ยาก - อธิบายถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างกล้วยไม้และต้นไม้ใหญ่ และ วิธีการเพาะเลี้ยงกล้วยไม้
ชมนกที่เขายาใหญ่	- เขายาใหญ่มีนกหลายชนิดนานาพันธุ์ที่หาซื้อได้ยาก - เขายาใหญ่มีสภาพสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ - ชมกวาง รอยเท้าเสือ และสัตว์ป่าอื่นๆ
ชมทุ่งนาไทยในภาคกลาง	- อ่าวนครดินนาและทุ่งกลั่นไฉนหลังฝนตก - ดูควายแช่ปลัก และ ดูชีวิตสัตว์ในทุ่งนา - ทดลองดำนา หรือ เกษขั้ว ความแตกต่างฤดูกาล - ขี่ควายชมหมู่บ้าน - ชาวญี่ปุ่นชอบทิวทัศน์พื้นที่ราบอันกว้างใหญ่และเขียวขจี

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 13 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย

13.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

การท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับการรักษาสุขภาพอนามัยมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว ดังจะเห็นได้จากประวัติการท่องเที่ยวโลกซึ่งชาวโรมัน หรือ คนชั้นสูงของยุโรปในศตวรรษที่ 17 นิยมเดินทางไปอาบน้ำแร่ (spa) และน้ำพุร้อน ซึ่งทำให้เกิดการสร้างรีสอร์ทหลายแห่งในยุโรปในปัจจุบัน ในญี่ปุ่นเอง การไปรักษาโรคก็ถูกใช้เป็นเหตุผลหนึ่งของการเดินทางไปต่างถิ่นในยุครที่รัฐบาลห้ามประชาชนเดินทางในอดีต ในสมัยต่อมา การแข่งขันกีฬาถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นหรือประเทศ ควบคู่ไปกับการเป็นโอกาสหนึ่งในการท่องเที่ยวด้วย เช่น ในปี 1927 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสมัยใหม่ในสหรัฐ มีการเหมาเครื่องบินจากนิวยอร์กไปชิคาโก เพื่อไปดูแจ็ก เคมปรี ป้องกันตำแหน่งแชมป์โลก ในปัจจุบัน ความเกี่ยวข้องระหว่างการท่องเที่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยก็เพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด เมื่อประชาชนในประเทศพัฒนาแล้วซึ่งมีระดับพัฒนาการทางเศรษฐกิจสูง มีความตื่นตัวในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและการรักษาสุขภาพอนามัย ทั้งการเล่นกีฬากลางแจ้ง และ เดินทางไปดูการแข่งขันกีฬา ตลอดจนการบำรุงร่างกายด้วย

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย ได้รับการยกฐานะเป็นอุตสาหกรรมอย่างหนึ่ง และกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้สูงสำหรับบางประเทศไปแล้ว เช่น ประเทศอิสราเอล ซึ่งมีบ่อน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนจำนวนมากในแถบทะเลเดดซี (Dead Sea) มีภูมิอากาศค่อนข้างคงที่ตลอดทั้งปี มีวิวทิวทัศน์ตามธรรมชาติที่สวยงาม ตลอดจน มีความก้าวหน้าทางวิทยาการทางการแพทย์ค่อนข้างสูง ได้สร้างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยขึ้นจากทรัพยากรเหล่านี้ ในสหรัฐอเมริกาที่เช่นกัน การท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการเพื่อปำบัดโรค (recreation therapy) ได้เติบโตขึ้นและสร้างการจ้างงานรายได้ดีขึ้นเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเพื่อไปชมการแข่งขันกีฬา โดยเฉพาะกีฬาในระดับนานาชาติ เช่น การแข่งขันกีฬาโอลิมปิก หรือ การแข่งขันฟุตบอลโลก นอกจากจะช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ท้องถิ่นที่จัด เช่น เมืองบาร์เซโลนาซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ในสเปน ได้กลายเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกจากการจัดการแข่งขันโอลิมปิกแล้ว ยังนำรายได้เข้าประเทศผู้จัดมหากาฬอีกด้วย

นอกจากผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจแล้ว การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยยังมีศักยภาพในการส่งเสริมในแง่ดี โดยช่วยกระตุ้นให้ประชาชนในประเทศเจ้าบ้านตื่นตัวในการระวังรักษาสุขภาพ และ สนใจในการเล่นกีฬามากขึ้น ซึ่งจะส่งผลในทางดีคือการส่งเสริมการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพอีกทางหนึ่ง

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น เพื่อพิจารณาหารูปแบบที่เป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย

13.2 คำจำกัดความ

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลาแนมัยเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อบำบัดโรค บำรุงสุขภาพกาย หรือ สุขภาพจิต ผู้เชี่ยวชาญบางท่านแบ่งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลาแนมัยออกเป็น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (health tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sport tourism) และ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (adventure tourism) ทั้งนี้ การให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ละประเภทดังกล่าวมีความแตกต่างกันหลากหลายออกไป

สำหรับผู้เชี่ยวชาญบางคนแล้ว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีความหมายกว้างรวมถึง การท่องเที่ยวเพื่อ อาบแดด การเดินทางไปสถานที่ที่มีภูมิอากาศแตกต่างกันออกไปด้วยเหตุผลทางสุขภาพ การท่องเที่ยวที่มีผลดีทาง สุขภาพเป็นผลพลอยได้ เช่น การเล่นกีฬา การเดินทางเพื่อไป อาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อน หรือ อาบแร่ตาม คลอดจน การเดินทางเพื่อไปรับการรักษารโรค ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญบางท่านให้คำจำกัดความที่มีขอบเขตแคบ ลง เช่น ไม่ถือว่าการท่องเที่ยวเพื่อการอาบแดด หรือ การท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิง สุขภาพ

ส่วนการท่องเที่ยวเชิงกีฬานั้น โดยทั่วไปมักหมายถึง การเดินทางไปร่วมเล่นกีฬาทั้งที่มีจุดประสงค์เพื่อ การแข่งขันหรือเพื่อความเพลิดเพลิน และ การเดินทางไปชมการแข่งขันกีฬา ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงผจญ ภัยนั้นมักมีการให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยง ทั้งนี้ความเสี่ยงดังกล่าวอยู่ในระดับที่ควบคุมได้ เช่น การเล่นสกี การล่องแพ เป็นต้น

ในรายงานฉบับนี้ คณะผู้วิจัยจะใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในความหมายที่รวมถึงการท่องเที่ยว ที่มีจุดประสงค์หลักเพื่อการรักษาสุขภาพ การเดินทางเพื่อไปอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อน หรือ อาบแร่ตาม คลอดจน การเดินทางเพื่อไปรับการรักษารโรค และจะใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงกีฬาในความหมายข้างต้น แต่จะรวม การท่องเที่ยวเชิงผจญภัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงกีฬาด้วย เพราะมีลักษณะร่วมกันค่อนข้างมาก

13.3 ลักษณะเฉพาะ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลาแนมัย เป็นการท่องเที่ยวแบบมีวัตถุประสงค์พิเศษ ที่มีลักษณะรวมกับการ ท่องเที่ยวแบบมีวัตถุประสงค์พิเศษประเภทอื่น และมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวมวลชน (mass tourism) แบบดั้งเดิมหลายประการ อาทิ นักท่องเที่ยวชมการท่องเที่ยวแบบมีวัตถุประสงค์พิเศษมีความต้องการที่จะ สัมผัส และ หาประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพและพัฒนาตนเอง ดำรงการเดินทางไป สู่จุดหมายและพักในที่พักไม่สามารถทำให้การท่องเที่ยวแบบนี้เกิดขึ้นได้ เพราะต้องอาศัยการสัมผัส การเข้าร่วม

และ การเรียนรู้ในสถานที่ท่องเที่ยวอื่น

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพัฒนามี แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมี จุดประสงค์พิเศษแบบอื่นๆ คือ จุดประสงค์สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพัฒนามีคือ การแสวงหาความ สมบูรณ์ของสุขภาพกาย และ สุขภาพจิต ตลอดจน การได้สัมผัสกับผู้อื่นในระหว่างการท่องเที่ยว จุด ประสงค์ในการท่องเที่ยวนี้เกิดจากการเปลี่ยนทัศนคติในการรักษาสุขภาพ จากเดิมที่เคยมอบความรับผิดชอบใน การรักษาสุขภาพแก่แพทย์ทั้งหมด มาสู่การเสริมสร้างสุขภาพให้สมบูรณ์ด้วยตนเองมากขึ้น การเสริมสร้างสุข ภาภด้วยตนเองนี้สามารถแสดงออกมาในรูปของการออกกำลังกายด้วยการเล่นกีฬา การเลือกรับประทานอาหาร ที่มีประโยชน์ การควบคุมน้ำหนักตัว การทำจิตใจให้สงบ หรือ การใช้ยารักษาโรคจากสมุนไพรที่ส่งผลกระทบ น้อย

13.4 แรงจูงใจของคนญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวรูปแบบนี้

เช่นเดียวกับประชากรในประเทศพัฒนาแล้วทั้งหลาย ชาวญี่ปุ่นมีความตื่นตัวในการรักษาสุขภาพ อนามัยมาก ทั้งนี้เพราะชาวญี่ปุ่นทั้งหลายมีอายุขัยเฉลี่ยค่อนข้างสูง และ ต้องการใช้ชีวิตในวัยชราอย่างมีสุข ภาภแข็งแรงสมบูรณ์ นอกจากนี้ ระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของประชากรญี่ปุ่นซึ่งอยู่ในขั้นสูง ยังทำให้ชาวญี่ปุ่น มีความรู้ความเข้าใจ และ ตื่นตัวในการรักษาสุขภาพ

หลักฐานที่สนับสนุนคำกล่าวข้างต้นได้แก่ ความแพร่หลายของ หนังสือและตำราว่าด้วยวิธีการรักษา สุขภาพ รายการโทรทัศน์ของสถานีโทรทัศน์ เอ็น เอช เค ซึ่งเผยแพร่ถึงวิธีการรักษาสุขภาพพัฒนามีที่ถูกต้อง หลายครั้งในหนึ่งสัปดาห์ ตลอดจน ความนิยมของการฝึกกายบริหารในรูปแบบต่างๆ คาบสถานที่เสริมสร้าง ความสมบูรณ์ของร่างกาย (fitness club) แห่งต่างๆ ทั้งที่บริหารงานโดยรัฐบาลท้องถิ่น เช่น ฮาเกอคาเงา ซึ่งมีการ เก็บค่าใช้บริการค่อนข้างสูงเพื่อให้บริการคนทั่วไป และ ที่บริหารงานโดยเอกชนซึ่งมีการเก็บค่าใช้บริการค่อนข้างแพงและให้บริการแก่เฉพาะสมาชิกเท่านั้น นอกจากนี้สถานที่เสริมสร้างความสมบูรณ์ของร่างกายดังกล่าวแล้ว สถานที่ที่เรียกกันว่า “ศูนย์วัฒนธรรม” (culture center) แห่งต่างๆ ก็ยังให้บริการการฝึกสอนการออกกำลังกาย เพื่อรักษาสุขภาพ นอกเหนือจากการฝึกสอนทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ด้วย ดังปรากฏในตารางที่ 13.1

นอกจากนี้ ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการใช้ชีวิตของชาวญี่ปุ่นอย่างเห็น ได้ชัด แนวโน้มที่ปรากฏขึ้นคือ การให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตกลางแจ้ง และ วิถีชีวิตในอดิที่สูญหายไป เนื่องจากการพัฒนา ดังปรากฏว่าความนิยมในกิจกรรมกลางแจ้งเช่น การตกปลา การไปฟังเสียงนกพิสด การไปมองท้องฟ้าเปลี่ยนสีไปมา การสัมผัสกับกลิ่นไอดิน แนวโน้มนี้มีส่วนส่งเสริมต่อการท่องเที่ยวเชิงกีฬา ซึ่งมีส่วนคาบเกี่ยวกับการใช้ชีวิตกลางแจ้งเป็นอย่างยิ่ง

13.5 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพัฒนามีที่ชาวญี่ปุ่นสนใจ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ตารางที่ 13.2 สรุปรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพที่ได้รับความนิยมในประเทศไทยปัจจุบัน จากรูปแบบของการท่องเที่ยวทั้งหมดนี้ คณะผู้วิจัยจะขออธิบายในรายละเอียดของการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ ที่มีนักท่องเที่ยวผู้สนใจเข้าร่วมมาก ดังต่อไปนี้

1) การอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อน การเดินทางไปอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนตามสถานที่ที่เรียกว่า “ออนเซ็น” ตามท้องถิ่นต่างๆ เป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ได้รับความนิยมมากที่สุดอย่างหนึ่งในญี่ปุ่นและเป็นวิธีการรักษาสุขภาพที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ยุคที่การแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้า โดยปรกติ นักท่องเที่ยวมักเดินทางแบบไปเช้าเย็นกลับ หรือค้างคืนหนึ่งคืนในย่านรีสอร์ท ซึ่งอยู่ในเมืองที่มีบ่อน้ำแร่และน้ำพุร้อนอยู่มาก เช่น อะดามิโนะวะระ หรือ ฮิโตะ รีสอร์ทที่มีชื่อเสียงว่ามีน้ำแร่ที่สามารถรักษาโรคต่างๆ ได้ หรือ มีวิวทิวทัศน์ที่งดงามมักได้รับความนิยมมาก และอาจมีนักท่องเที่ยวแวะผ่านเกินกว่า 1 หมื่นคนต่อวัน ในปัจจุบัน การปรับปรุงสถานที่ที่พัก และการประชาสัมพันธ์ทางโทรทัศน์ทำให้นักท่องเที่ยวหญิงนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อจุดประสงค์ในการอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนมากขึ้น

2) การรักษาสุขภาพและความงาม ในปัจจุบัน การรักษาสุขภาพและความงามได้ถูกผนวกเข้ากับการท่องเที่ยว และเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีความนิยมในกลุ่มผู้หญิงญี่ปุ่น ในปัจจุบันมีศูนย์บริการเสริมความงามและสุขภาพ (aesthetic salon) จำนวนมากเปิดให้บริการอนออนผิว แคงหน้า ดอนขนส่วนเกินที่ดูน่าเกลียด ตลอดจนให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ เช่นการลดน้ำหนัก และ รักษาผิวพรรณโดยผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ยังบริการดังกล่าวในประเทศแล้ว ยังปรากฏว่า นักท่องเที่ยวหญิงชาวญี่ปุ่นไม่น้อย สนใจไปใช้บริการในลักษณะเดียวกันในต่างประเทศด้วย ดังจะเห็นได้จากการโฆษณาถึงบริการการจัดผิวในการโฆษณาการท่องเที่ยวเกาหลีใต้ หรือ การนวดอู๋งทำในการโฆษณาการท่องเที่ยวสิงคโปร์ เป็นต้น

3) แพ็กเกจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ตัวอย่างหนึ่งของแพ็กเกจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่นิยม คือ แพ็กเกจการท่องเที่ยวไต้หวัน ที่จัดโดยสมาคมมิตรภาพไต้หวันในประเทศไทย กิจกรรมในการท่องเที่ยวดังกล่าวนอกจากจะประกอบด้วย การดูงานทางศิลปวัฒนธรรม และ การรับประทานอาหารจีนอันโอชะแล้ว ยังประกอบไปด้วยกิจกรรมเชิงสุขภาพ เช่น การไปรับการกดจุดนวดเท้า การฝึกสมาธิ ตลอดจนการรับประทานอาหารที่ผสมยาจีนบำรุง ซึ่งโฆษณาว่าเป็นสำหรับที่ใช้นานกว่า 3 พันปี ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทานได้คนละคอร์สจากที่เตรียมไว้ทั้งหมด 5 คอร์ส ตามแต่สภาพร่างกายของแต่ละคน เช่น บางคอร์สเน้นอาหารเพื่อบรรเทาอาการความดันโลหิตสูง บางคอร์สเน้นอาหารบำรุงสายตา บางคอร์สเน้นอาหารบำรุงกำลัง เป็นต้น

4) ทัวร์ “ซัคซึไคโด” ที่เกาหลีใต้

ในช่วงหลังๆ นี้ การไปร่วม “จั๊กซี่ไคด” ได้กลายเป็นจุดขายที่สำคัญอย่างหนึ่งในการไปเที่ยวเกาหลีใต้ โดยบริษัททัวร์หลายแห่งได้จัดให้การไปรับการ “จั๊กซี่ไคด” นี้เป็นกิจกรรมที่เป็นตัวเลือกเสริม (option tour) กลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่สนใจกิจกรรมนี้เป็นพิเศษคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวหญิงอายุน้อย กิจกรรมในทัวร์ดังกล่าวคือการอาบน้ำร้อน การอาบน้ำแช่โคลน การนวดทั่วร่างกาย และ การ “จั๊กซี่ไคด” โดยมีอาชีพ ทั้งการจับโดยใช้อุ้งมือและการใช้ผ้าเช็ดตัว กล่าวกันว่า กิจกรรมดังกล่าวได้ผลดีมาก เพราะ มีจีไคดออกมาขนาดใหญ่มากเท่ากับลูกกอล์ฟหนึ่งลูก

การท่องเที่ยวเชิงกีฬา

ในด้านของการเล่นกีฬาแล้ว ชาวญี่ปุ่นนิยมเล่นกีฬากลางแจ้งมาก ดังจะเห็นได้จากวิวัฒนาการของการเล่นกีฬากลางแจ้งประเภทต่างๆ ในรอบเกือบ 20 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเริ่มจากการเล่นกีฬาที่สามารถเล่นได้ในบริเวณใกล้บ้าน เช่น เบสบอลหรือวอลเลย์บอลมาตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 1980 การแพร่หลายของการเล่นกีฬาที่ใช้อุปกรณ์ หรือต้องเล่นในสนามกีฬาที่เป็นกิจลักษณะในทศวรรษ 1980 มาจนถึงช่วงต้นของทศวรรษ 1990 ดังจะเห็นได้จากการเปิดโรงเรียนสอนว่ายน้ำ สนามกอล์ฟ หรือ โรงเรียนสอนเต้นแอโรบิกจำนวนมาก ตลอดจนการผนวกเอาการเล่นกีฬาที่มีลักษณะเชิงผจญภัย เช่น หายเรือแคนู หรือ การตกปลาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการใช้เวลาว่างกลางแจ้ง ในรูปของการไปตั้งแคมป์ที่แพร่หลายเป็นอย่างมากในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 13.3)

เมื่อมองจากมูลค่าของตลาดแล้ว กีฬาที่เป็นที่นิยมมากที่สุดของชาวญี่ปุ่น 3 ประเภทคือ กอล์ฟ สกิ และ เทนนิส อย่างไรก็ตาม เมื่อมองจากจำนวนผู้เข้าร่วมแล้ว กีฬาที่เป็นที่นิยมมากที่สุดของชาวญี่ปุ่น 4 ประเภทคือ โบว์ลิง กายบริหาร วิ่งและวิ่งมาราธอน และ ตกปลา ตามลำดับ

ในด้านการท่องเที่ยวต่างประเทศนั้น ชาวญี่ปุ่นเริ่มผนวกเอากีฬาเข้ากับการท่องเที่ยวต่างประเทศอย่างแท้จริงในช่วงต้นของทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่างประเทศเริ่มถูกลง ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นควบคู่กับการตื่นตัวในการเล่นกีฬากลางแจ้ง เช่น เทนนิส กอล์ฟ จ็อกกิ้ง สกิ และ กีฬาทางน้ำ ในกลุ่มชนหนุ่มสาวญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ในช่วงนั้นการเล่นกีฬายังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว เช่นเป็นเพียงตัวเลือกเสริม (option tour) ของการท่องเที่ยวตามวิธีสมัครต่างๆ จนเมื่อถึงปลายของทศวรรษเดียวกันคือในปี 1988 การท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬามีจุดประสงค์หลัก ก็ได้กลายเป็นรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว ตัวอย่างของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นคือ การไปดำน้ำในบริเวณเกาะไชบุ ซึ่งได้รับความนิยมจากวัยรุ่นสาวชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก และการไปเล่นกอล์ฟที่เกาหลีใต้หรือไต้หวัน

การตื่นตัวของการท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬาในต่างประเทศนี้ ได้ทำให้บริษัทท่องเที่ยวหลายแห่งจัดตั้งแผนกพิเศษที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรงขึ้นมา เพื่อให้สามารถให้บริการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งบริษัทท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อให้บริการการท่องเที่ยวเชิงกีฬาโดยเฉพาะ เช่นมีบางบริษัทให้บริการท่องเที่ยวเฉพาะการไปเล่นสกิ หรือ ดำน้ำเป็นหลัก ในขณะที่บางบริษัทให้บริการการท่องเที่ยวเพื่อปิ่นเข่า โดยเฉพาะภูเขาที่มีชื่อเสียง เช่น ภูเขาแอลป์ หรือ ภูเขาหิมาลัยในช่วงเดียวกันนี้เอง บริษัทใน

อุตสาหกรรมอื่นๆ ที่แต่เดิมไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น บริษัทมิซูโนซึ่งผลิตและจำหน่ายเครื่องกีฬาที่ยังหันมาให้บริการการท่องเที่ยวเพื่อกีฬาอีกด้วย ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นถึงความเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงกีฬาในญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

ในที่นี้คณะผู้วิจัยจะขออธิบายถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงกีฬาของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ซึ่งได้รับความนิยมมากในช่วงหลัง ๆ นี้

1) การเข้าร่วมการแข่งขันวิ่งมาราธอนนานาชาติ การวิ่งมาราธอนเป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในหมู่ประชากรญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากที่มีการจัดการแข่งขันวิ่งมาราธอนทั้งระดับประเทศ และ ระดับนานาชาติหลายครั้งในแต่ละปี ซึ่งมักมีการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์ตลอดทั้งรายการ ตามการบิน JAL เข้าใจถึงเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงได้พัฒนาสินค้าออกฤดูกาลท่องเที่ยว (off season) ของคน ด้วยการผลิตบัตรอย่างค่อเมื่อตั้งแต่ปี 1985 เป็นต้นมา ให้นักวิ่งมาราธอนชาวญี่ปุ่น เดินทางไปร่วมชมการแข่งขันวิ่งมาราธอนนานาชาติที่สาวาย เมื่อวัดจากจำนวนนักวิ่งแล้ว การแข่งขันดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างท่วมท้น กล่าวคือ นักวิ่งชาวญี่ปุ่นที่ไปร่วมการแข่งขันได้เพิ่มจำนวนขึ้นจากระดับต่ำกว่า 2 พันคนในช่วงก่อนปี 1985 เป็นเกินกว่า 5 พันคนในปี 1988 และ สูงถึง 19,000 คน ในปี 1993 และทำให้จำนวนนักวิ่งชาวญี่ปุ่นมีสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 60 ของจำนวนนักวิ่งจากประเทศต่างๆ ทั่วโลกทั้งหมดที่เข้าร่วมการแข่งขันมาโดยตลอดตั้งแต่ปี 1990 นอกจากสาวายแล้ว เมืองบอสตันในสหรัฐอเมริกา เมืองโกดะโศดในออสเตรเลีย และ เกาะกวมก็ยังเป็นสถานที่จัดการแข่งขันวิ่งมาราธอน ที่มีนักกีฬาจากญี่ปุ่นเข้าร่วมการแข่งขันเกินกว่า 1,000 คนในแต่ละปีอีกด้วย

2) การไปออโต้แคมป์ การไป “ออโต้แคมป์” ซึ่งหมายถึงการไปตั้งแคมป์พักแรมกลางแจ้งด้วย การเข้าร่วมด้วยโดยเฉพาะรถ RV (recreational vehicle) เป็นการท่องเที่ยวหนึ่งที่ได้รับการนิยมนิยมเป็นอย่างสูงในญี่ปุ่นมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 นอกจากการชมความงามของธรรมชาติ และการใช้เวลาว่างร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวแล้ว กิจกรรมที่เป็นที่นิยมเป็นอย่างมาก คือ การเล่นกีฬาต่างๆ เช่น การพายเรือแคนู (canoe) เรือคะยัค (Kayak) การตกปลา การเดินทางไกล (trekking) และการขี่รถจักรยานที่เรียกว่า จักรยานเสือภูเขา (mountain bike) เป็นต้น จากสถิติของสมาคมออโต้แคมป์แห่งญี่ปุ่น (JAC) ชาวญี่ปุ่นที่หักผ่อนด้วยการไปออโต้แคมป์ในปี 1995 มีจำนวนถึง 15 ล้านคน ซึ่งสูงเป็นสองเท่าของจำนวนเมื่อปี 1988 และคิดเป็นสัดส่วนเกินกว่าร้อยละ 12 ของประชากรทั้งหมด จากเหตุผลที่การท่องเที่ยวดังกล่าวได้รับความนิยมสนับสนุนจากแม่บ้าน เนื่องจากเป็นการท่องเที่ยวที่มีราคาถูก และ ได้รับความสนับสนุนจากท้องถิ่นเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน ทำให้การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มีแนวโน้มที่จะขยายตัวต่อไปอีกในอนาคต¹

¹ Asahi Keyword 96-97, Asahi Shimbunsha, 1996, p. 160

3) การปีนเขา สำหรับนักท่องเที่ยวก่อนวัยกลางคน และ กลุ่มผู้สูงอายุแล้ว กีฬาเพื่อสุขภาพที่เป็นที่นิยมเป็นอย่างมากอย่างหนึ่งนับตั้งแต่ช่วงต้นของทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาก็คือ การปีนเขา ซึ่งเดิมเป็นกีฬาของคนหนุ่มสาว นักท่องเที่ยวกลุ่มวัยกลางคน และ กลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ประกอบไปด้วย แม่บ้านซึ่งดูๆ ใดแล้ว และ พ่อบ้านซึ่งเพิ่งเกษียณอายุ ตลอดจน ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-70 ปีที่ยังมีสุขภาพดี นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักจะเดินทางไปปีนเขาทั้งในและนอกประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะเทือกเขาที่มีชื่อเสียง เช่น เทือกเขาแอลป์ญี่ปุ่น (Japan Alps) หรือ เทือกเขาฮิมาลัย ความนิยมในการปีนเขาของชาวญี่ปุ่นสะท้อนออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดในปรากฏการณ์ที่เรียกว่า การ “พิชิตยอดเขาร้อยลูก” ซึ่งหมายถึง การที่นักปีนเขาวัยกลางคนหลายกลุ่มสามารถปีนถึงยอดเขา 100 ลูก² และได้ตั้งเป้าหมายใหม่ที่จะปีนยอดเขาอีกอื่นๆ เพื่อให้ได้ครบ 200 หรือ 300 ลูก ในจำนวนนี้ มีนักท่องเที่ยวบางคนตั้งเป้าหมายในการปีนยอดเขาเฉพาะในต่างประเทศเท่านั้น

นอกจากการวิ่งมาราธอน และ การปีนเขาแล้ว กีฬาอื่นๆ ที่ดึงดูดให้นักกีฬาญี่ปุ่นจำนวนมากเดินทางไปร่วมแข่งขันในต่างประเทศได้แก่ กอล์ฟ คบปลา การแข่งรถแบบแรลลี่ ตลอดจน การดำน้ำซึ่งเป็นที่นิยมในกลุ่มผู้สูงอายุ ส่วนกีฬาที่มีชาวญี่ปุ่นไปร่วมชมการแข่งขันในต่างประเทศอยู่เสมอแต่ไม่ได้เข้าร่วมการแข่งขันคือการแข่งขันกรังปรีซ์สูตรหนึ่ง (F1)

13.6 รูปแบบที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์รูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพพลานามัยของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นข้างต้น คณะผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหา รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย พร้อมทั้งเสนอจุดขายที่นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นน่าจะมีความสนใจประกอบไว้ด้วย ในตารางที่ 13.4

1) หัวข้ออาหารไร้พิษ และ แพ้เกเรรักษาสุขภาพครบวงจร รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบที่เป็นแพ็คเกจครบวงจร ดังเช่นที่จัดโดย ชิวาครม หรือ รีเจนทรีฮอนัน เป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวมักมุ่งรองรับนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่สนใจในการรักษาสุขภาพ ซึ่งยังเป็นเพียงคนกลุ่มเล็กๆ อยู่ คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว สามารถปรับปรุงรูปแบบเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากญี่ปุ่นได้ ทั้งการรับประทานอาหารไร้พิษ อาหารแคลอรีต่ำ การดื่มน้ำแร่บำรุงร่างกาย การใช้สมุนไพร การนวด และ การฝังเข็มในการรักษาโรค ตลอดจนการฝึกโยคะ การรำมวยจีน หรือ การเดินชมปรมาณูให้จิตใจสงบ เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุสนใจอยู่แล้ว

นอกจากนี้ อาหารไทยซึ่งมีปริมาณไขมันต่ำ เต็มไปด้วยเส้นใย (fiber) แกล็กต์ และ วิตามิน ยังเป็นอาหารที่สมดุล (balanced diet) ที่ช่วยลดโรคที่เกิดจากหลอดเลือดอุดตัน ซึ่งสามารถใช้เป็นจุดขายหนึ่งในการ

² ยอดเขาทั้ง 100 ลูกที่เป็นเป้าหมายนี้มีที่มาจากหนังสือภาพท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่ง และ เมื่อเร็วๆ นี้ภาพถ่ายยอดเขาเหล่านี้ยังได้รับการบันทึกภาพเป็นวิดีโอเทป 20 ม้วนออกจำหน่ายด้วย

ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ อีกวัน เด็กและผู้สูงอายุได้ตามคอนเซ็ปต์ “อาหารไทยคืออาหารสุขภาพ” (Thai Food-Health Food)³

2) ทิวทัศน์สมุนไพร จากการที่พื้นที่ในหลายบริเวณของประเทศไทยมีสภาพเป็นป่าชื้นเขตร้อน และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ประเทศไทยจึงเป็นแหล่งสมุนไพรแห่งสำคัญของโลก ในปัจจุบันสมุนไพรหลายชนิด ก็ยังได้รับการนำมาผลิตเป็นยาสำเร็จรูป เช่น เปล้าน้อย ซึ่งเป็นสมุนไพรของไทยได้ถูกนำไปผลิตเป็นยา “เปลาโนทอล” โดยบริษัทยาของญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกัน ความพยายามปกป้องสมุนไพรของไทยจากการใช้ประโยชน์ของบริษัทยาต่างชาติ ภายหลังจากการรับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ยังทำให้หน่วยงานต่างๆ ในประเทศไทยให้ความสนใจในการรื้อฟื้นองค์ความรู้ในตำราสมุนไพรอีกด้วย จากเงื่อนไขดังกล่าวประเทศไทยจึงอยู่ในฐานะที่เหมาะสมที่จะจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้ทรัพยากรเหล่านี้

รูปแบบของการท่องเที่ยวตามรูปแบบทิวทัศน์สมุนไพร ที่สามารถเป็นไปได้ในประเทศไทย คือ การจัดนักท่องเที่ยวตระเวนเที่ยวชมตามชมรมผู้สนใจสมุนไพรในจังหวัดต่างๆ ที่มีสมุนไพรชนิดต่างๆ แดกต่างกัน โดยเฉพาะสมุนไพรที่สามารถรักษาโรคต่างๆ ที่คนญี่ปุ่นเป็นกันมาก เช่น ขมิ้นชันซึ่งรักษาแผลในกระเพาะอาหาร และอาจป้องกันมะเร็ง ใบฝรั่งซึ่งสามารถฆ่าเชื้อในปาก การจัดนั้น นอกจากให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้รับฟังคำบรรยายจากวิทยากรผู้มีความรู้แล้ว ยังควรเปิดโอกาสให้มีการเข้าร่วมในรูปแบบต่างๆ เช่น ให้นักท่องเที่ยวเดินป่าเพื่อเก็บสมุนไพรในสถานที่จริง ตลอดจน รับประทานรักษาโรคต่างๆ หรือปาร์กิ้งกาย ด้วยสมุนไพรในสถานที่เหล่านั้น จุดขายที่อาจเป็นไปได้ก็คือ การประชาสัมพันธ์ถึงความเก่าแก่ของการแพทย์แผนโบราณของไทย ด้วยการแสดงคัมภีร์โบราณต่างๆ การเชื่อมโยงว่าสมุนไพรชนิดไหน มีสรรพคุณอย่างไรในแง่การรักษาโรคหรือการเสริมความงาม ได้ถูกนำไปผลิตเป็นยาสำเร็จรูปไปต่างประเทศโดยเฉพาะในญี่ปุ่นแล้วอย่างไร ตลอดจน การโฆษณาว่าสมุนไพรหลายชนิดมีเฉพาะในประเทศไทย ไม่มีในประเทศอื่นในโลก เป็นต้น

อนึ่ง เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าเรื่องสมุนไพรในญี่ปุ่นมีความก้าวหน้าไปมาก นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจึงมีความรู้ดี การเตรียมการด้านข้อมูลให้พร้อมจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น

3) มหกรรมกีฬาพื้นบ้านไทย และ มหกรรมมวย การท่องเที่ยวเชิงกีฬาที่น่าจะเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นคือ การจัดกาท่องเที่ยวในลักษณะมหกรรมกีฬาพื้นบ้านไทย เช่น เซปักตะกร้อ ตะกร้อลอดห่วง มวยทะเล และ กระบี่กระบอง ขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันเป็นต้น จุดขายของมหกรรมดังกล่าวน่าจะอยู่ที่การที่กีฬาเหล่านี้เป็นกีฬาพื้นบ้านของไทยที่เป็นเอกลักษณ์ ที่ไม่สามารถชมได้ที่อื่นในโลก ในขณะที่กีฬาบางชนิด เช่น ตะกร้อคล้ายกับกีฬาที่เรียกว่า “เคมาริ” ที่เล่นในบางท้องถิ่นของญี่ปุ่น นอกจากนี้ ในงานมหกรรมดังกล่าว ยังควรเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสามารถเตรียมการเดินกาติกาดังกล่าวได้ ในหลักสูตรสั้นๆ ประมาณ 1 ชั่วโมง และ ยังควรมีคำอธิบายถึงที่มาของกีฬาดังๆ ตลอดจน อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ เช่น ตะกร้อทำจากตะกร้อ

³ ประเวศ วะสี, “สมุนไพรไทย-อาหารไทย ศักยภาพของวัฒนธรรมไทยในการพัฒนาสุขภาพประเทศไทย”, พิกุลไทย, ฉบับที่ 12 กรกฎาคม 2538

เป็นต้น

ในลักษณะเดียวกับที่กล่าวข้างต้น เรายังสามารถใช้การเล่นว้าวเป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวด้วยการจัดมหกรรมว้าวนานาชาติ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมเล่นได้ในส่วนด้วย จุดขายของการมหกรรมดังกล่าวอย่างหนึ่งน่าจะอยู่ที่การที่แต่ละประเทศรวมทั้งญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมการเล่นว้าวมาตั้งแต่อดีต อย่างไรก็ตามเมื่อประเทศเหล่านั้นเข้าสู่สมัยใหม่ โอกาสในการเล่นก็หายไปไกลออกไปมาก เนื่องจากข้อจำกัดของเนื้อที่ในเมือง การมีโอกาสนั่งเล่นว้าวในสถานที่กว้างขวาง และ ที่ที่คนจำนวนมาก เช่นการเล่นว้าวที่สนามหลวงโดยมีวัดพระแก้วเป็นฉากหลัง⁴ จึงน่าจะเป็นสิ่งที่มีน้ำหนักดึงดูดพอสมควร นอกจากนี้ การเปรียบเทียบว้าวของประเทศต่างๆ ในโลกยังสามารถให้เป็นจุดขายอีกประการหนึ่ง ควบคู่ไปกับการสาธิตการเล่นว้าวไทย และ ชมการแข่งขันว้าวในแง่ต่างๆ

4) หัวใจเล่นเปตองและเกะบอดสำหรับผู้สูงอายุ เปตองที่เล่นกันในประเทศไทย มีลักษณะคล้ายกับเกะบอดซึ่งเป็นกีฬา ที่มีคนเล่นในกลุ่มผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น ความคล้ายคลึงกันดังกล่าวจึงน่าจะสามารถใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยอาจจัดให้มีการเล่นกีฬาทั้งสองประเภทร่วมกันในการท่องเที่ยว นอกจากกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว เปตองยังสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัวได้ หากจัดให้เล่นที่ชายหาดที่วิวทัศนียภาพงามและอากาศดี เนื่องจากเป็นกีฬาที่เล่นง่ายสามารถเล่นได้ทุกเพศทุกวัย และ มีผู้เล่นในแต่ละฝ่ายได้ตั้งแต่ 1-3 คนตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว

จุดในการประชาสัมพันธ์ประการหนึ่งเพื่อดึงดูด นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่อาจเป็นไปได้คือ การที่กีฬาเปตองเคยเป็นกีฬาในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้า และ มีเจ้านายไทยหลายคนเล่นกีฬาประเภทนี้อยู่ ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุญี่ปุ่นเคยมักมีความผูกพันต่อพระราชวงศ์แห่งญี่ปุ่น นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์ให้มีบรรยากาศโรแมนติก เช่น เล่นเปตองท่ามกลางเสียงคลื่นกระทบฝั่ง หรือ ฟังเสียงเม็กรายร้อง⁵ ก็น่าจะช่วยให้สามารถสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้

13.7 การเตรียมการรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทดแทนวัยในประเทศไทย

การเตรียมการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่สำคัญคือ

1) การควบคุมมาตรฐานให้บริการในการท่องเที่ยวที่ว้าวนั้น ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่มีการรักษาโรค (medical treatment) เป็นกิจกรรมสำคัญด้วย เช่น การใช้สมุนไพรรักษาโรค หรือ บำรุงร่างกาย การนวดเพื่อแก้ปวดเมื่อย ที่ผ่านมา การนวดแผนโบราณของไทยมักได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว

⁴ ในอดีต การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเคยจัดงานมหกรรมว้าวไทย ที่ท้องสนามหลวงเมื่อปี 2526

⁵ ว้าวญี่ปุ่นมักเน้นสร้างให้มีขนาดใหญ่ ยาวขนาด 100 เมตร ทำให้น้ำหนักมาก และ ไม่สามารถเล่นได้ง่าย

⁶ มีนักเล่นว้าวชาวญี่ปุ่นชื่อเสียงชื่อนาม คิตาคุระ แห่งสมาคมว้าวญี่ปุ่น เคยมาเล่นว้าวที่นี่

⁷ ทราว้าวญี่ปุ่นมีขนาดเม็กรักกว่าของไทย และ จะไม่เกิดเสียงเมื่อเค้นน้ำหนัก

เที่ยวชาวญี่ปุ่นในการทดลองรับบริการ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การขาดการควบคุมคุณภาพของสถานบริการ และ ผู้ نقدไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการวางแผนโบราณอย่างแท้จริง ทำให้มีการ نقدที่ไร้ค่าถึงเป็นหลัก และ เน้นทำซากๆ เพื่อให้ดูน่าเชื่อถือ จนปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยวบางคนรับการนวดแล้วปวดเมื่อจนเดินไม่ได้^๑ ในขณะที่บางคนซึ่งไปรับการนวดที่วัดโพธิ์ ซึ่งถือเป็นสถานที่นวดแผนโบราณที่มีชื่อเสียงที่สุดของไทยกล่าวว่า ผู้นวดหยาบกร้านระหว่างการนวด และ ดูเหมือนไม่มีความตั้งใจในการนวด เป็นต้น

ในประเด็นนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุขในการกำหนดมาตรฐานของสถานให้บริการ โดยเฉพาะในด้านความสะอาด การสอบเพื่อวัดความสามารถของผู้นวด และ การป้องกันปราบปรามมิให้เกิดสถานบริการนวดที่ให้บริการทางเพศแอบอ้างว่าเป็นสถานที่ให้บริการนวดแผนโบราณ

2) การเตรียมมาตรการในการป้องกันและรับมือกับอุบัติเหตุ การเตรียมมาตรการในการป้องกันและรับมือกับอุบัติเหตุ เป็นการเตรียมการที่จำเป็นในการท่องเที่ยวเชิงกีฬา โดยเฉพาะกีฬาที่มีความเสี่ยง หรือ มีลักษณะ hazardous เช่น การดำน้ำตื้น การปีนผาจำลอง โดยปรกติแล้ว นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมักมีความเป็นห่วงในความปลอดภัยค่อนข้างสูง และ จะเกิดภาพพจน์ที่ไม่ดีจากการเล่าลือปากต่อปาก หากพบว่า ผู้ที่เคยเข้าร่วมในการเล่นกีฬานั้นประสบอุบัติเหตุ หรือ ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างทันทั่วทั้ง ทางหนึ่งในการป้องกันอุบัติเหตุคือการให้ผู้สอนที่มีความชำนาญในการเล่นกีฬาเหล่านั้นอย่างแท้จริง และ มีการตรวจสอบสภาพเครื่องใช้ในการเล่นกีฬาอย่างสม่ำเสมอ

3) การเตรียมโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ โครงสร้างพื้นฐานในด้านต่างๆ เช่น ด้านบุคลากรทางสุขภาพอนามัย ด้านการจัดองค์กร ด้านกฎระเบียบต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอนามัย การเตรียมการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจากการอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนในฮิโรซากิ เป็นตัวอย่างของการเตรียมการด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ดี ดังจะเห็นได้จากมีการจัดตั้งองค์การอาบน้ำแร่เพื่อสุขภาพ (Health Spa Authority) และ มีการออกกฎหมายจำกัดการพัฒนาโครงการต่างๆ ที่อาจทำให้สถานที่อาบน้ำแร่ได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งเครือข่ายของสถานรักษาโรคบางชนิด เช่น โรคผิวหนัง ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ หรือ ภูมิแพ้ ด้วยน้ำแร่อีกด้วย การเตรียมการในลักษณะเดียวกันนี้เป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอนามัยในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นการจัดทัวร์สมุนไพรรักษาโรค หรือ ทัวร์อาหารไร้พิษ

4) การเตรียมการด้านวิชาการ การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานทางวิชาการที่ดี ควรมีการวิจัยเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลของอาหารไทยต่อสุขภาพของผู้นับถือ ศาสนาของการนวดแผนโบราณต่อสุขภาพของอวัยวะภายในต่างๆ ผลของการใช้สมุนไพรต่อสุขภาพ เป็นต้น และ ควรนำผลจากการวิจัยนี้มานำเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจในระหว่างการให้บริการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น

^๑ ปัญหาที่ถูกกล่าวถึงในหนังสือพิมพ์ชื่อ Jikyū no arukikata ซึ่งมีการรวบรวมประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมาตีพิมพ์ © Diamond-Big Co., Ltd., Jikyū no arukikata-Bangkok 96-97, 1996

อธิบายให้ฟังจนกว่า การนัดที่แขน หรือ เท้า มีผลคือร่างกายโดยรวมอย่างไร ทั้งนี้เพราะนักทองเทียว
ญี่ปุ่นมักต้องการหลักฐานที่พิสูจน์ที่แน่ชัดว่า การรับบริการการทองเทียวเชิงสุขภาพนั้นได้ผลที่เป็นรูปธรรมอย่าง
แท้จริง

ตารางที่ 13.1 หลักสูตรการออกกำลังกายเพื่อรักษาสุขภาพของชุมชนวัฒนธรรมต่าง ๆ

หลักสูตร	เนื้อหา
โยคะขั้นต้น	• โยคะคือการค้นพบตัวเอง • ผู้สอนผ่านประสบการณ์การฝึกโยคะในอินเดีย
ลมปราณเพื่อสุขภาพ	• ร่วมมือกับสมาคมการฝึกลมปราณแห่งญี่ปุ่นในการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับร่างกายคนญี่ปุ่น
ไทเก็กท่านกกระเรียน	• แยกปวดเมื่อย ปรับความดันโลหิต และ รักษาโรคข้อไขข้ออักเสบในร่างกายนกกระเรียนอันงดงาม
ลมปราณสำนักเส้าหลิน	• ชำนาญ ฝึกง่าย และ ทำให้ผู้มีอายุยืน
การบริหารตามจังหวะเพลงสำหรับผู้สูงอายุ	• เลือกเพลงรา สบาย ๆ ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ
บัลเลตเพื่อสุขภาพ	• ฝึกบัลเลตเพื่อบริหารร่างกายให้แข็งแรงและมีสัดส่วนงดงาม
การบริหารสำหรับครอบครัว	• เข้าร่วมโดทั้งครอบครัว ตั้งแต่เด็กเล็ก ผู้ใหญ่ ไปถึงผู้สูงอายุ • ใช้สถานที่ฝึกนอกสถานที่เช่น ในป่า หรือ บนชายหาด
การบริหารสำหรับผู้หญิง	• ลดไขมันควบอุปกรณเฉพาะทางต่าง ๆ และ มีบริหารอบเชนา
นั่งสมาธิ	• ทำใจให้สงบเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างกายกับจิต
ชิมสำหรับเด็ก	• สอนชิมตั้งแต่ขั้นพื้นฐานที่สุด ในสวนสาธารณะ
เส้นทาง ไกลและอาบน้ำแร่	• เส้นทางไกลผ่านหุบเขา และ อาบน้ำแร่กลางแจ้งตามกลางทิวทัศน์ที่สวยงามแห่งหนึ่งของญี่ปุ่น
ลดน้ำหนัก	• มีผู้เชี่ยวชาญด้านการลดน้ำหนักคอยให้คำแนะนำในการออกกำลังกาย และ การเลือกรับประทานอาหาร

ที่มา) รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ของชุมชนวัฒนธรรมหลายแห่ง

ตารางที่ 13.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น

ประเภท	รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขาย
การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	การอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อน	• อาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนในย่านรีสอร์ท • อาบน้ำพุร้อนกลางแจ้งท่ามกลางธรรมชาติ • น้ำแร่ช่วยแก้ปวดเมื่อย และ รักษาโรคผิวหนัง • คัมไวน์ที่ผลิตจากองุ่นพันธุ์ที่ปลูกในพื้นที่
	การนวดอุ้งเท้าที่สิงคโปร์	• แก้ปวดเมื่อย และ ช่วยให้อาการโรคเรื้อรังดีขึ้น • เลี้ยงร่างกายได้ดี
	แพคเกจการท่องเที่ยวไต้หวันเพื่อสุขภาพ	• รักษาสุขภาพตามตำราการแพทย์แผนโบราณ • ฝึกฝนปราณเสริมสร้างสุขภาพ • อาหารเสริมสุขภาพเลือกได้ตามสภาพร่างกาย • ฝึกโยคะร่วมกับอาจารย์คนจีนเจ้าของตำหรับ
การท่องเที่ยวเชิงกีฬา	การไปเล่นเทนนิสในย่านรีสอร์ท	• เล่นกีฬาท่ามกลางธรรมชาติ • สร้างความกลมเกลียวในหมู่คณะ
	การไปดำน้ำในบริเวณเกาะกวม	• ทะเลสวย เหมาะแก่การถ่ายรูป • มีจุดที่มีชื่อเสียง มีฝูงปลานานาชนิด • มีหลักสูตรฝึกดำน้ำเพื่อรับใบอนุญาต
	การไปเล่นสกีที่เมคคาตาหรือ ออสเคเรเลีย	• หิมะมีความละเอียดดีกว่าหิมะในญี่ปุ่น • เล่นสกีในฤดูร้อน (ออสเคเรเลีย)
	การไปวิ่งมาราธอนที่ฮาวาย	• มีประวัติความเป็นมายาวนาน • ทิวทัศน์สวยงาม
	การไปฮอกไกโดแคมป์	• ไม่เสียค่าใช้จ่ายมาก • มีกิจกรรมต่างๆ สำหรับใช้เวลาว่างร่วมกันในครอบครัว
	การปีนเขาหิมาลัย	• หิมาลัยมีเทือกเขาเอเวอร์เรสต์ เป็นยอดเขาสูงที่สุดในโลก • ทิวทัศน์สวยงาม ดูคังเนรมิต
	การไปชมการแข่งขันกรีฑาสูตรหนึ่ง (F1)	• เต็มไปด้วยความตื่นเต้นระทึกใจ
	การไปเล่นกอล์ฟริมทะเล	• ทิวทัศน์สวยงาม • ราคาถูกกว่าการเล่นกอล์ฟที่ญี่ปุ่น
	การเล่นบันจี้จัมพ์	• เต็มไปด้วยความตื่นเต้นระทึกใจ

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว

ตารางที่ 13.3 พัฒนาการในการเล่นกีฬาของคนญี่ปุ่น

	ก่อน 1980	1980-1990	ตั้งแต่ 1990
การเปลี่ยนแปลงของ กีฬากลางแจ้ง	• เล่นกีฬาในสนามใกล้บ้าน	• เล่นกีฬาไซอุปรณ์ • เวียนการเล่นกีฬา	• กีฬาเบสบอลทาง • กีฬาทางกลาง ธรรมชาติ
กีฬาตัวแทนของยุคสมัย	• มาราธอน	• ไคโรกีฬา	• กีฬาพญักษ์
กีฬาที่ได้รับความนิยม	• เบสบอลในสนามหญ้า • โบว์ลิง • มาราธอน • จ็อกกิ้ง • วอลเลย์บอลของแม่บ้าน	• เรือว่ายน้ำ • เรือคิกออฟ • เจ้าแคมป์เทนนิส • แอโรบิก • วินด์เซิร์ฟ • มอเตอร์ครอส	• เทรกกิ้ง • แคนู • บันจี้จัมพ์ • มาราธอนเต็มรูปแบบ • ฟุตบอลชายหาด • วอลเลย์บอลชายหาด • เจ็ตสกี
ชีวิตกลางแจ้งอื่นๆ	• จับแมลง • ค้างคัมป์ไฟ	• เทียวต่างประเทศ	• ออโตแคมป์
ชีวิตในบ้าน	• ดูถ่ายทอดเบสบอลอาชีพ • เล่นเกมสอื่นเวคเตอร์	• เล่นเกม คอมพิวเตอร์	• โซอินเทอร์เนต

ที่มา) คัดแปลงจากนิตยสาร Sport Impact Board, เล่มที่ 9, กันยายน 1995

ตารางที่ 13.4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยที่เป็นไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขายที่เป็นไปได้
ทัวร์สมุนไพรรักษาโรคและบำรุงร่างกาย	• ตระเวนเที่ยวตามชมรมผู้สนใจสมุนไพรในจังหวัดต่างๆ • เก็บสมุนไพรในสถานที่จริงและรับคำอธิบายจากผู้เชี่ยวชาญ • สมุนไพรหลายชนิดมีเฉพาะในประเทศไทย
ทัวร์อาหารไร้พิษ (เช่น ข้าวสาลี หรือ วิตามินซี)	• กินอาหารไร้พิษ อาหารแคลอรีต่ำ คีมน้ำแร่บำรุงร่างกาย • ชมสวนสมุนไพรและต้นไม้ในวรรณคดีไทย • ไร่สมุนไพร นวด ผังเส้น เพื่อรักษาโรค • นั่งสมาธิทำจิตใจให้สงบ • ชมกระบวนการผลิตอาหารพร้อมคำอธิบาย
ทัวร์นวดแผนโบราณที่วัดโพธิ์	• ประวัติความเป็นมาเก่าแก่ ใค้ผลดี • เปรียบเทียบการนวดไทยกับการนวดญี่ปุ่น • นวดเสร็จแล้วสามารถชมศิลปะจีนและพระนอนในวัดได้
ทัวร์นวดน้ำมันที่โรงแรมลาгуна ภูเก็ต	• สามารถเลือกกลิ่นธรรมชาติสกัดจากพฤษภาคไค์ 8 กลิ่น ที่มีสรรพคุณต่างๆ กัน ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย
ทัวร์มหกรรมการแข่งขันไตรกีฬา หรือมาราธอนในเกาะภูเก็ตหรือ สมุย	• แข่งในเกาะที่มีความสวยงามระดับโลก • แห่งเดียวในโลกที่วิ่งจากข้ามสะพานจากแผ่นดินใหญ่ไปเกาะ (ภูเก็ต)
ทัวร์นั่งสมาธิและจุดเทียนที่ วัดในต่างจังหวัด	• สร้างความสงบของจิตใจท่ามกลางธรรมชาติที่ร่มรื่นงดงาม • พระที่เฝ้ามีความชำนาญทางวิปัสสนากรรมฐาน
มหกรรมกีฬาพื้นบ้านไทย	• มหกรรมกีฬาพื้นบ้านไทยที่มีเอกลักษณ์ไม่มีที่ใดเหมือนในโลก
ทัวร์จักรยานที่เขาใหญ่	• เส้นทางมีทิวทัศน์ที่สวยงาม เช่น ผ่านน้ำตก • มีการแข่งขันแบบแรดดิคตามแผนที่
ทัวร์ปล่องซาชาค สำหรับผู้สูงอายุ	• คล้ายกับกีฬาแคบอด ที่ผู้สูงอายุญี่ปุ่นนิยมเล่น • เล่นที่ซาชาค ทิวทัศน์สวย อากาศดี ใค้เย็นเสียงมีดทรายและเสียงคลื่นกระทบฝั่ง • เป็นกีฬาในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้า
มหกรรมว้าวโลก	• ประชันว้าวจากแต่ละชาติในโลก และ เรียนการเล่นว้าวไทย • นักท่องเที่ยวสามารถทั้งชมและเข้าร่วมเล่นได้ • สถานที่กว้างขวาง และ ทิวทัศน์งดงาม
ชมการชกมวยไทยและ หัดมวยไทยพื้นฐาน	• มวยไทยเป็นศิลปะป้องกันตัวที่ร่ากาจที่สุด ใค้ป้องกันตัวได้ • ครูผู้สอนเป็นอดีตแชมป์มวยไทย • มวยไทยเป็นกีฬาที่มีการไหว้ครู ซึ่งเป็นศิลปะทั้งงดงาม • ชมค่ายมวยแล้วแถมบัตรริงไซด์ชมมวยไทยที่คึกคัก

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 14 การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

14.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และมีบทบาทในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมค่อนข้างมาก เหตุผลก็คือ นักท่องเที่ยวที่สนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากของตนโดยผ่านการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ตลอดจนมรดกทางประวัติศาสตร์อยู่แล้ว

ในแง่ของประวัติศาสตร์แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ได้เริ่มขึ้นอย่างน้อยที่สุดนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยวที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่” (The Grand Tour) ในกลุ่มขุนนางยุโรปผู้มีอันจะกิน วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวดังกล่าวก็เพื่อศึกษาอารยธรรมโบราณที่เป็นรากฐานของยุโรป เช่น อารยธรรมกรีก อารยธรรมโรมัน และ อารยธรรมในยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม (Renaissance) การท่องเที่ยวนี้เกิดขึ้นจากค่านิยมของคนในสังคมที่ว่า ชนชั้นนี้จะต้องเข้าใจในอารยธรรมอันเก่าแก่เหล่านั้น¹

ต่อมาในยุคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวแบบมหาชนก็ได้เริ่มก่อตัวเกิดขึ้น ในยุคนี้ การท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรมซึ่งพัฒนามาจาก “การท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่” ดังกล่าวข้างต้นก็ได้รับความนิยมมากขึ้นเช่นเดียวกับ การท่องเที่ยวเพื่อชมทิวทัศน์ แม้การท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรมจะไม่ถูกจำกัดอยู่เฉพาะในแวดวงของชนชั้นสูงอีกต่อไปก็ตาม นักท่องเที่ยวในยุคนี้ก็ยังมีความประทับใจ (image) ของความเป็นนักเดินทางจากประเทศพัฒนาแล้ว ซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาและสนใจจะเพิ่มพูนความรู้ของตน ด้วยการเดินทางไปศึกษาศิลปวัฒนธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ในโลก จนกระทั่ง เมื่อการเดินทางทางอากาศสะดวกสบายขึ้นและมีค่าใช้จ่ายถูกลงกว่าเดิม ปัจจุบัน จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวรรณกรรมก็ขยายไปทั่วโลก และ แบ่งสภาพจากการท่องเที่ยวในทิศทางเดียว (one way) ไปสู่การท่องเที่ยวในสองทิศทาง (two way) เมื่อนักท่องเที่ยวในประเทศกำลังพัฒนาเริ่มเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรมในประเทศพัฒนาแล้ว

14.2 คำจำกัดความ

เป็นการยากที่เราจะแยกการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมออกจากการท่องเที่ยวแบบมหาชนโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะ การท่องเที่ยวแบบมหาชนมักจะรวมเอาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งเสมอ เพราะนักท่องเที่ยวก็มีความสนใจต่อวัฒนธรรมของสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ใน

¹ Zeppel H. and Hall C., "Reviews. Arts and Heritage Tourism", in Weiler B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Halsted Press, 1992

ที่นี่ คณะผู้วิจัยจะถือว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความสนใจพิเศษในการเดินทาง เพราะต้องการสัมผัสและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสำคัญ โดยคำว่า ศิลปวัฒนธรรมในที่นี้ จะมีความหมายรวมถึง ศิลปะทุกแขนงทั้งสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม จิตรกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และ ดุริยางคศิลป์ ตลอดจน นครทางประวัติศาสตร์ ซึ่งหมายถึง โบราณสถาน และ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

14.3 อรรถาธิบาย

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม มีความคล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษอีกประเภทหนึ่ง ที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethnic tourism) เนื่องจาก การท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบต่างก็เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะสัมผัสกับวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของคนเรานั่นเอง อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบมีข้อแตกต่างกันตรงที่ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมให้ความสำคัญต่อการสัมผัสวัฒนธรรมโดยผ่านศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นวัตถุเป็นหลัก ในขณะที่การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่น ให้ความสำคัญกับการสัมผัสวัฒนธรรมโดยผ่านมนุษย์ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นหลัก กล่าวอย่างกว้างๆ การท่องเที่ยวในรูปแบบแรกเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา “ศิลปวัฒนธรรม” ในขณะที่การท่องเที่ยวในรูปแบบหลังเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา “วิถีวัฒนธรรม” อย่างไรก็ตาม มีบ่อยครั้งที่นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจทั้งศิลปวัฒนธรรม และ วิถีวัฒนธรรม จนเราไม่สามารถแบ่งแยกการท่องเที่ยวในสองรูปแบบนี้ออกจากกันได้โดยง่าย

14.4 ความสนใจของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

สาเหตุที่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมีหลายประการ การที่ผู้สูงอายุได้เคยไปประเทศคนในบางช่วง ทำให้เขาผู้สูงอายุกระตือรือร้นที่จะสัมผัสกับวัฒนธรรมอื่น ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ชาวผู้สูงอายุสนใจศึกษาวรรณคดีวันตกโดยเฉพาะของสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก ในปัจจุบัน ความขัดแย้งทางการค้ากับประเทศตะวันตก และปัจจัยอื่นๆ ได้ทำให้ชาวผู้สูงอายุหันมาสนใจแสวงหา “ความเป็นเอเชีย” และ สนใจประเทศที่อบอุ่นในเอเชียมากขึ้น ศิลปวัฒนธรรมเอเชียจึงเป็นที่สนใจของชาวผู้สูงอายุเป็นอย่างมากในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ชาวผู้สูงอายุยังมีความสนใจในประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคนเป็นอย่างมากอีกด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผลกระทบอันเข้มข้นจากการถูกทิ้งระเบิดปรมาณูในสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ชาวผู้สูงอายุมีความคิดว่า “ประวัติศาสตร์ช่วยให้รู้ที่มาและที่ไปของปัจจุบัน” หรือ “หาอย่างใดประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดความเสียหายจะไม่ทำร้าย”

ความสนใจของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุต่อการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมสามารถสรุปได้ดังนี้

1) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นมีความสนใจในสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ที่ชาวญี่ปุ่นในอดีตมีส่วนเกี่ยวข้อง หรือ มีประวัติศาสตร์ร่วมกับประชาชนในประเทศเจ้าบ้าน อาทิ ในกรณีของไทย นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจะสนใจไปชมสะพานข้ามแม่น้ำแคว สุสานทหารนิรนาม หรือ สถานีรถไฟบางกอกน้อย ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้น

2) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นต้องการทำอริยาบทเสริมก่อนเข้าชมมาก ในขณะที่นักท่องเที่ยวจากโลกตะวันตกมักนิยมเดินทางท่องเที่ยวอย่างอิสระ และ หาข้อมูลในการท่องเที่ยวจากการศึกษาด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะต้องการการท่องเที่ยวที่มีการจัดการมากกว่านั้น เช่น ในการชมนาฏศิลป์ นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจะสนใจที่จะอยากรู้อความหมายของท่วงท่าในการรำต่างๆ เป็นต้น การให้ข้อมูลเหล่านั้นประกอบการท่องเที่ยวจึงถือพัฒนาธรรมะช่วยให้ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวมีความน่าประทับใจยิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้าม งานทางศิลปวัฒนธรรมที่ประณีตงดงาม อาจถูกตีค่าว่า “สิ้นเงิน” ก็ได้ หากนักท่องเที่ยวไม่ทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องและความเปี่ยมมาของงานนั้น

3) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นชื่นชอบงานเทศกาลพิเศษหรือกิจกรรมที่ทำให้เฉพาะในเวลานั้นมาก เทศกาลสำคัญหรือกิจกรรมพิเศษต่างๆ จะสามารถให้เป็นจุดขายที่มีเสน่ห์มาก หากสามารถชี้ให้เห็นถึงโอกาสพิเศษดังกล่าว เพราะนักท่องเที่ยวจะรู้สึกว่ามีโชคที่ที่สามารถร่วมในโอกาสพิเศษนั้นได้ เช่น นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปที่ฮาวอรรัน ในช่วงตรงกับเทศกาลเดือนตุลาคม (Oktober Fest) จะรู้สึกตื่นเต้นว่า ตนมาเที่ยวถูกจังหวะด้วยเหตุผลคือเช่นกัน คือการไปชมนิทรรศการผลงานจิตรกรรมของแวน กอยท์ (Vincent Van Gogh) หรืองานจิตรกรรมของศิลปินกลุ่มอิมเพรสชันนิสต์ (Impressionist) ที่รวบรวมงานศิลปะที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วโลกเข้ามาไว้ด้วยกันในโอกาสพิเศษ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่ามีค่า หากได้ชม

4) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นชอบการมีส่วนร่วมและการท่องเที่ยวที่มีคอนเซ็ปต์แจ่มชัด การท่องเที่ยวที่เปิดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม เช่น ให้ทดลองเขียนลายบาติก หรือ ระบายสีเครื่องปั้นดินเผา จะมีความน่าสนใจกว่าการท่องเที่ยวเพื่อชมการเขียนลายบาติก หรือ ชมการทำเครื่องปั้นดินเผาเท่านั้น นอกจากนี้ การท่องเที่ยวที่มีคอนเซ็ปต์ชัดเจนว่ามีจุดประสงค์เพื่อชมหรือศึกษาเรื่องใด จะมีความน่าสนใจมากกว่าการท่องเที่ยวแบบปะปะ เช่น การท่องเที่ยวเพื่อชมพระพุทธรูปปางต่างๆ ในวัด จะมีความน่าสนใจมากกว่าการเที่ยววัดธรรมดา เป็นต้น

14.5 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น

ในตารางที่ 14.1 คณะผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่า รูปแบบการท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมค่อนข้างหลากหลาย ตั้งแต่การชมโบราณสถานและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การชมศิลปวัตถุ ศิลปะการแสดง และการร่วมมือ

ประสบการณ์ในท้องถิ่น ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะขอเลือกอธิบายเฉพาะการท่องเที่ยวแบบการร่วมมีประสบการณ์ กับวัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น เพราะรูปแบบอื่นสามารถเข้าใจได้โดยง่าย

1) การรณนาภูมิลักษณ์เมืองและการร่วมงานประเพณีของชนพื้นเมืองเกาะบาหลี

บาหลีเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก เหตุผลหนึ่งที่ บาหลีประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นนั้น สืบเนื่องมาจากการที่ บาหลีสามารถรักษาคุณภาพของงานศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะนาฏศิลป์ให้อยู่ในระดับสูงมาโดยตลอด และ การที่ชาวบาหลีสามารถรักษาประเพณีพื้นเมืองไว้รอดพ้นจากการถูกกลืนได้ ในแง่นี้ บาหลีจึงเป็นทั้ง “ของดี” และ “ของแท้” และเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับประเทศไทย

จากจุดเด่นดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับการที่บาหลีมีค่าครองชีพยังไม่สูงนัก และมีวิถีทัศนคติธรรม ชาติที่สวยงาม วัฒนธรรมพื้นเมืองของบาหลีจึงสามารถเอาชนะบทบาทจากการรับใช้สังคมมาสู่การท่องเที่ยว ได้ ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจำนวนมากที่เดินทางไปชมศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองบาหลี หรือ เรียน ภาษานาฏศิลป์ดังกล่าว จนเกิดมีบริษัทท่องเที่ยวของชาวญี่ปุ่นขึ้นมาประกอบการในค่านี้อย่างเฉพาะ

2) การเที่ยวชมชนบทในเขต Provence ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส

ชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะท่องเที่ยวตามความนิยมของยุคสมัย อย่างไรก็ตาม มีเพียงการท่องเที่ยวไม่กว้าง การเท่านั้นที่สามารถรักษาระดับความนิยมไว้ได้ยาวนานจนสามารถพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมได้ การท่องเที่ยวเพื่อ ชมชนบทในเมือง Aix-En-Provence ในเขต Provence ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส เป็นหนึ่งในการท่องเที่ยวดังกล่าว

Provence เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว ภายหลังจากที่ Peter Mayle นักเขียนผู้ มีชื่อเสียงได้เขียนหนังสือหลายเล่ม เกี่ยวกับวิถีความเป็นอยู่ของเมืองเล็กๆ ในเขตนั่น หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยม จากนักอ่านชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก² นักอ่านจำนวนหนึ่งได้หันที่จะสัมผัสบรรยากาศชนบท และพบผู้ คนที่มีลักษณะคล้ายกับตัวละครในเรื่อง ถึงแม้ว่าแนวความคิดงานนี้ออกจะดูเพ้อฝัน (romantic) แต่แรงบันดาลใจแบบเพ้อฝันนี่เองที่ทำให้ Provence กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีรายได้อย่างสม่ำเสมอใน ปัจจุบัน

3) การเข้าร่วมเทศกาลสงกรานต์ของคนไทยพื้นถิ่น มณฑลยูนนาน ประเทศจีน

แม้เทศกาลสงกรานต์อาจจะเป็นเพียง เทศกาลประจำปีตามประเพณีของประชาชนในเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ รวมทั้งประเทศไทยก็ตาม มันก็เป็นเทศกาลที่มีลักษณะพิเศษ และ มีความน่าสนใจในสายตาของนักท่องเที่ยว

² หนังสือดังกล่าวได้รับการแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น โดยได้รับความนิยมจนมีการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง ทำให้เกิดกระแสตื่นตัวในหมู่นักอ่านชนบท และ ความ สนใจในการรับชมภาพยนตร์ฝรั่งเศสตอนใต้

เที่ยวเป็นอย่างมาก สงครามของคนไทพื้นถิ่นในตำนานเป็นตัวอย่างหนึ่งของการใช้เทศกาลนี้ในการท่องเที่ยวอย่างประสบความสำเร็จ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า นอกจากนักท่องเที่ยวผู้สนใจในเนื้อหาของการท่องเที่ยวแล้ว วิธีการนำเสนอยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจมากอีกด้วย การใช้เทศกาลหรือกิจกรรมพิเศษเป็นจุดขายจึงเป็นสิ่งที่ได้ผลเป็นอย่างมาก และโดยทั่วไป ตำนานอาจจะเป็นสถานที่ที่ชาวผู้ไทส่วนใหญ่อยากจะได้เดินทางไปเยือนสักครั้งอยู่แล้ว เมื่อมีการนำเสนอการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมชมศิลปวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กับการเข้าร่วมเทศกาลสงกรานต์ นักท่องเที่ยวก็จะรู้สึกว่าเป็นโอกาสพิเศษและเป็นเวลาที่เหมาะสมที่จะเดินทางไปท่องเที่ยว

14.6 รูปแบบที่น่าจะได้รับการส่งเสริมในประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมีสิ่งใหม่ในประเทศไทย อย่างไรก็ดี สิ่งที่ผ่านมาผู้ประกอบการท่องเที่ยวยังไม่ได้ให้ความสำคัญคือ การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคอนเซ็ปต์ชัดเจน การพัฒนาสินค้าท่องเที่ยวให้มีจุดขายที่น่าสนใจ และ การใช้การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในการรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป เท่าใดนัก

ตารางที่ 14.2 ยกตัวอย่างรูปแบบการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยที่ควรได้รับการส่งเสริม พร้อมกับเสนอจุดขายที่อาจเป็นไปได้ ในที่นี้ คณะผู้วิจัย จะขอขยายความเฉพาะการท่องเที่ยวทางรูปแบบดังต่อไปนี้

1) หัว “หนึ่งวันกับศิลปหัตถกรรมในอุรุษยา”

อุรุษยาเป็นเมืองเก่าของไทยที่ผู้ไทรู้จักดี แต่ที่ผ่านมามีการท่องเที่ยวในอุรุษยาก็มีขึ้นเฉพาะการเที่ยวชมโบราณสถาน เป็นหลัก ทั้งที่โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวชาวผู้ไทมีความสนใจในงานศิลปหัตถกรรมค่อนข้างสูง หัว “หนึ่งวันกับศิลปหัตถกรรมในอุรุษยา” นี้ มุ่งส่งเสริมให้เกิดการรักษาศิลปหัตถกรรมไทย ที่มีคุณภาพให้อุดมคดียิ่งขึ้น พร้อมกับสร้างสินค้าท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวชาวผู้ไท

ศิลปหัตถกรรมในอุรุษยาที่ชาวผู้ไทน่าจะสนใจได้แก่ การปลูกสร้างเรือนไทย ที่เรียกกันว่า “การปลูกเรือนไทย” คือการเข้าไม้โดยไม่ใช้ตะปู การทำตุ๊กตาดินเหนียวชาวบ้าน ซึ่งสะท้อนการใช้ชีวิตชนบทของอุรุษยาในแง่ต่างๆ การทำหัวโขนโดยช่างผู้มีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย หรือ การแกะสลักหิน เป็นต้น

ในการท่องเที่ยวเชิงศิลปหัตถกรรมนี้ ควรเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม เช่น ให้ทดลองหัดปั้นดินเหนียวตุ๊กตาต่างๆ หรือ การแกะสลักหิน ด้วยเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความทรงจำที่ดีต่อสถานที่ท่องเที่ยว

2) การร่วมเทศกาลบุญบั้งไฟ ภาคอีสานตอนใต้

ตัวอย่างนี้ เป็นเพียงแนวเสนอการใช้เทศกาลประเพณีเป็นจุดขาย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยือนสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ บ้าง เช่นเดียวกับ การร่วมเทศกาลสงกรานต์ ในชุมชนที่ได้กล่าวในตอนต้นแล้ว ในประเทศไทยเองก็ยังมีเทศกาลพื้นเมืองอีกหลายเทศกาลที่ยังมีชีวิต มีบรรยากาศรื่นเริงสนุกสนานและเปิดกว้างให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมได้ เช่น เทศกาลสงกรานต์ในภาคต่างๆ เทศกาลประเพณีบุญบั้งไฟ เทศกาลกินเจ ที่ภูเก็ต หรือ เทศกาลเทพระเจด เป็นต้น โดยในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะเทศกาลบุญบั้งไฟ

เทศกาลบุญบั้งไฟมีจุดขายคือ บั้งไฟเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านเก่าแก่ที่น่าสนใจมาก เทศกาลนี้ยังเน้นการร่วมแรงร่วมใจของคนในแต่ละหมู่บ้าน และมีการแข่งขันการยิงบั้งไฟ ทำให้เกิดความคึกคัก และมีกิจกรรมต่อเนื่องกันเป็นลำดับ นอกจากนี้ บรรยากาศโดยรวมของงานก็มีความสนุกสนานและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมได้ การจัดเตรียมการให้คำอธิบายแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเข้าร่วมในเทศกาลได้อย่างมีความเข้าใจ หรือ มีการแจกบั้งไฟเป็นของที่ระลึกในการท่องเที่ยว

3) ทิวร่วมเกียรติ

ชื่อ “รวมเกียรติ” หรือ “รวมขณะ” อาจเป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในกลุ่มชาวญี่ปุ่น หรือ ชาวเอเชียโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม มีน้อยคนนักที่สามารถจำเรื่องราวหรือตัวละครในเรื่องได้ ทิวร่วมเกียรติ ซึ่งรวมเอาการชมจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรวมเกียรติ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และการชมโขนเรื่องเดียวกันที่โรงละครแห่งชาติเข้าด้วยกันเป็นแพ็คเกจเดียว จะช่วยให้นักท่องเที่ยวชาวซึ่งในวรรณคดีดังกล่าวได้อย่างมีรสชาติมากขึ้น และ สามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างงาน ศิลปะแขนงต่าง ๆ ในวัฒนธรรมไทยได้

ทิวร่วมเกียรตินี้อาจเริ่มจากการนำนักท่องเที่ยวไปชมและอธิบายเรื่องราวรวมเกียรติที่บริเวณระเบียงรอบพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามก่อน โดยอาจมีการเน้นในส่วนที่โขนจะนำไปโขนแสดง หลังจากนั้น ก็จึงนำนักท่องเที่ยวไปชมโขนที่โรงละครแห่งชาติซึ่งอยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นในเช่นกัน โดยอาจมีการเสริมการเดินทัศนศึกษาบริเวณเกาะเพื่อให้ได้บรรยากาศด้วย

4) ดองแม่น้ำเพชรบุรี ชมเรือนไทย และ ทานขนมอร่อยเมืองเพชรบุรี

เพชรบุรีเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูงมาก เนื่องจากอยู่ไม่ห่างจากกรุงเทพฯ มาก และ มีงานช่างศิลปหัตถกรรมที่ยังมีชีวิตอยู่หลายแขนง เช่น งานช่างทอง งานปูนปั้น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมาเพชรบุรียังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวต่างชาติโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นนัก

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่จังหวัดเพชรบุรี เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นนี้ อาจจัดให้เป็นการท่องเที่ยวทางเรือตามเส้นทางแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งถือว่าแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เคยขึ้นโคะเสวยมาแล้ว ในระหว่างทาง

นักท่องเที่ยวจะได้เห็น เรือนไทยที่อยู่ริมน้ำซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่าร้อยปี สวนชมพู่ และอื่นๆ เมื่อถึงจุดที่น่าสนใจ อาจมีการหยุดพักเพื่อให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปนั่งพักบนเรือนไทย โดยมีบริการน้ำดื่ม น้ำชาสด และ ขนมที่มีชื่อเสียงของเพชรบุรี เช่น ขนมลูกตาลสด ขนมหม้อแกง ข้าวเกรียบงา ซึ่งล้วนเป็นขนมที่ชาวญี่ปุ่นรับประทานได้ พร้อมกับอธิบายความเป็นอยู่ของคนไทยในเรือนไทยสมัยก่อน หลังจากนั้น อาจนำนักท่องเที่ยวไปทัศนศึกษาชมงานศิลปหัตถกรรม เช่น งานช่างทอง งานปูนปั้น หรือ การใช้ชีวิตของชาวบ้านที่น่าสนใจ เช่น การเก็บลูกตาล เป็นต้น

14.7 การเตรียมการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมนี้มีใช้สิ่งใหม่สำหรับวงการท่องเที่ยวไทย เพียงแต่ยังมิได้มีการจัดการพิเศษแยกจากการท่องเที่ยวทั่วไปเท่านั้น จึงทำให้ไม่สามารถสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้มากนัก การเตรียมการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอย่างเต็มรูปแบบเพื่อเพิ่มเสน่ห์ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น สามารถทำได้ดังต่อไปนี้

1) วางกลยุทธ์ในการนำเสนอและสร้างจุดขายใหม่ๆ ในปัจจุบัน ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียต่างต้องการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวระดับนานาชาติ การสร้างจุดขายที่แตกต่างกันจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะแม้ว่าประเทศไทยอาจจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมากก็ตาม แต่หากขาดวิธีการนำเสนอที่มีความดึงดูดใจและกลยุทธ์การตลาดที่ดีแล้ว เราก็อาจเสียโอกาสในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้

ประเด็นที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ การที่นักท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นไม่ต้องการเพียงแค่ “ชม” สถานที่ท่องเที่ยวเท่านั้น แต่มีความต้องการที่จะ “เข้าร่วม” ในการท่องเที่ยว จุดขายของการท่องเที่ยวจึงมิใช่การอธิบายถึงความงดงาม หรือ ความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวแต่อย่างใดอีกต่อไป แต่คือการจัดหากิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมได้ในสถานที่นั้นๆ ที่จะทำให้ได้รับความเพลิดเพลินและได้ความรู้ไปพร้อมๆ กัน กิจกรรมเหล่านี้อาจรวมถึง การผจญภัย การค้นพบด้วยตนเอง หรือ การสร้างเส้นทางในการท่องเที่ยวที่มีคอนเซ็ปต์ที่ชัดเจน ซึ่งอาจเกิดจากการรวมจุดท่องเที่ยวหลายแห่งเข้ามาด้วยกันภายใต้คอนเซ็ปต์นั้น

2) พัฒนามัคคุเทศก์พิเศษทางศิลปวัฒนธรรม มัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเส้นทางและสถานที่ท่องเที่ยว และ ต้องมีความรู้ภูมิหลังด้านศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างดีด้วย ในปัจจุบัน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมบางรายได้เชิญมัคคุเทศก์กิตติมศักดิ์ ซึ่งเป็น นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญที่มีชื่อเสียงมาให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม หากจะมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมให้มีบทบาท และ ขยายขอบเขตการประกอบการให้มากขึ้นแล้ว ก็มีความจำเป็นต้องมีการฝึกฝนอบรมและพัฒนามัคคุเทศก์อาชีพอย่างจริงจัง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปวัฒนธรรม และ สถาบันการศึกษา ในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพพิเศษให้มีความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม และ มีความสามารถในการนำเสนอ

3) เครื่องมือด้านการเก็บและนำเสนอข้อมูลประกอบการท่องเที่ยว ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ การนำเสนอที่ครบวงจรควรทำในสองช่วง คือ ช่วงก่อนการท่องเที่ยว เพื่อชักชวนให้นักท่องเที่ยวมาเยือน และ ช่วงระหว่างการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจ และความเพลิดเพลิน ในเกร็ดประวัติศาสตร์ ความเป็นมา หรือ ความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวหรืองานทางศิลปวัฒนธรรม

14.8 ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไข

แม้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมีศักยภาพอย่างมากในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย พร้อมกับยกระดับคุณภาพของงานศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นให้ดีขึ้นก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวโดยไม่มีกำหนดคนไขขา และ การวางแผนที่เหมาะสม ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้น อาทิ

1) ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอาจทำให้เกิดความเสียหายในสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ได้ หากไม่มีนโยบายที่เหมาะสมในการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว และ กิจกรรมที่สามารถทำได้ เช่น ปล่อยให้มีการรับนักท่องเที่ยวจนเกินกว่า ความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของสถานที่ท่องเที่ยวนั้น หรือ ปล่อยให้มีการก่อสร้างในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวโดยไม่ควบคุม ทำให้เกิดโรงแรม หรือ ร้านค้าต่างๆ ที่ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย บดบังทัศนียภาพของสถานที่ท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร และ ชุมชนท้องถิ่น ในการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และ มรดกประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน ที่กำลังทรุดโทรมหรือมีสภาพเปราะบาง ในลักษณะเดียวกันกับการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของสถานที่ท่องเที่ยวในเชิงนิเวศน์ นอกจากนี้ รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ด้วยการจัดสรรเงินงบประมาณที่เพียงพอ

2) ผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวอาจทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมท้องถิ่นเปลี่ยนไป โดยรายได้จากการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น การมีคนต่างท้องถิ่นย้ายถิ่นฐานเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมิได้มีความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ หรือ การที่คนในท้องถิ่นนั้นเองละทิ้งอาชีพเดิม เช่น อาชีพเกษตรกรรมแล้วหันมาประกอบอาชีพท่องเที่ยว ซึ่งมีผลตอบแทนสูงกว่า ทำให้เกิดการพึ่งพิงการท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ

การดำเนินการท่องเที่ยวใด รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจึงควรได้รับความเห็นพ้องร่วมกันจากชุมชนว่า ต้องการให้ชุมชนของตนเป็นชุมชนท่องเที่ยวหรือไม่ ถ้าต้องการจะมีการวางแผนงานอย่างไร เป็นต้น โดยมีหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ และ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นผู้ให้คำแนะนำและให้ความสนับสนุน

3) คุณภาพของศิลปวัฒนธรรมตกต่ำเนื่องจากการเน้นการผลิตเพื่อการค้า

ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อาจมีส่วนช่วยรักษา มิให้ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายไปสามารถสืบทอดต่อไปได้ก็ตาม เป็นไปได้ว่า การมุ่งผลิตงานด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อการค้าอาจมีผลทำให้คุณภาพของงานศิลปวัฒนธรรมนั้นตกต่ำลงได้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่า การผลิตงานศิลปวัฒนธรรมเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวมิได้เป็นสิ่งที่ขัดกับการรักษาระดับคุณภาพแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มีความรู้ความเข้าใจ ชอบต้องการงานศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณภาพสูง และยินดียอมที่จะจ่ายในราคาที่แพงขึ้น นักท่องเที่ยวผู้ป่วนเองก็มีแนวโน้มที่จะเป็นนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการดังกล่าว การสร้างวิสัยทัศน์ที่ถูกต้องให้แก่ผู้ประกอบการศิลปะเพื่อการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

ตารางที่ 14.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น

รูปแบบ	กิจกรรมและสถานที่	จุดขาย
ชมโบราณสถานหรือสถานที่ทางวัฒนธรรม	การท่องเที่ยวชมคฤหาสน์ในชนบทอังกฤษ (English country houses)	• คฤหาสน์ในชนบทอังกฤษมีประวัติศาสตร์ยาวนานและถูกนำเสนอในภาพยนตร์บ่อย ๆ
	ท่องเที่ยวนครวัด	• นครวัดเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกและเป็นมรดกโลกที่มีชื่อเสียงมาก • เพิ่งเปิดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าชมได้เมื่อไม่นานมานี้
	ชมโบราณสถานอารยธรรมอียิปต์	• อารยธรรมอียิปต์มีความเก่าแก่เป็นที่รู้จักกันดีและมีโบราณสถานเหลืออยู่มาก • ชมปิรามิด สฟิงซ์ และ มัมมี่
	ชมพระราชวังแวร์ซายส์และปราสาทลุ่มแม่น้ำลัวร์ ฝรั่งเศส	• ปราสาทเหล่านี้มีชื่อเสียงมากและปรากฏในสื่อมวลชนบ่อย ๆ • พระราชวังแวร์ซายส์มีความยิ่งใหญ่ มีงานศิลปะที่อลังการมาก
ชมศิลปวัตถุ	ชมศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์หลายแห่งในกรุงปารีส ฝรั่งเศส	• ปารีสเป็นศูนย์กลางแห่งศิลปะและเป็นเมืองแห่งความโรแมนติก • ปารีสมีพิพิธภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงหลายแห่งเช่น ลูฟร์ หรือ โอแซส และแต่ละแห่งมีจุดเด่นที่ต่างกัน
	ชมนิทรรศการศิลปะรวมงานจิตรกรรมฝีมือ แวน โก๊ะ ที่ เนเธอร์แลนด์	• แวน โก๊ะเป็นศิลปินชื่อดังของโลกและเป็นที่ยอมรับในญี่ปุ่น • นิทรรศการนี้รวบรวมผลงานที่กระจายอยู่ทั่วโลกมาพร้อมกันอยู่ในสถานที่เดียวถือเป็นโอกาสพิเศษ
	ชมพิพิธภัณฑ์แห่งชาติไคหวัน ที่ไทเป	• พิพิธภัณฑ์นี้เป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่ใหญ่ที่สุดหนึ่งในสี่แห่งของโลก • มีพิพิธภัณฑ์คล้ายกันในจีน แต่ของไคหวันมีงานศิลปะที่มีค่ากว่า

ตารางที่ 14.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น (ต่อ)

รูปแบบ	กิจกรรมและสถานที่	จุดขาย
ชมศิลปะการแสดง	ชมการแสดงโอเปร่าที่ La Scala มิลาน อิตาลี	• La Scala เป็นคนตำรับของโอเปร่าและมีชื่อเสียงระดับโลก • สถาปัตยกรรมของโรงโอเปร่างดงามอลังการ
	ชมละครเพลง (musical) ที่ในลอนดอน หรือ บอร์เนย์ในนิวยอร์ก	• ทั้งสองแห่งเป็นศูนย์กลางของละครเพลง มีละครเพลงที่มีชื่อเสียงหลายเรื่องเล่นอยู่ในเวลาเดียวกัน • รับจองบัตรล่วงหน้าให้
	ชมนาฏศิลป์พื้นเมืองเกาะบาหลี อินโดนีเซีย	• นาฏศิลป์บาหลีเป็นนาฏศิลป์พื้นเมืองที่มีเอกลักษณ์ และงดงาม • ควบคุมคุณภาพอย่างเข้มงวด ผู้ไม่ผ่านการทดสอบไม่ได้แสดง
	ชมการแสดงดนตรีร็อก ในยุโรป หรือสหรัฐอเมริกา	• ชมการแสดงดนตรีเพลงร็อกของวงชื่อดัง เช่น หิงค์ ฟลอยด์ อีเกิลส์ หรือ โรลลิง ที่หาชมได้ยากในโอกาสพิเศษ
ร่วมมีประสบการณ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น	เยือนชมสภาพเมืองชนบทฝรั่งเศส บริเวณเขต Provence	• หนังสือนิยายเกี่ยวกับชีวิตชาวบ้านแถบ Provence ได้รับความนิยมในญี่ปุ่นมาก
	ชมสถานที่ท่องเที่ยวในกรุงโรมตามเนื้อเรื่องภาพยนตร์โรมร่าดิค (Roman Holiday)	• ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับความนิยมสืบต่อมานานและสตรีชาวญี่ปุ่นประทับใจกับเนื้อเรื่องและสถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพยนตร์มาก
	ร่วมประเพณีประจำปีและพิธีกรรมทางศาสนาฮินดูของชนพื้นถิ่นเกาะบาหลี	• ชนพื้นเมืองบาหลีสามารถรักษาสันติธรรมนิยมประเพณีไว้ได้ • ชาวญี่ปุ่นสนใจพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานศพของฮินดูในบาหลีมาก
	ร่วมเทศกาลสงกรานต์คนไทพื้นถิ่นแถบชุนาน คอนไค่ประเทศจีน	• สงกรานต์เป็นเทศกาลที่มีความน่าสนใจในตัวเอง • กลุ่มนักท่องเที่ยวสนใจมาก • หมู่บ้านคนไทในชุนานสามารถรักษาสภาพเดิมไว้ได้มาก

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ต่างๆ

ตารางที่ 14.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขายที่เป็นไปได้
รับปีใหม่ที่วัดอรุณราชวราราม	• ชมความงามของพระปรางค์วัดอรุณในยามค่ำคืน • ชุติโอะ มิชิม่า นักเขียนผู้มีชื่อเสียงของญี่ปุ่นเคยเขียนเรื่องสั้นชื่อ “วัดอรุณ” ขึ้นชมความงามของวัดแห่งนี้ • ชาวญี่ปุ่นมีประเพณีไปวัด ในวันปีใหม่
ชมเส้นทางประวัติศาสตร์ร่วมไทย-ญี่ปุ่นที่กาญจนบุรี	• ชมเส้นทางรถไฟสายมรณะ และ สะพานข้ามแม่น้ำแคว • ชมอุทยานทหารนิรนาม • ฉายภาพยนตร์สะพานข้ามแม่น้ำแควประกอบการบรรยายประวัติศาสตร์
ชมการแสดงนาฏศิลป์ไทย 4 ภูมิภาคและลองหัดรำวง	• เปรียบเทียบลักษณะเด่นของนาฏศิลป์ และ เครื่องแต่งกายแต่ละภาค • อธิบายวิวัฒนาการวัฒนธรรมแต่ละภาคที่แสดงออกในการฟ้อนรำ • รำวงเป็นการฟ้อนรำที่หัดได้ง่าย
ชมจิตรกรรมรามเกียรติ์บริเวณระเบียงรอบพระอุโบสถวัดพระแก้วและชมไขนเรื่องเดียวกันที่โรงละครแห่งชาติ	• นำเสนอเรื่องราวรามเกียรติ์ โดยผ่านศิลปะ 2 แขนงเป็นสื่อทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจเรื่องราวและความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยต่างแขนงได้
ชมงานประเพณีไทยที่เมืองโบราณ	• ชมงานประเพณีต่างๆ ของไทยที่หาดูได้ยากหาชมยาก เช่น งานแต่งงาน งานบวชนาค งานศพ ในวันเดียว • ชมโบราณสถานจำลองสมัยต่างๆ เปรียบเทียบกัน
ร่วมเทศกาลบุญบั้งไฟ บริเวณภาคอีสานตอนใต้	• บั้งไฟเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านที่น่าสนใจ มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่ • บรรยายภาคในงานสนุกสนาน

ตารางที่ 14.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย (ต่อ)

ชมหุ่นขี้ผึ้งการละเล่นไทย และ ร่วม การละเล่น	• การละเล่นไทยเช่น งูกินหาง คี๊จ๊ับ คองค มอญซ่อนผ้า เป็น การละเล่นที่สนุกสนาน มีมิติทางวัฒนธรรมที่น่าจะเป็นที่สนใจ ของเด็กญี่ปุ่น • เปรียบเทียบการละเล่น ไทยของเด็กไทยและเด็กญี่ปุ่นที่ คล้ายคลึงกัน
ชมมวยไทยที่เวทีราชดำเนิน ดุสิตธานี หรือ สังเวียนค่างจังหวัด	• มวยไทยเป็นศิลปะป้องกันตัวที่รู้จักกันดีในญี่ปุ่น • ชมการไหว้ครูอันงดงาม ก่อนการต่อสู้อันดุเดือด • ดองพั้นนมวยควยเงินเพียงเล็กน้อยเพื่อเพิ่มความสนุก
ทัศนศึกษาชมการทำเครื่องประดับทองคำ ที่เพชรบุรี	• เพชรบุรีมีชื่อเสียงในการทำเครื่องประดับทองคำเก่าแก่ มาตั้งแต่สมัยอยุธยา • อธิบายถึงบทบาทของทองในสังคมไทย เช่น เครื่องประดับ เครื่องแสดงฐานะ ฟันทอง ทองเปลวปัดพระ เป็นต้น • ทานขนมมะพร้าวและดื่มน้ำของจังหวัดเพชรบุรีที่โด่งดังว่า อร่อยที่สุดในประเทศไทย
ชมการปรุงเรือนไทย	• การปรุงเรือนไทย เป็นการต่อเรือนที่มีเอกลักษณ์พิเศษตรง ที่ไม่ใช้ตะปู • อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเรือน ไทยและการใช้ชีวิต ของคนไทยในอดีต
ชมการทำตุ๊กตาชาวบ้านที่อยุธยา	• ตุ๊กตาชาวบ้านอยุธยา ทำด้วยดินเหนียวและเป็นงานที่ประณีต • ตุ๊กตาสะท้อนวิถีชนบทไทยในรูปแบบต่างๆ กัน • ซื้อตุ๊กตากลับไปเป็นของที่ระลึก

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพ ไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 15 การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมพื้นถิ่น

15.1 ภูมิหลัง และความเป็นมา

การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสคนต่างชาติดั้งเดิม และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethnic tourism) นั้นมีมาตั้งแต่ในอดีต ดังจะเห็นได้จากการเดินทางเพื่อศึกษาค้นคว้าของนักมานุษยวิทยา จนกำเนิดเป็นวิชามานุษยวิทยาขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดการเดินทางดังกล่าวเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษนั้นยังเริ่มขึ้นได้ไม่นานนัก แรงบันดาลใจเบื้องต้นที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมในการเดินทางดังกล่าวก็คือ การไปหาโอกาสที่จะได้สัมผัสกับกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิต และภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างไปจากตนโดยตรง ด้วยความคิดที่ว่า ถึงแม้พิพิธภัณฑ์ และ งานทางศิลปวัฒนธรรมจะสามารถสะท้อนความเป็นอยู่ของชนต่างชาติดั้งเดิมได้ในระดับหนึ่งก็ตาม การสัมผัสกับสิ่งเหล่านี้ย่อมไม่อาจเทียบได้กับการสัมผัสโดยตรง (direct contact) กับคนต่างชาติดั้งเดิมจากการใช้ชีวิตร่วมกันในระยะเวลาหนึ่งได้

ที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสผู้คนต่างชาติดั้งเดิม และ วิถีวัฒนธรรมของคนเหล่านั้น เป็นการเดินทางที่ค่อนข้างยากลำบาก เนื่องจากไม่มีบริษัทท่องเที่ยวใดช่วยเหลือในการวางแผนทาง หรือ กำหนดระยะเวลา ตลอดจนกิจกรรมในระหว่างการเดินทางที่แน่นอน นักท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อวางแผนทางด้วยตนเอง เสาะหาคนท้องถิ่นเพื่อนำทาง และกำหนดระยะเวลาตลอดจนกิจกรรมที่ตนต้องการเองทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวจากโลกตะวันตกมีความตื่นตัวในการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งอาจมีสาเหตุเนื่องจากที่ การพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ทำให้สภาพแวดล้อมในเมืองใหญ่ของประเทศต่างๆ ถูกทำลายลงไปเสียทุกแห่ง ทำให้ประชาชนในประเทศเหล่านั้นแสวงหาโอกาสที่จะได้สัมผัสกับวัฒนธรรม และ กลุ่มชนที่แตกต่างไปจากตน อุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่าง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้จึงเกิดขึ้น และ ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวมีความสะดวกสบายขึ้นมาก ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปเพื่อสัมผัสกับชาวอินเดียนแดงในอเมริกาหรือ หน้าผาเมืองในแอฟริกา หรือ ชาวไทภูเขาเผ่าต่างๆ ทางตอนเหนือของประเทศไทย

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสคนต่างชาติดั้งเดิม และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น ก็ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และกลายเป็นจุดขายสำคัญในการท่องเที่ยว ในหลาย ประเทศใน แอฟริกา และ เอเชีย ในประเทศไทยเอง การเที่ยวป่าและสัมผัสวัฒนธรรมชาวไทภูเขาที่เป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมมาก¹

นอกจากนี้ ประเทศเรายังมีแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นอีกมากมายที่มีศักยภาพสูงในการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะเดียวกันได้ หากมีการดำเนินการอย่างเหมาะสม การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ก็อาจเป็นแหล่งปาราชได้ที่สามารถกระจายสู่ภูมิภาคต่างๆ ในประเทศได้ ในทางตรงกันข้าม หากไม่มีมาตรการรองรับในการจัดการท่องเที่ยว

¹ อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวัฒนธรรมชาวไทภูเขาเป็นรูปแบบที่ยังไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากนัก ดู Dearden P. and Harron S., "Case Study: Tourism and the Hilltribes of Thailand", in Weiler B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Heinemann Press, 1992

เที่ยวที่เหมาะสมแล้ว การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่น ก็อาจจะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงทำให้สังคมหรือชุมชนท้องถิ่นเสียสมดุลได้

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์ถึงความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่น เพื่อศึกษาหารูปแบบในการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ที่เหมาะสมในประเทศไทย และ เพื่อรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

15.2 คำจำกัดความ

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะให้คำจำกัดความของ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตพื้นถิ่น และ วิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethnic tourism) ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาการสัมผัสโดยตรงกับคนที่มีชาติพันธุ์และภูมิหลังทางวิถีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากตัวนักท่องเที่ยว ไม่ใช่การสัมผัสผ่านสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม โดยการท่องเที่ยวนี้จะต้องไม่ใช่การท่องเที่ยวแบบมหาชน (mass tourism) ด้วย อนึ่ง คำว่า “วิถีวัฒนธรรม” ที่ใช้อย่างแค่นี้ หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ

15.3 ลักษณะเฉพาะ

ปัจจัยหลักที่ทำให้การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตพื้นถิ่น และ วิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมหาชน (mass tourism) หรือ การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษอื่นมากที่สุดก็คือ ความสนใจเบื้องต้นในการท่องเที่ยวที่ตนเอง ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ความสนใจเบื้องต้นของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตพื้นถิ่น และ วิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นก็คือ การได้สัมผัสกับคนในชาติพันธุ์นั้นโดยตรงนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ระดับของการสัมผัสโดยตรงนี้อาจมีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตพื้นถิ่นและวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น อย่างน้อยสองรูปแบบคือ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตพื้นถิ่น และ วิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะไปพักอาศัยอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ เป็นเวลานาน โดยใช้ชีวิตที่ไม่แตกต่างจากชนพื้นเมืองนั้น และ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตพื้นถิ่น และ วิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีการจัดการ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะไปพัก หรือ ไปทัศนศึกษา กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ ในช่วงเวลาสั้นๆ โดยพยายามเรียนรู้เข้าใจวิถีวัฒนธรรมของชนพื้นถิ่นนั้น โดยอาจจะไม่ต้องใช้ชีวิตในรูปแบบเดียวกับชนพื้นเมืองเหล่านั้นเสียทั้งหมดก็ได้ เช่น การเที่ยวชมหมู่บ้านทางวัฒนธรรมที่จัดเตรียมไว้เป็นการพิเศษ เป็นต้น²

² Harron S. and Weiler B., "Review: Ethnic Tourism", in Weiler B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Halsted Press, 1992

15.4 แรงจูงใจต่อชาวญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้

แรงจูงใจที่ดึงดูดชาวญี่ปุ่นให้สนใจการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมพื้นถิ่น ก็มีเหตุปัจจัยมาจากสภาพแวดล้อมภายในประเทศญี่ปุ่นเองที่ผลักดันให้ประชาชน ประารถนาที่จะใช้ชีวิตที่เรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติและกลมกลืนกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่หาไม่ได้จากชีวิตในเมืองใหญ่ ชีวิตประจำวันที่ซ้ำซากจำเจทำให้ชาวญี่ปุ่นฝากความหวังไว้ในการท่องเที่ยวที่จะช่วยค้นหาสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตของตนกลับคืนมา

สื่อมวลชนยังมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการกระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมพื้นถิ่น เช่น รายการสารคดี (documentary) ทางโทรทัศน์หลายรายการได้นำเสนอความเป็นอยู่ของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ จากทั่วโลก หรือ รายการบันเทิง เช่น รายการบันเทิงประเภทเกมโชว์ที่มีการนำเสนอวิถีความเป็นอยู่ที่แปลกประหลาดของชาวแอฟริกา และ ชาวเกาะต่างๆ บ่อยครั้ง นอกจากนี้ ภาพยนตร์ก็ยังเป็นอีกสื่อหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจต่อวิถีความเป็นอยู่ของคนต่างเผ่า เช่น ภาพยนตร์ เรื่อง "เทวดาทำอะไรบ๊องส์" (The God Must be Crazy) ที่ใช้รายในชนเผ่าแอฟริกาพื้นเมืองคนหนึ่งเป็นตัวละครในการเดินเรื่อง ก็ได้ช่วยสร้างให้เกิดความสนใจต่อวิถีวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมืองในแอฟริกา

สิ่งพิมพ์ต่างๆ ก็เป็นทั้งสิ่งที่กระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มากขึ้นและเป็นทั้งเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นมีความสนใจต่อวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชาติพันธุ์ต่างๆ ความสนใจนี้สะท้อนออกมาในการเปลี่ยนนิตยสาร National Geographic ซึ่งเป็นนิตยสารรายเดือนที่นำเสนอเรื่องราวของธรรมชาติ และวิถีวัฒนธรรมของคนในชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาษาอังกฤษออกมาเป็นภาษาญี่ปุ่นนิตยสารต่อเนื่อง

15.5 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น

จะว่าไปแล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่มากนักที่สนใจเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ เช่น ไปทำนกอ้ากในหมู่บ้านชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ เป็นเวลานาน การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ได้รับความนิยมจึงมักเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการค่อนข้างสูง เช่น ไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้

ตารางที่ 15.1 รวบรวมตัวอย่างของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมพื้นถิ่น ที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะขออธิบายการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวในบางรูปแบบดังต่อไปนี้

- 1) การเที่ยวชมและร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของอะบอริจิน ในออสเตรเลีย

ออสเตรเลียเป็นประเทศหนึ่งที่มักท่องเที่ยวผู้คนเดินทางไปเยือนมาก นักท่องเที่ยวเหล่านี้ส่วนหนึ่ง มีจุดประสงค์หลักในการเดินทางไปออสเตรเลีย เพื่อสัมผัสกับชาวอะบอริจิน (Aborigine) ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเก่าแก่ของออสเตรเลีย ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วโลก เมื่อเร็วๆ นี้ สาขาการบินและคมนาคมของออสเตรเลีย ยังได้ลดราคาจากภาพลักษณ์ของชาวอะบอริจินเป็นลวดลายของเครื่องบิน ซึ่งทำให้ศิลปวัฒนธรรมของชาวอะบอริจินเป็นที่รู้จักกว้างขวางอีกด้วย

ในการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสกับชาวอะบอริจินนี้ ชาวอะบอริจินผู้เป็นนักยุทธศาสตร์ จะอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึง วงจรชีวิต (life cycle) ของเผ่าคน สาธิตการวาดภาพบนหินพร้อมกับอธิบายถึงความเชื่อที่อยู่ใน การวาดภาพนั้น เฝ้าถึงการหาเลี้ยงชีพและการจัดการเรื่องสิทธิในการถือครองที่ดินของคนในครอบครัว เป็นต้น โดยนักท่องเที่ยวจะใช้เวลาอยู่ในแต่ละจุดประมาณ 1 ชั่วโมง สิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวผู้สนใจประทับใจ คือ การที่นักยุทธศาสตร์ชาวอะบอริจินนั้น มีความภูมิใจในความเป็นคนอะบอริจิน และ ต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมของคนแก่โลกภายนอก

2) การร่วมทำนุและสังเกตการณ์ในหมู่บ้านชาวเผ่าพื้นถิ่นในแอฟริกา

ชนเผ่าพื้นถิ่นในแอฟริกันั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังไม่ถูกรบกวนจากวัฒนธรรมตะวันตกมากนัก วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนเผ่าเหล่านี้ยังมีเอกลักษณ์โดดเด่น และผ่านการนำเสนอโดยสื่อมวลชนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์หรือสิ่งพิมพ์ต่างๆ

การที่ ชีวิตของชนเผ่าในแอฟริกาได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางนี้เอง ทำให้นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะ นักท่องเที่ยวสูงอายุ หรือ คนในวัยทำงานเกิดความสนใจและปรารถนาที่จะเดินทางไปสัมผัสกับชีวิตวัฒนธรรมเหล่านี้เพื่อศึกษา ความเป็นอยู่ การหาอาหาร และ ประเพณีที่มีเอกลักษณ์ต่างๆ ด้วยเหตุที่ การคมนาคมในแอฟริกายังไม่เจริญก้าวหน้า และ ยังขาดการอำนวยความสะดวกต่างๆ นักท่องเที่ยวจึงต้อง อาศัย แพคเกจทัวร์ และ เดินทางตามเส้นทางที่บริษัทจัดเตรียมไว้ ด้วยรถบัสโดยสารที่มีบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ ครบครัน

3) การเที่ยวชม และ ทัศนศึกษาหมู่บ้านชาวเผ่าไอนุ

ชาวไอนุ (Ainu) เป็นชนเผ่าพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นประเทศที่มีความเป็น เมื่อเดิชาในต้นชาติพันธุ์ค่อนข้างสูง ในปัจจุบัน ชาวไอนุอาศัยอยู่ในบางบริเวณของเกาะฮอกไกโด ทางตอนเหนือของญี่ปุ่น ชาวไอนุมีวิถีผูกพันกับธรรมชาติ และมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากชาวญี่ปุ่น นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่ไปท่องเที่ยวที่เกาะฮอกไกโดที่สนใจสัมผัสกับชีวิตวัฒนธรรมของชาวไอนุ สามารถไปทัศนศึกษาได้ที่หมู่บ้านชาวไอนุ

ในหมู่บ้านชาวโอรุ จะมีการแสดงของหมี ซึ่งเป็นสัตว์ที่ชาวโอรุเชื่อว่าเทพเจ้า และ มีพิธีกรรมที่สร้างขึ้นจากกระท่อมไม้ในลักษณะเดียวกันกับบ้านของชาวโอรุ ในพิธีกรรมจะมีการสาธิตการทำศิลปหัตถกรรมของชาวโอรุ เช่น การทอกระเปาะผ้า การแกะสลักรูปปั้นไม้ และ เครื่องใช้ในวิถีประจำวัน โดยมีนักคุเทศก์ชาวโอรุซึ่งประจำอยู่ในพิธีกรรมเป็นผู้ให้คำบรรยาย

15.6 รูปแบบที่นำไปใช้ในประเทศไทย

ตารางที่ 15.2 เสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทย ที่อาจเป็นไปได้ พร้อมทั้งจุดขาย ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะอธิบายเฉพาะบางตัวอย่างดังต่อไปนี้

1) การทัศนศึกษาวิถีวัฒนธรรมของชาวเกาะชอ

ชาวเกาะชอที่ใช้ชีวิตกลางน้ำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์น่าสนใจ การบินไทยเองเคยใช้ภาพถ่ายเกาะชอเป็นของใส่บัตรโดยสารของสายการบิน ซึ่งน่าจะทำให้นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเกิดความสนใจอยู่บ้าง

การท่องเที่ยวเพื่อชมการใช้ชีวิตของชาวเกาะชอนี้ อาจจัดเป็นโปรแกรมครึ่งวัน โดยจัดให้มีการล่องเรือชมความเป็นอยู่ในน้ำอย่างครบวงจร ทั้งการประกอบอาชีพ การจับตลาด การรับประทานอาหาร การสื่อสารทางไปรษณีย์ การทอ “ผ้าเกาะชอ” ที่มีชื่อเสียง ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ชาวชอส่วนใหญ่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน ในช่วงท้ายของการท่องเที่ยวอาจให้นักท่องเที่ยวรับประทานอาหารเช้าในเมืองในบริเวณที่มีวิวทัศนียภาพงาม นอกจากนี้ ควรมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าทัศนศึกษาในช่วงเวลาหนึ่งๆ ไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับ ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวนี้ดูเป็นประสบการณ์ที่มีค่ามากขึ้นด้วย

2) การทัศนศึกษา “พิธีและวิถีวัฒนธรรมไทย”

พิธีหลายชนิด เช่น ข่าว มะพร้าว หรือ กล้วยมีความเกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมไทยอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การท่องเที่ยวในรูปแบบการทัศนศึกษา “พิธีและวิถีวัฒนธรรมไทย” นี้ แตกต่างกับตัวอย่างอื่นของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่กล่าวมาข้างต้น ตรงที่ การท่องเที่ยวนี้ให้ความสนใจต่อการสัมผัสวิถีวัฒนธรรมโดยรวมมากกว่า การสัมผัสวิถีชีวิต

ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะอธิบายการจัดการท่องเที่ยว “พิธีกับวิถีวัฒนธรรมไทย” นี้โดยใช้มะพร้าว เป็นตัวอย่าง โดยการท่องเที่ยวนี้อาจผนวกเข้ากับการท่องเที่ยวโดยทั่วไปในเกาะสมุย ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “เกาะแห่งมะพร้าว” โดยนอกจากจะมีการสาธิตการเก็บมะพร้าวโดยลิง ดังที่มีอยู่ในปัจจุบันแล้ว จะมีการแสดงถึงบทบาทของมะพร้าวต่อชีวิตคนไทย เช่น การนำเอาไม้ของต้นมะพร้าวมาทำหลังคาบ้าน กระดามะพร้าวมาทำ

กระบวนคักน้ำ กานมะพร้าวมาซักหม้อ และ การทำอาหารโดยใช้ส่วนผสมต่างๆ ของมะพร้าว เช่น น้ำกะทิ หรือ เนื้อมะพร้าวมาทำขนมต่างๆ เป็นต้น

15.7 การเตรียมการรองรับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นมีความคล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) หลายประการเช่น สถานที่ท่องเที่ยวมีสภาพเป็นชุมชน หรือ ธรรมชาติที่มีความเปราะบาง ต้องการสัมผัสจากภายนอก และ มีค่าต่อประเทศเจ้าบ้านมาก การเตรียมการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐบาล เอกชนและ ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเป้าหมายในการท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือวิถีวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) สร้างความเห็นพ้องในท้องถิ่น และ ในกลุ่มชาติพันธุ์

ผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์ หน่วยราชการส่วนท้องถิ่น หรือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรเป็นแกนนำในการสร้างความเห็นพ้องในท้องถิ่นว่า ต้องการให้ท้องถิ่นของตนเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ ถ้าต้องการให้เป็น ต้องการให้เป็นในลักษณะใด โดยให้ข้อมูลที่รู้ให้เห็นผลดีผลเสียของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และ จัดทัศนศึกษาให้คนกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้เห็นการจัดการด้านการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น ทั้งที่ประสบความสำเร็จ และ ความล้มเหลว

2) กำหนดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว และ แนวทางในการปฏิบัติ

การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ขีดความสามารถนี้จะเป็นสิ่งที่กำหนดว่า ในระยะเวลาหนึ่งจะมีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมได้มากที่สุดเท่าไร ระยะเวลาในการท่องเที่ยวต้องนานไม่เกินเท่าไร เป็นต้น และควรกำหนดแนวทางในการปฏิบัติ (guideline) ว่ากิจกรรมใดบ้างที่สามารถทำได้ เป็นต้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการให้ชุมชนของตนเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และ นักวิชาการด้านมานุษยวิทยา นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ในการกำหนดความสามารถในการรองรับ และ แนวทางในการปฏิบัติของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ

3) เตรียมความพร้อมของมัคคุเทศก์ และ กลุ่มชาติพันธุ์

การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิต และ วัฒนธรรมพื้นถิ่น จำเป็นต้องอาศัยมัคคุเทศก์ ที่เป็นชาวพื้นเมืองในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น เพราะเป็นผู้ที่มีความเข้าใจสถานที่ท่องเที่ยวและวิถีวัฒนธรรมนั้นดีที่สุด อย่างไรก็ตาม ควรมีการฝึกอบรมให้มัคคุเทศก์เหล่านี้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวและวิธีการจัดการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง รู้จักการนำเสนอที่น่าสนใจ นอกจากนี้ ในบางกรณี ควรพิจารณาฝึกอบรมภาษาต่างประเทศแก่มัคคุเทศก์เหล่านั้นด้วย

ในด้านการเตรียมความพร้อมของสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่มัคคุเทศก์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการศึกษาที่เข้าใจท้องถิ่น และ มีความสามารถในการจัดการ ควรจัดการฝึกอบรมให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นเพื่อให้มีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวด้วย

4) เตรียมความพร้อมของผู้ประกอบการท่องเที่ยว

ผู้ประกอบการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเข้าใจแนวทางปฏิบัติ ในการจัดการท่องเที่ยวที่ถูกต้องสอดคล้องกับความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ เช่น การเดินป่า หรือ การร่วมทำนากับกลุ่มชาติพันธุ์พื้นถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรมีบทบาทในการควบคุมการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการ โดยอาจจัดทำรายชื่อบริษัทผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว

15.8 ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และแนวทางป้องกันแก้ไข

ปัญหาต่างๆ อาจเกิดขึ้นได้ หากมีการประกอบการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม อาทิ

1) แหล่งท่องเที่ยวถูกรบกวนจากสิ่งปลูกสร้างและบริการใหม่ ๆ

ปัญหาแหล่งท่องเที่ยวถูกรบกวนจากสิ่งปลูกสร้างและบริการใหม่ๆ เป็นปัญหาหนึ่งที่พบมากที่สุด ในกรณีที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นได้รับความนิยม เพราะคนภายนอกจะเข้ามาประกอบการ และ สร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ มาก จนอาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสียสภาพไป ควรมีการนำมาตรการในการกำหนดความสามารถในการรองรับมาใช้ และ ควบคุมการบังคับใช้อย่างเต็มที่เพื่อป้องกันปัญหานี้ นอกจากนี้ ในบางกรณีอาจมีการกำหนดเขตท่องเที่ยวพิเศษ ซึ่งมีการควบคุมการขุดดินฐานเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวและการปลูกสร้างอาคารใหม่ ดังที่มีการดำเนินการอยู่ในบางประเทศ

2) นักท่องเที่ยวเผยแพร่โรคติดต่อแก่คนพื้นถิ่น

การท่องเที่ยวเพื่อสัมพัทธพันธ์และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการ สัมผัสกัน โดยตรงระหว่างนักท่องเที่ยวและกลุ่มชนพื้นถิ่นมากกว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ ในอดีต ปัญหานักท่องเที่ยวนำเอาโรคติดต่อเข้าไปแพร่แก่คนพื้นถิ่นเคยเกิดขึ้นในหลายประเทศ ตัวอย่างที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ กรณีของประเทศเนปาล ซึ่งคนพื้นถิ่นได้รับโรคติดต่อต่างๆ จากนักท่องเที่ยว เช่น โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ในอนาคต โรคติดต่ออื่นๆ เช่น โรคเอดส์อาจก่อให้เกิดปัญหาในลักษณะเดียวกัน หากไม่มีการป้องกันที่ดี

หนทางป้องกันนั้นที่สำคัญที่สุดควรอยู่ที่การสร้างความนึกให้แก่งานท่องเที่ยว และ กลุ่มชาติพันธุ์พื้นถิ่นนั่นเอง ควรมีการกำหนดกิจกรรมในการท่องเที่ยวที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่าย และ ไร้กลไกของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวช่วยกันควบคุมให้มีการปฏิบัติตามข้อกำหนด

3) การสูญเสียชีวิตวัฒนธรรมเดิมอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

เมื่อแหล่งท่องเที่ยวได้รับความนิยม ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอาจทำให้กลุ่มชาติพันธุ์พื้นถิ่นทั้งวิถีชีวิตและประเพณีการท่องเที่ยว เพราะการประกอบกิจการท่องเที่ยวมักสร้างรายได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวยังทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีสูญเสียเสน่ห์ในการท่องเที่ยว ผู้ที่เข้าใจปัญหาควรมีส่วนช่วยในการสร้างวิถีทัศน์ในระยะยาวแก่ชุมชนท่องเที่ยว ให้รักษาสถิตในการประกอบกิจการท่องเที่ยวและการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้

3) การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรมและการเอารัดเอาเปรียบกลุ่มชาติพันธุ์ โดยผู้ประกอบการ

ในกรณีที่ กลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่ใช่เป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวเอง อาจเป็นไปได้ว่า ผู้ประกอบการท่องเที่ยว อาจว่าจ้างกลุ่มชาติพันธุ์นั้นโดยแบ่งผลประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรม ในลักษณะกดขี่แรงงาน (local labour exploitation) และ ทำให้ผลประโยชน์ต่างๆ ไม่ตกอยู่ในท้องถิ่น ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นเมื่อชุมชนท่องเที่ยวไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง และ ต้องพึ่งพาผู้ประกอบการจากภายนอก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ หน่วยงานในภาครัฐ ควรช่วยเหลือในการสร้างจิตความสามารถในการจัดการให้แก่ชุมชน ทั้งความเข้าใจในธรรมชาติในท้องถิ่น ความสามารถในการนำเสนอ และ ความสามารถในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว เช่น ความสามารถด้านภาษา เป็นต้น

4) นักท่องเที่ยวขวางกั้นโอกาสของนักท่องเที่ยวในการสัมผัสกลุ่มชาติพันธุ์

ในกรณีที่นักท่องเที่ยวไม่ใช่คนจากกลุ่มชาติพันธุ์ อาจเกิดปัญหาใหม่ขึ้นคือ นักท่องเที่ยวอาจปิดกั้นโอกาสของนักท่องเที่ยวในการสัมผัสกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งๆ ที่วัตถุประสงค์หลักของการท่องเที่ยวนี้ คือการสัมผัสกับกลุ่มชาติพันธุ์นั้นโดยตรง ควรมีการฝึกอบรมให้นักท่องเที่ยวเข้าใจบทบาทที่เหมาะสมของตน ในการเป็นผู้ช่วยให้แก่นักท่องเที่ยว ได้ค้นพบสิ่งที่แสวงหาจากการสัมผัสกับกลุ่มชาติพันธุ์นั้น

5) ปัญหาความปลอดภัย และ ความขัดแย้งในแหล่งท่องเที่ยว

เพื่อให้การท่องเที่ยว เป็นไปอย่างราบรื่น ควรมีการวางแผนการในการรักษาความปลอดภัย มาตรการหนึ่งในการรักษาความปลอดภัยก็คือ นักอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวควรให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวเพื่อปฏิบัติตัวให้เหมาะสม และ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทาง การพัก อาหาร ภูมิประเทศและภูมิอากาศเพื่อความปลอดภัย

นอกจากนี้ เพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่าง นักท่องเที่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การทะเลาะวิวาท เนื่องจาก นักท่องเที่ยวล่วงล้ำสถานที่หวงห้าม หรือ กระทำการอันเป็นการลบหลู่กลุ่มชาติพันธุ์ นักอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางในการปฏิบัติตัวที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว

ตารางที่ 15.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น

รูปแบบ	ตัวอย่าง	จุดขาย
การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์อย่างเต็มรูปแบบ	ร่วมฟาร์มและทัศนศึกษาหมู่บ้านชนเผ่าพื้นเมืองในแอฟริกา	• ชนเผ่าในแอฟริกา เป็นหนึ่งในเผ่าท้องถิ่นของโลกไม่กี่เผ่าที่ยังไม่ถูกกลืนด้านวัฒนธรรม • ชมการใช้ชีวิตของชนเผ่าแอฟริกาในด้านความเป็นอยู่ และ ความเชื่อ • วัฒนธรรมแอฟริกาถูกนำเสนอทั้งในภาพยนตร์ และ นิตยสาร
	ใช้ชีวิตในทุ่งหญ้าบนที่ราบสูงมองโกเลีย	• ลองใช้ชีวิตอาศัยอยู่ในกระโจมคามแบบมองโกเลีย • ชมความงามตามธรรมชาติของทุ่งหญ้าบนที่ราบสูงกว้างใหญ่ • เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมมองโกเลีย
การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์อย่างมีการจัดการ	เที่ยวชม และ ทัศนศึกษาหมู่บ้านชาวไอนู ในเกาะฮอกไกโด ทางตอนเหนือของญี่ปุ่น	• ชาวไอนูเป็นชนเผ่าที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง • ชมความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของชาวไอนูและธรรมชาติ เช่น การบูชาหมี
	เที่ยวชม และ ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวแมรี ในนิวซีแลนด์	• ชาวแมรีมีศิลปะวัฒนธรรม ความเชื่อ ที่เด่นชัด • ชมทุ่งหญ้าและธรรมชาติอันงดงามของนิวซีแลนด์
	เที่ยวชม และ ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวอะบอริจิน ในออสเตรเลีย	• ชาวอะบอริจินมีวัฒนธรรมที่น่าสนใจหลายอย่างเช่น การวาดภาพสีบนหิน และ การใช้ภูมิเมอแรง • อธิบายวงจรชีวิตและวัฒนธรรมของชาวอะบอริจินอย่างละเอียด • ไกด์เป็นชาวอะบอริจินพื้นเมือง

ที่มา) สมาคมนักวิชาการไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ต่างๆ

ตารางที่ 15.2 รูปแบบของการท่องเที่ยวที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขายที่เป็นไปได้
การร่วมพักกับชาวไทยภูเขากลุ่มต่างๆ และเดินป่า	- ชาวไทยภูเขาที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีเครื่องแต่งกายที่สวยงาม - ศึกษาการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของชาวไทยภูเขา - เปรียบเทียบวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ
ทัวร์ทัศนศึกษาชาวเกาะชอ	- ชมการใช้ชีวิตในน้ำอย่างครบวงจร ทั้งตลาด ภัตตาคาร ที่ทำการไปรษณีย์ และอื่นๆ - ทำให้เป็นของมีค่าหาซื้อได้ยาก ด้วยการจำกัดจำนวนผู้เข้าร่วมแต่ละครั้ง
เยี่ยมชมชาวบ้านภาคกลาง	- เยี่ยมชมบ้านที่ทำน้ำปลา ที่ถือเป็นหัวใจของอาหารไทย - เยี่ยมชมบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาในแถบลพบุรี - เยี่ยมชมบ้านชาวนาไทย ดูการดำนา และ เกี่ยวข้าว
ชมการทำนาข้าวแบบไทยและชมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาไทย	- ข้าวเป็นอาหารที่ทั้งชาวไทยและชาวญี่ปุ่นบริโภค แต่ชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของทั้งสองชาติแตกต่างกัน - นาข้าวที่กว้างใหญ่สุดสายตาและเขียวขจี เป็นทัศนียภาพหนึ่งที่คนญี่ปุ่นชอบมาก
พิพิธภัณฑ์มะพร้าวและชีวิตวัฒนธรรมไทย ที่เกาะสมุย	- ศึกษาความสัมพันธ์ของมะพร้าวต่อชีวิตวัฒนธรรมคนไทยในถิ่นต่างๆ เช่น การใช้กะทิทำอาหารและขนมชนิดต่างๆ และไอศกรีม กะลามะพร้าวทำกะบวย ไม้ทำหังคบ้าน - ชมการเก็บมะพร้าวและการแสดงของลิง - ระบุจำนวนคันมะพร้าวในเกาะสมุยซึ่งเป็น “เกาะแห่งมะพร้าว” อันงดงาม
กล้วยและชีวิตวัฒนธรรมไทย	- เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างกล้วยและชีวิตวัฒนธรรมไทยในแง่ต่างๆ เช่น การใช้ใบตองห่อของ การใช้ผลกล้วยรับประทานหรือทำขนม การใช้ก้านกล้วยทำของเล่นเด็ก (นก้านกล้วย) และ หัวปลีทานกับอาหาร - เปรียบเทียบรสชาติของกล้วยพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย - ในยุคหลังสงคราม ชาวญี่ปุ่นถือว่ากล้วยเป็นผลไม้ที่มีราคาแพงมากและมีความผูกพัน

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 16 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

16.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาได้เป็นรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวมาแต่อย่างใด ตั้งแต่อารยธรรมของมนุษย์เริ่มต้นขึ้น ผู้รู้ในสมัยต่างๆ ล้วนแต่ถือว่า การเดินทางเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ดังคำกล่าวของนักบุญออกัสติน (St. Augustine) ที่ว่า “โลกคือหนังสือหนึ่งเล่ม ผู้ที่อยู่แต่บ้านคือผู้ที่ได้อ่านหนังสือเพียงหน้าเดียว” คงด้วยแนวความคิดเช่นนี้กระมังที่ทำให้ ในศตวรรษที่ 17 ชาวยุโรปโดยเฉพาะคนในชนชั้นปกครอง ที่ต้องการความทันสมัยจะต้องผ่าน “การท่องเที่ยวสุภาพบุรุษ” (gentlemen's tour) หรือ ที่เรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า “การท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่” (The Grand Tour) ต่อมา ในปี 1874 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาสมัยใหม่ก็ได้เริ่มขึ้นเมื่อสถาบันเชาเตอว์ (Chautauqua) แห่งนครนิวยอร์ก ได้เริ่มคิดค้นรูปกิจกรรมกลางแจ้ง ที่มีทั้งการพบปะกับผู้คน และการเรียนรู้ผสมผสานกัน หลังจากนั้นมา การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาก็แพร่หลายมากขึ้นในทวีปอเมริกาเหนือในปลายศตวรรษที่ 20 อันเป็นผลจากขบวนการการศึกษาผู้ใหญ่ (adult education movement) ในช่วงนั้น¹

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาได้รับการพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบหนึ่งอย่างเต็มตัว อย่างไรก็ตาม ตลาดของการท่องเที่ยวตามรูปแบบนี้ มีความแตกต่างจากตลาดนักท่องเที่ยวมาหาชนเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินธุรกิจที่ไร้ช่องทางการตลาดแบบใหม่ เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงสำหรับประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวตามปกติ ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรการไปเรียนภาษาต่างประเทศในประเทศเจ้าของภาษามักถูกประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อของโรงเรียนสอนภาษา มากกว่าสื่อของบริษัทท่องเที่ยว เป็นต้น

16.2 คำจำกัดความ

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (educational tourism หรือ educational travel) หมายถึง การเดินทางที่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ในที่นี้ มีความหมายค่อนข้างเฉพาะเจาะจงที่ว่าเป็นการเรียนรู้ โดยมีการจัดการ (organized learning) เช่น มีการวางแผนล่วงหน้า มีขั้นตอนที่ชัดเจน มีครูผู้สอนผู้ชำนาญการ และมีวิธีการศึกษาค้นคว้าแบบแผน เป็นต้น นอกจากนี้ การเรียนรู้ยังเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (firsthand) มิใช่การเรียนรู้จากตำรา

การกล่าวว่าการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเป็นการเรียนรู้โดยมีการจัดการชี้ว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มักจะประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ที่ครอบคลุมถึง การวางแผนการเดินทาง การวางแผนการศึกษาในรูปของหลักสูตร การเรียนรู้ในสถานที่ท่องเที่ยว และการประเมินผล

¹ Kalinowski K. and Weiler B., "Review, Education Travel", in Weiler B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Halsted Press,

16.3 ลักษณะเฉพาะ

เราไม่สามารถแบ่งการทอ่งเพื่อการศึกษาออกจากการทอ่งที่สนใจแบบมีความสนใจพิเศษในรูปแบบอื่น โดยอาศัยเพียงเป้าหมายของความสนใจเท่านั้น เช่น การทอ่งเพื่อเรียนการทำศิลปหัตถกรรม และ การทอ่งเพื่อแข่งศิลปวัฒนธรรม ซึ่งนักทอ่งที่สนใจเดินทางไปชมการทำศิลปหัตถกรรมนั้น มีเป้าหมายของความสนใจในการทอ่งที่เหมือนกัน คือ ศิลปหัตถกรรมนั้นนั่นเอง

ลักษณะเฉพาะที่ทำให้การทอ่งเพื่อการศึกษาแตกต่างจากการทอ่งที่สนใจแบบมีความสนใจพิเศษแบบอื่นๆ คือ การมีการเรียนรู้อย่างเป็นกิจจะลักษณะจากครูผู้สอน (instructor) โดยมีการวางแผนที่แน่นอน เช่น ศึกษาตามหลักสูตรตามระยะเวลาที่กำหนดดังที่กล่าวข้างต้น

ครูผู้สอนในการทอ่งเพื่อศึกษายังแตกต่างจากนักคุุเทศก์ ส่วนใหญ่พบว่า ครูผู้สอนในการทอ่งเพื่อศึกษานี้มักจะเป็นครู หรือ อาจารย์ ตามปกติอยู่แล้ว เช่น เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย อาจารย์สอนภาษา หรือ อาจารย์สอนศิลปหัตถกรรม เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วมักมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างเด่นชัดระหว่าง ครูผู้สอน กับ นักคุุเทศก์ กล่าวคือ นักคุุเทศก์จะทำหน้าที่ในการนำทาง คຸ້ມกันอันตราย ให้ความบันเทิง จัดการกิจกรรมของนักทอ่งที่สนใจ ส่วนครูผู้สอนจะทำหน้าที่เป็นที่เลื่อง หรือ ที่ปรึกษาของนักทอ่งที่สนใจ อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งถ้าจำนวนนักทอ่งที่สนใจมีน้อย ครูอาจรับหน้าที่เป็นนักคุุเทศก์ด้วยก็ได้

16.4 แรงจูงใจของคนผู้ไปทอ่งที่สนใจรูปแบบนี้

แรงจูงใจในการทอ่งที่สนใจเพื่อการศึกษาของชาวญี่ปุ่น มีพื้นฐานมาจากปัจจัยอันน้อยสองประการคือ

1) ความสนใจใฝ่รู้และความต้องการพัฒนาตนเอง

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในการพัฒนาตนเองเป็นอย่างมาก ข้อมูลของศูนย์พัฒนาการใช้เวลาว่างญี่ปุ่น (Leisure Development Center) ระบุว่า ในปี 1994 ประชาชนญี่ปุ่นที่ใช้เวลาว่างในการพัฒนาตนเองมีถึงเกือบ 14 ล้านคน หรือ ประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนประชากรที่ไปชมภาพยนตร์ในแต่ละปี แต่มีความถี่ในการเข้าร่วมสูงกว่ามาก (ดูตารางที่ 3.2 ในบทที่ 3) ชาวญี่ปุ่นบางคนยังถือว่าการพัฒนาตนเองนี้เป็น “งานอดิเรก” งานอดิเรกในรูปแบบนี้จะมีลักษณะเด่นแตกต่างจากงานอดิเรกทั่วไป คือ มีการเข้าสอบเพื่อรับใบประกาศนียบัตร ชาวญี่ปุ่นบางคนสามารถสอบได้ใบประกาศนียบัตรในด้านต่างๆ เกือบสิบชนิด เช่น การทำบัญชี การเล่นวิทยุสื่อสาร การคิดถูกคิด เป็นต้น

2) การสนับสนุนจากสังคม

สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ส่งเสริมให้มีการเรียนอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จาก พ่อแม่มักส่งเสริมให้ลูกได้เรียนรู้ในด้านต่างๆ และ แม้เมื่อสำเร็จการศึกษา และ เข้าทำงานในบริษัทแล้ว บริษัทก็มักส่งเสริมให้พนักงานของตนพัฒนาตนเอง เช่น บริษัทขนาดใหญ่มักมีการจัดการฝึกอบรมให้แก่พนักงานอยู่เสมอ บริษัทขนาดเล็กที่ไม่มีงบประมาณในการจัดการฝึกอบรมให้กับพนักงาน โดยตรงก็มักหาวิธีอื่นในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพนักงาน เช่น ส่งเสริมให้พนักงานเข้าสอนเพื่อรับใบประกาศนียบัตรรับรองความสามารถในด้านต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของบริษัท เช่น การประมวลผลข้อมูล การทำบัญชี ภาษาต่างประเทศ และ การเขียนจดหมายธุรกิจ เป็นต้น บริษัทบางแห่งยังนำผลการสอบเหล่านี้มาร่วมใช้ในการประเมินผลการทำงานอีกด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่น่าจะเป็นที่สนใจของชาวญี่ปุ่น มีทั้งรูปแบบที่เป็นการเรียนรู้ในการทำงานอดิเรกต่างๆ ซึ่งผู้สนใจคือ ชาวญี่ปุ่นทั่วไป และ การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น การเรียนภาษาต่างประเทศ การฝึกมารยาทการเข้าสังคม ซึ่งผู้สนใจคือ ข้าราชการ พนักงานบริษัท และ ชาวออฟฟิศ ตลอดจนนักศึกษาที่กำลังจะหางานทำ เป็นต้น มีข้อสังเกตว่า การเรียนรู้ของชาวญี่ปุ่นนี้ มักต้องการ “หลักฐาน” ในการพิสูจน์ความสามารถ ซึ่งได้แก่ ใบประกาศนียบัตร ที่ออกโดยสถาบันที่ได้ รับความเชื่อถือ นั่นเอง

16.6 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่ชาวญี่ปุ่นสนใจ

เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ประกอบการในประเทศไทยในการที่จะจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น คณะผู้วิจัยได้รวบรวมตัวอย่างการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่มีการจัดขึ้นทั้งในและนอกประเทศญี่ปุ่นจากเอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่น ดังตารางที่ 16.1 และ จะอธิบายตัวอย่างที่น่าสนใจบางตัวอย่างในรายละเอียดดังนี้

1) การเรียนทำอาหารฝรั่งเศส ที่ประเทศฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการใช้วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของคนรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การเดินทางไปเรียนการทำอาหารฝรั่งเศสได้รับความนิยมอย่างมากในญี่ปุ่นจากทั้งพ่อครัวแม่ครัวอาหารฝรั่งเศสมืออาชีพที่ต้องการพัฒนาฝีมือการทำอาหารของตน และ พ่อครัวแม่ครัวมือสมัครเล่นทั่วไปที่มีความสนใจในการทำอาหารฝรั่งเศสเป็นงานอดิเรก หรือ สนใจวัฒนธรรมการรับประทานอาหารแบบตะวันตก ทั้งนี้เนื่องจาก อาหารฝรั่งเศสเป็นอาหารที่ชาวญี่ปุ่นถือว่า เป็นอาหารที่อร่อยที่สุดในโลกชนิดหนึ่ง เช่น เคียวกับอาหารจีน และ อาหารอิตาลี แต่ภาพพจน์ของการเป็นอาหารที่หรูหราทำให้อาหารฝรั่งเศสมีราคาสูงกว่าอาหารของชาติอื่นๆ ที่กล่าวมา และ มักรับประทานกันในเฉพาะโอกาสพิเศษเท่านั้น

ในการไปท่องเที่ยวเพื่อเรียนทำอาหารฝรั่งเศสนี้ นักท่องเที่ยวจะพักอยู่ในบริเวณที่พักของโรงเรียน ทำอาหารซึ่งหลายแห่งเป็นปราสาท หรือ คฤหาสน์เก่า นักท่องเที่ยวจะใช้เวลาส่วนหนึ่งในการเรียนทำอาหาร และจะใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น เดินทางไปชมไร่หรือสวน เพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตในการปรุงอาหารดีขึ้น และ เพื่อให้เห็นขั้นตอนของการทำอาหารอย่างครบวงจร

ระยะเวลาในการเรียนนั้นมีตั้งแต่ระยะสั้นคือหลักสูตร 2 สัปดาห์ถึง 1 เดือน ไปจนถึงระยะยาวคือหลักสูตร 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี ความความต้องการของผู้เรียน หลังจากสำเร็จการศึกษาในทุกหลักสูตรแล้วจะมีการมอบประกาศนียบัตรแก่ผู้เรียน โดยประกาศนียบัตรสำหรับหลักสูตรระยะยาวสามารถนำไปใช้ประกอบในการเปิดร้านอาหารของตนเอง หรือ หางานทำได้ด้วย

2) การเรียนดำน้ำที่กวม และ ไชวโน

การเรียนดำน้ำที่กวม และ ไชวโน เป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย และ กลุ่มสาวออฟฟิศ ในการเรียนดำน้ำที่กวม หรือ ไชวโนนี้ ผู้สอนจะเป็นคนท้องถิ่นที่มีความชำนาญในการดำน้ำ โดยมีหลักสูตรการสอนอย่างเป็นระบบ และ มีการประสานงานกับสำนักงานในญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวก มั่นใจในความปลอดภัย และ คุณภาพของการสอน การท่องเที่ยวเพื่อดำน้ำนี้มักจัดเป็นแพ็คเกจทัวร์พร้อมกับที่พัก ในช่วงวันหยุดเช่น วันหยุดภาคเรียนของนักศึกษา เป็นต้น

หลักสูตรการเรียนดำน้ำนี้จะใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ โดยจะมีการเรียนจากขั้นต้นไปจนถึงขั้นที่ยาก เมื่อผ่านหลักสูตรแล้ว ผู้เรียนจะได้รับใบอนุญาต (license) ในการดำน้ำ ซึ่งจะสามารถไปไหนก็ได้ทั่วโลก รวมทั้งในญี่ปุ่นด้วย จุดขายที่สำคัญของหลักสูตรดังกล่าวคือ ราคาถูก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับการเรียนดำน้ำในประเทศญี่ปุ่นเอง และ ระยะเวลาที่สามารถเรียนได้นั้นมีมากกว่าในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งทำได้ในบางฤดูเท่านั้น

3) การเรียนภาษาอังกฤษในประเทศเจ้าของภาษา

ญี่ปุ่นมีการจัดหลักสูตรการเรียนภาษาอังกฤษเช่นเดียวกับในประเทศไทย คือ หลักสูตรการเรียนภาษาอังกฤษในช่วงปิดภาคเรียนในประเทศเจ้าของภาษา (native) เช่น ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา แคนาดา และ ประเทศในยุโรป ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งได้รับความนิยมมากในกลุ่มนักเรียนนักศึกษาชาวญี่ปุ่น หลักสูตรเหล่านี้มีสองรูปแบบใหญ่ๆ ในรูปแบบแรกซึ่งมีระยะเวลายาวประมาณ 3 ถึง 8 สัปดาห์ นักเรียนจะเข้าเรียนในชั้นเรียนของโรงเรียนสอนภาษา และจะกลับมาพักที่บ้านของเจ้าบ้านในลักษณะโฮมสเตย์ หลังจากจบหลักสูตร นักเรียนจะได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนสอนภาษา

ส่วนในอีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่มีการประกาศนียบัตรให้ นักเรียนไม่ต้องเข้าเรียนที่โรงเรียนสอนภาษา แต่จะไปโฮมสเตย์และร่วมทำกิจกรรมกับสมาชิกในครอบครัวเจ้าบ้านเลย ในช่วงโฮมสเตย์นี้ นักเรียนจะมีโอกาสไปทัศนศึกษาสถานที่ต่างๆ เพื่อเรียนรู้ทางวัฒนธรรมด้วย องค์การที่รับผิดชอบในการจัดการท่องเที่ยวนี้เป็นองค์กร

กรใหญ่ที่มีสำนักงานถาวรในญี่ปุ่น ทำให้ผู้ปกครองสามารถวางใจได้ว่า บุตรหลานของตนจะได้เข้าไปอยู่ใน
ครอบครัวที่ได้เลือกสรรแล้ว และ จะมีความเป็นอยู่ที่สะดวกและปลอดภัย

4) การเรียนศิลปหัตถกรรมที่ไต้หวัน

โปรแกรมการเรียนศิลปหัตถกรรมในไต้หวันนั้น เป็นแพคเกจทัวร์ ซึ่งรวมทั้งอาหาร ที่พัก และ หลักสูตรการเรียนประมาณ 1 สัปดาห์เข้าไว้ด้วยกัน ศิลปหัตถกรรมที่อยู่ในหลักสูตรคือ การวาดลวดลายบนแจกัน หรือถ้วยชาม การทำเครื่องจักสาน การวาดรูปโดยใช้ปากกาสีจีน โดยมีครูผู้สอนเป็นช่างผู้ชำนาญด้านศิลปหัตถกรรมในไต้หวันเอง การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะสาวออฟฟิศ นักศึกษามหาวิทยาลัย และ ผู้สูงอายุ เนื่องจาก ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปสนใจศิลปหัตถกรรมในลักษณะนี้อยู่แล้ว ดังปรากฏว่ามีหลักสูตรการสอนในลักษณะเดียวกันในญี่ปุ่นอยู่จำนวนมาก อีกสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวก็คือ การแสดงผลงานที่นักท่องเที่ยวทำคืนกลับไต้หวันของที่ระลึกหรือของขวัญจากมิตรสหายนั่นเอง

16.7 รูปแบบที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

ตารางที่ 16.2 รวบรวมรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่คณะผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย โดยในที่นี้จะขออธิบายเฉพาะบางตัวอย่างในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การเรียนทำอาหารไทย

ในปัจจุบัน อาหารไทยและอาหารชาติต่างๆ ซึ่งมีรสจัดเป็นที่รู้จักในญี่ปุ่นว่า “อาหารพื้นถิ่น” (ethnic food) กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงในญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากการที่มีร้านอาหารไทยเปิดให้บริการในเมืองใหญ่ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมาก เช่น ในกรุงโตเกียวและปริมณฑล มีร้านอาหารไทยกว่า 100 ร้าน และ มีการนำเครื่องปรุงอาหารไทยทั้งเครื่องปรุงสดและสำเร็จรูป เช่น เครื่องแกงต่างๆ ซึ่งชาวญี่ปุ่นถือว่าเป็นรูปที่อร่อยที่สุดหนึ่งในสามอย่างของโลกมาจำหน่ายตามห้างสรรพสินค้าที่มีชื่อเสียงด้วย นอกจากนี้ ยังมีการเปิดหลักสูตรอาหารไทย² และการจัดรายการสอนทำอาหารไทยทางโทรทัศน์ในบางครั้งอีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวญี่ปุ่นกลุ่มหนึ่งได้ก้าวจากที่เคยเป็นเพียงผู้รับประทานอาหารไทย มาเป็นผู้ที่ต้องการทดลองปรุงอาหารไทยด้วยตนเองแล้ว

นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่อาจเป็นกลุ่มเป้าหมายในการเรียนทำอาหารไทย คือกลุ่มแม่บ้านรุ่นใหม่ และ กลุ่มสาวออฟฟิศที่นิยมรับประทานอาหารรสจัด หลักสูตรสำหรับการเรียนทำอาหารไทยในประเทศไทยนี้อาจมีช่วงเวลาประมาณ 1 หรือ 2 สัปดาห์ โดยหลักสูตรขั้นต้นอาจจะจัดที่กรุงเทพฯ เพียงแห่งเดียว ส่วนหลักสูตรขั้นสูงอาจมีบางส่วนที่จัดในต่างจังหวัดเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทัศนศึกษาและลองทำอาหารพื้นบ้านภาคต่างๆ

² เช่น หลักสูตรการทำอาหารไทยของศูนย์ วาสนา ตามะจิระ (วาสนา สิกสิริยศ) อดีตรัฐมนตรีไทย เป็นหลักสูตรหนึ่งที่มีชื่อเสียง

ในหลักสูตร ควรมีการสอนทั้งการทำอาหารคาว และ อาหารหวาน นอกจากนี้ การแกะสลักผักและผลไม้ ก็ยังเป็นงานฝีมือที่น่าจะได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นอีกด้วย เพราะชาวญี่ปุ่นมักให้ความสำคัญต่อสีสันและความสวยงามของอาหารจนขึ้นชื่อว่าเป็น “ชนชาติที่รับประทานอาหารด้วยตา” อยู่แล้ว นอกจากนี้ กิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพาไปรับประทานอาหารที่คนไทยโดยทั่วไปรับประทาน หรือ การไปทัศนศึกษาแหล่งผลิตอาหาร หรือ เครื่องปรุงอาหาร เช่น น้ำปลา ก็ยังสามารถเพิ่มเสน่ห์ให้การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ได้ นอกจากนี้ เมื่อผ่านหลักสูตร ควรมีการแจกประกาศนียบัตรรับรองให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

2) การเรียนศิลปหัตถกรรม

ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในงานด้านศิลปหัตถกรรมมาตั้งแต่อดีต ในปัจจุบันนี้ แม้ว่าพัฒนาการทางการผลิตจะรวดเร็วจนทำให้เกิดงานที่มีคุณภาพสูงมากมายก็ตาม ชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยก็ยังคงชื่นชอบงานศิลปหัตถกรรมที่สามารถเรียนรู้และทำได้ด้วยตนเองอยู่ ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานที่มีชื่อเสียงก็จะได้รับการยกย่องเป็น “มนุษย์ที่เป็นสมบัติแห่งชาติ” ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับ “ศิลปินแห่งชาติ” ของไทย แต่เป็นที่รู้จักแพร่หลายกว่า

วัฒนธรรมไทยได้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมหลายอย่างที่มีความประณีต และสามารถพัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวได้ เช่น การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องเงินและเครื่องเงิน การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ศิลปหัตถกรรมในประเทศไทยนั้นอาจทำได้ทั้งในรูปแบบของหลักสูตรระยะสั้นในกรุงเทพฯ หรือ จังหวัด ใกล้เคียง ซึ่งมุ่งสอนให้นักท่องเที่ยวสามารถผลิตงานศิลปหัตถกรรมง่ายๆ ด้วยตนเอง หรือ หลักสูตรระยะยาว ตลอดจน หลักสูตรต่อเนื่องซึ่งมีบางส่วนทำในกรุงเทพฯ และที่เหลือทำในต่างจังหวัด โดยเน้นการถ่ายทอดจาก ผู้ที่ประกอบอาชีพจากงานศิลปหัตถกรรมนั้น โดยเฉพาะที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศไทย สามารถจัดโปรแกรมในลักษณะดังกล่าวได้โดยจัดให้นักท่องเที่ยวพักในโรงแรม แต่ให้มาเรียนกับผู้สอนในสถานที่จริง

นักท่องเที่ยวที่อาจเป็นกลุ่มเป้าหมายในการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ คือ ผู้สูงอายุ ซึ่งพ้นวัยทำงานแล้ว และเฝ้าว่าง ตลอดจนมีกำลังทรัพย์มากพอที่จะใช้เวลาว่างตามที่ชอบได้ นอกจากนี้ สาวออฟฟิศบางคนก็ยังอาจสนใจการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ การจัดการท่องเที่ยวจึงควรมีรูปแบบที่หลากหลายไว้รองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ

3) การเรียนร้อยทวงมาดซ์ และ จัดดอกไม้ไทย

การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาการร้อยทวงมาดซ์ และ การจัดดอกไม้ไทยนี้ มุ่งหวังที่จะชักชวนนักท่องเที่ยวกลุ่มสตรีชาวญี่ปุ่น ทั้งกลุ่มสาวออฟฟิศ และ กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเรียนการจัดดอกไม้ทั้งการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่น (ikebana) และ แบบตะวันตก (western flower arrangement) ซึ่งมีจำนวนทั้งหมดถึง 6.7 ล้านคนให้เดินทางมา

ท่องเที่ยวในประเทศไทย การเรียนการรื้อขบวนมาลัยมีจุดขายคือ เป็นการศึกษาที่เรียนรู้ได้ง่ายภายในวันเดียวหรือสองวัน

การจัดการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาการรื้อขบวนมาลัยนี้ ควรคู่ไปกับการจัดดอกไม้ไทย ซึ่งอาจไม่ใช่การศึกษาโดยตรง แต่ก็เป็นการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง เนื่องจากไทยมีดอกไม้ที่สวยงามหลายชนิดซึ่งไม่มีในญี่ปุ่น หรือ มีแต่มีราคาแพง เช่น ดอกบัว ดอกกล้วยไม้ และ ไม้ดอกไม้ประดับต่างๆ เช่น ใบพืร์น เจียวหมื่นปี จุดขายสำหรับการท่องเที่ยวนี้คือ การทดลองเปลี่ยนชนิดดอกไม้ในการจัดซึ่งเป็นการท้าทายความสามารถของนักจัดดอกไม้ญี่ปุ่น จุดขายอื่นๆ ที่เป็นไปได้ได้แก่ การจัดดอกไม้ในสวนดอกไม้จริงๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ไม่ได้มีโอกาสทำในประเทศไทยญี่ปุ่น หรือ การไปจ่ายตลาด เช่น ปากคลองตลาด หรือ ตลาดวโรรส เพื่อเลือกซื้อดอกไม้ด้วยตัวเอง เป็นต้น

4) การเรียนภาษาไทย

ผลจากการที่เงินเขมามีอัตราในการแลกเปลี่ยนที่สูงขึ้น ได้ส่งผลให้ธุรกิจเอกรณต่างๆ ของญี่ปุ่น ขยายฐานการผลิตและการประกอบการมาซึ่งประเทศไทยมาก ซึ่งส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศไทยมากขึ้น ทั้งในด้านภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย ในประเทศญี่ปุ่นเองในปัจจุบัน ก็มีการเปิดโรงเรียนสอนภาษาไทยหลายแห่ง ซึ่งได้รับความนิยมพอสมควร อย่างไรก็ตาม หลักสูตรการเรียนภาษาไทยในประเทศไทยก็ยังคงได้รับความสนใจ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาดังกล่าวจึงมีศักยภาพทางการตลาดพอสมควร ในการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว นอกจากการสอนภาษาแล้ว ควรมีการสอนวัฒนธรรมไทยด้วย โดยอาจมีหลักสูตรไฮสโคประยะสั้น สำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็นนักเรียนหรือนักศึกษา และ ควรมีหลักสูตรหลากหลาย ทั้งการเรียนภาษาระยะสั้นเพื่อการท่องเที่ยว การเรียนภาษาไทยในชีวิตประจำวัน และ ภาษาไทยสำหรับธุรกิจ เป็นต้น

16.8 การเตรียมการรองรับการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาในประเทศไทย

นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาอาจมีความหลากหลาย และ มีความสนใจที่แตกต่างกัน ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะการเตรียมการโดยทั่วไป

1) เตรียมหลักสูตร และ รูปแบบการเรียนการสอน

ความเชื่อถือเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบการการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การวางหลักสูตรจึงต้องเป็นไปอย่างรอบคอบโดยมีความชำนาญ ในการจัดการหลักสูตร ควรมีการสร้างความสะดวกระหว่าง “การท่องเที่ยว” และ “การศึกษา” ไม่ให้เกิดความเครียด หรือ ความห่อ้นยานจนเกินไป ในส่วนการท่องเที่ยวเพื่อ

การศึกษาที่มีการแจกประกาศนียบัตร หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเช่น กระทรวงศึกษาธิการควรมีส่วนช่วยในการกำหนดหลักสูตร และ การกำหนดหลักเกณฑ์ในการออกไปประกาศนียบัตรเหล่านั้น

2) เตรียมครูผู้สอน และ ตำม

ครูผู้สอนเป็นผู้ที่รับผิดชอบความสำเร็จของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การคัดเลือกและฝึกอบรมครูผู้สอนจึงเป็นงานที่มีความสำคัญมาก ควรคัดเลือกครูผู้สอนที่มีความรู้ความชำนาญอย่างแท้จริง และ ควรช่วยฝึกอบรมให้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เป็นผู้ใหญ่ได้ นอกจากนี้ ควรจัดหาตำมและฝึกอบรมให้ตำมมีความเข้าใจในเนื้อหาของการเรียนการสอนล่วงหน้าด้วย

ตารางที่ 16.1 ท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น

ประเภท	รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขาย
ทัวร์ศึกษา ศิลปวัฒนธรรม	การเรียนรู้ทำอาหารฝรั่งเศส ที่ฝรั่งเศส	• อาหารฝรั่งเศสได้รับการยกย่องว่าเป็นอร่อยที่สุดในโลกและได้รับความนิยมในญี่ปุ่น • เรียนในปารีส หรือ คฤหาสน์เก่า
	เรียนวาดลายบนแจกันที่ โคห์วัน	• เรียนการวาดลวดลายกับช่างผู้ชำนาญ • มีของที่ระลึกมาฝากญาติพี่น้อง
	ทัวร์สอนมารยาทในการเข้า สังคมที่สหรัฐอเมริกา และ ฝรั่งเศส	• มารยาทการเข้าสังคมตะวันตก เป็นสิ่งที่ผู้มีการศึกษาคงเรียนรู้ • สอนมารยาทในงานเลี้ยง การรับประทานอาหาร และการเข้าสังคม • สามารถใช้ในชีวิตประจำวันและธุรกิจได้
ทัวร์เรียนภาษา	ทัวร์เรียนภาษาอังกฤษที่ ออสเตรเลีย อังกฤษ สหรัฐ- อเมริกา หรือ แคนาดา	• เรียนภาษาอังกฤษในประเทศเจ้าบ้าน • มีโปรแกรมโฮมสเตย์และศึกษาทางวัฒนธรรม • หลักสูตรได้มาตรฐาน มีการสอบวัดผล • มีประกาศนียบัตรรับรองเมื่อผ่านหลักสูตร • มีความปลอดภัย (ออสเตรเลีย)
ทัวร์ทัศนศึกษา	ทัศนศึกษาที่ NASA	• NASA เป็นที่แห่งเดียวในโลกที่นักท่องเที่ยวสามารถมีประสบการณ์ด้านอวกาศได้ • ลงดินในสภาพไร้น้ำหนัก เช่นเดียวกับนักบินอวกาศ • ชมปฏิบัติการในยานกระสวยอวกาศ
ทัวร์เรียนกีฬา	ทัวร์เรียนดำน้ำที่กวม และ ไต้หวัน	• ราคากว่าเรียนในญี่ปุ่นมาก • สามารถสอบเอาใบอนุญาตไปใช้ได้ทั่วโลก
	ทัวร์เรียนฟุตบอลที่เยอรมัน สำหรับเด็กนักเรียน	• เยอรมันเป็นประเทศที่มีมาตรฐานฟุตบอลสูงเคยเป็นแชมป์ฟุตบอลโลกหลายสมัย • สอนโดยโค้ชชาวเยอรมันผู้มีประสบการณ์ • แข่งฟุตบอลเชื่อมความสัมพันธ์กับเด็กนักเรียนเยอรมันวัยเดียวกัน

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว

ตารางที่ 16.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่เป็นไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขายที่เป็นไปได้
เรียนการทำอาหารไทย	• เรียนการทำอาหารไทยทั้งอาหารชาวบ้านและชาววัง อาหารหวานและอาหารคาว • เรียนการจัดอาหารและการจัดโต๊ะอาหารแบบไทย • ทัศนศึกษาวิธีการทำเครื่องปรุง เช่น น้ำปลา หรือ พริกป่น • ผสมผสานกับ “ชีวิตวัฒนธรรมไทย” ด้วยการเพิ่มโปรแกรมพานักเรียนไปจ่ายตลาดสด และ ชมไร่นา • มีประกาศนียบัตรรับรอง สามารถไปใช้ในการเปิดกิจการในญี่ปุ่นได้ เมื่อจบหลักสูตร
เรียนทำขนมไทย	• ขนมไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีหลายชนิดที่ชาวญี่ปุ่นรู้จักและชื่นชอบ เช่น สาเกเปียก ถั่วแดงต้ม น้ำแข็งไส • เลือกสอนการทำขนมที่มีส่วนประกอบหาได้ในญี่ปุ่น เช่น มันต้มน้ำ พักทองแกงบวด • ปรับความหวานให้พอเหมาะกับรสนิยมคนญี่ปุ่น
เรียนการแกะสลักผลไม้	• การแกะสลักผลไม้ไทยเป็นงานศิลปะที่มีความประณีตและมีเอกลักษณ์ • การแกะสลักผลไม้เป็นศิลปะที่เรียนได้ง่าย เข้าใจพื้นฐานแล้วสามารถประยุกต์ได้เอง • เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการปอกและการแกะสลักผลไม้ของไทยและญี่ปุ่น • เลือกสอนโคชิโซผลไม้ที่ทำได้ในญี่ปุ่น • อธิบายความเป็นมาของแกะสลักผลไม้ไทย
เรียนภาษาไทย	• มีหลักสูตรตั้งแต่ ภาษาไทยสำหรับนักท่องเที่ยว 1 วัน และ ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน ไปจนถึงภาษาไทยเพื่อธุรกิจ • มีโปรแกรมโฮมสเตย์ และ โปรแกรมทัศนศึกษา • มีประกาศนียบัตรรับรอง
เรียนทำเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญที่เกาะเกร็ด นนทบุรี	• เรียนวิธีการปั้นหม้อพร้อมกับเรียนรู้วัฒนธรรมชาวมอญ • เปรียบเทียบวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผาไทยและญี่ปุ่น เช่น เครื่องปั้นดินเผาไทยใช้ไฟอ่อนกว่า

ตารางที่ 16.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่เป็นไปได้ในประเทศไทย (ต่อ)

เรียนปั้นตุ๊กตาชาวบ้านด้วยดินเหนียว ที่ อยุธยา	• ตุ๊กตาดินเผาประณีต สวยงาม • ตุ๊กตาสະတ້ອນถึงชีวิตรูปแบบต่างๆ ในชนบทไทย
เรียนการร้อยพวงมาลัย และ ศิลปะการจัด ดอกไม้ไทย	• ไทยมีดอกไม้ที่สวยงามหลายชนิดที่ไม่มีในญี่ปุ่น • จัดดอกไม้ในสวนดอกไม้ หรือ ร้อยดอกไม้จากตลาดสด เช่น ปากคลองตลาด มาจัด • ไปทัศนศึกษาสวนดอกไม้ที่มีชื่อเสียง • อธิบายบทบาทของดอกไม้ในสังคมไทย เช่น พวงมาลัยกับการบรวงสรวง หรือความเชื่อในเรื่องดอกไม้ เป็นต้น
เรียนนาฏศิลป์ไทย	• นาฏศิลป์ไทยมีความงดงามและมีจุดเด่นเรื่องเครื่องแต่งกาย • สอนนาฏศิลป์ไทยพื้นฐานโดยเลือกค่านิยมคุณลักษณะของนักท่องเที่ยว • สอนความหมายของท่ารำรำ
เรียนดำน้ำที่ประเทศไทย	• ทะเลไทยมีความงดงามไม่แพ้ที่อื่นในโลก • ค่าใช้จ่ายถูกกว่าการเรียนที่ญี่ปุ่นมาก • ผู้ผ่านหลักสูตรจะได้ใบอนุญาตซึ่งสามารถใช้ดำน้ำได้ทั่วโลก
ทัศนศึกษา “บ้านโคโนเสาร์” ที่ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น	• โคโนเสาร์ไทยมีอายุเก่าแก่กว่าโคโนเสาร์ที่พบที่อื่นในโลก • เปรียบเทียบพันธุ์โคโนเสาร์ที่พบต่างๆ ในโลกกับในไทย • ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของโคโนเสาร์ จากร่องรอยที่เหลืออยู่

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 17 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น กับศักยภาพในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การท่องเที่ยวไทย

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์พฤติกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกลุ่มต่างๆ ที่มีศักยภาพในการเติบโตที่กล่าวมาแล้วในภาคที่ 4 และ รูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่เสนอขึ้นในภาคที่ 5 มาวิเคราะห์ร่วมกันว่า ควรใช้การท่องเที่ยวรูปแบบใดในการรองรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกลุ่มต่างๆ หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ และ ศักยภาพของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการท่องเที่ยวไทย ให้มีความยั่งยืนในทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและ วัฒนธรรม

17.1 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ กับโอกาสในการรองรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นในอนาคต

ตารางที่ 17.1 สรุปผลการใช้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ทั้ง 5 รูปแบบที่เสนอในงานฉบับนี้ในการรองรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่กำลังเติบโตกลุ่มต่างๆ ทั้ง 4 กลุ่ม โดยรูปแบบการท่องเที่ยวที่ใช้อักษรตัวเข้ม คือ รูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าจะมีศักยภาพในทางการตลาดสูงกว่ารูปแบบอื่นๆ

จากตารางจะเห็นได้ว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย และ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ในขณะที่กลุ่มนักเรียนสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา และ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และ กลุ่มสาวออฟฟิศสนใจการท่องเที่ยวสุขภาพพลานามัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมความงาม เป็นต้น

ในด้านการเตรียมการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในรอบหนึ่งปีนั้น ผู้ประกอบการและฝ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีการเตรียมการที่พร้อม โดยต้องเข้าใจถึงช่วงเวลาท่องเที่ยวในรอบปีของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม ตารางที่ 17.2 สรุปช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกลุ่มต่างๆ เดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศมากที่สุด

17.2 การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ

การจัดการการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มักต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากกว่าการจัดการท่องเที่ยวแบบมหาชนโดยทั่วไป ในหลายกรณี การจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วม (partnership) ของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ธุรกิจเอกชน หรือ ชุมชน

แนวทางในการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ นั้นเป็นไปได้ในหลายรูปแบบ โดยแต่ละรูปแบบย่อมตอบสนองต่อเงื่อนไขที่แตกต่างกันในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เราจึงอาจกล่าวได้ว่าไม่มีสูตรสำเร็จในการจัดการที่มีประสิทธิภาพ หรือ นำไปสู่ความสำเร็จในทุกกรณี ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวทางในการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในการจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ 4 แนวทาง ซึ่งอาจใช้ในการสร้างส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในประเทศไทย

1) แนวทาง “ชุมชน-รัฐ”

การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวระหว่าง ชุมชน และ รัฐ เป็นไปได้หลายรูปแบบ รูปแบบหนึ่งที่พบมากคือ การดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีรัฐให้การสนับสนุน ตัวอย่างในแนวทางนี้ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ ธุรกิจที่พักขนาดเล็กของประชาชนในชุมชนท่องเที่ยวขนาดเล็กในยุโรป ที่มีบริการที่พักพร้อมอาหารเช้า (bed & breakfast) คลอจอนบริการจำหน่ายสินค้าานาชนิด (one-stop shopping) สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวอิสระ (FIT) ซึ่งมักเป็นนักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่สนใจสัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่น

ในเมืองท่องเที่ยวขนาดเล็กจำนวนมากภายในยุโรปนั้น ผู้สูงอายุ คนโสด หรือ ประชาชนกลุ่มอื่นๆ ในท้องถิ่นซึ่งอาจมีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพนอกอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้เปิดบ้านของคนในท้องถิ่นให้ชาวกลุ่มเล็กๆ สามารถร่วมพำนักได้ โดยมีการบริการอาหารเช้า และ บริการข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ รัฐมีบทบาทในการสนับสนุนกิจการที่พักของประชาชนนี้ด้วยการจัดหาฐานข้อมูลเกี่ยวกับที่พัก ซึ่งรวบรวมรายชื่อและรายละเอียดของบริการต่างๆ อาทิ ครอบครัวเจ้าบ้าน ลักษณะนิสัย รสนิยม และ งานอดิเรกต่างๆ เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ รัฐยังอาจช่วยวางมาตรฐานของบริการที่พักและการประกอบการเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาอีกด้วย

ข้อดีของการสร้างส่วนร่วมระหว่างรัฐและชุมชนโดยไม่มีเอกชนเข้าร่วมคานตัวอย่างนี้คือ การกระจายผลตอบแทนเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมต่อชุมชน เพราะเป็นการประกอบการของชุมชนโดยตรง

2) แนวทาง “เอกชน-ชุมชน”

โดยทั่วไป ธุรกิจเอกชนมักจ้างแรงงานในชุมชนท่องเที่ยวอยู่แล้วซึ่งเป็นการสร้างส่วนร่วมระหว่างธุรกิจเอกชนและชุมชนในรูปแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวระหว่างธุรกิจเอกชน และ ชุมชนสามารถพัฒนาไปได้มากกว่านั้น เช่น ผู้ประกอบการเอกชนจากภายในหรือภายนอกท้องถิ่นอาจริเริ่มชักชวนชาวบ้านและฝ่ายอื่นๆ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ตัวอย่างที่น่าสนใจตามแนวทางการมีส่วนร่วมนี้ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวเพชรบุรี ที่มีโรงแรมริเจนท์ อะฮ์และกลุ่มชาวบ้านท้องถิ่นร่วมกันจัดการ และ การพัฒนาการท่องเที่ยวในบริเวณโรงแรมมารีนาคอตเทจในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งโรงแรมดังกล่าวร่วมกับชาวบ้านในท้องถิ่น เป็นต้น ในกรณีของ ริเจนท์ อะฮ์

นั้น ผู้ประกอบการจากภายนอกพื้นที่ โดยความสนับสนุนของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวความคิดที่จะพัฒนารูขี้อย่างเชื่อมโยงกับ ชุมชน และ สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น โดยถือว่าโรงแรมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ผู้ประกอบการได้ชักชวนชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่างๆ เช่น การสนับสนุนเกษตรกรรมทางเลือก (alternative agriculture) ของชุมชนโดยจัดหาสถานที่จำหน่ายผักและผลไม้ปลอดสารพิษ การอนุญาตให้ชาวบ้านใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และ ชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น¹

จุดเด่นของการมีส่วนร่วมในแนวทางนี้ คือ การพยายามประสานประโยชน์ที่เหมาะสมของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ผู้ประกอบการได้ผลตอบแทนในการประกอบการที่สามารถสร้างจุดเด่นให้แตกต่างจากผู้ประกอบการอื่น ในขณะที่ชุมชนซึ่งมีบทบาทในการช่วยเหลือลูกค้าท้องถิ่น ก็ได้ส่วนแบ่งในผลตอบแทนด้วยนั้น

3) แนวทาง “เอกชน-รัฐ”

แนวทาง “เอกชน-รัฐ” นี้มักเกิดขึ้นในระดับประเทศหรือระดับเมือง โดย รัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นร่วมมือกับผู้ประกอบการในการพัฒนาการแหล่งท่องเที่ยว

ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในแนวทางนี้ คือ ฮาวาย นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา รัฐบาลท้องถิ่นฮาวายได้ประสานงานกับภาคเอกชนเพื่อพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในฮาวาย โดยมุ่งหวังให้เกิดการยกระดับความรู้และความเป็นผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ตลอดจน การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ในกรณีของฮาวายนี้ รัฐบาลจะมีบทบาทหลัก 2 ประการ บทบาทแรก คือ การวางแผนเตรียมการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในระยะยาวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะขยายตัวขึ้น เช่น การถมที่ดินบริเวณที่มีน้ำจืดในบริเวณหาดวากายากิเพื่อกำจัดขุขี้เตรียมการวางระบบท่อส่งน้ำและระบบระบายน้ำ เป็นต้น บทบาทที่สองคือการให้บริการข้อมูล และ การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยว ส่วนภาคเอกชนก็มีบทบาทที่สอดคล้องกัน คือ พัฒนากิจกรรมในอุตสาหกรรม และ ให้บริการต่างๆ โดยใช้โครงสร้างพื้นฐานที่รัฐบาลสร้างไว้²

4) แนวทาง “รัฐ-ชุมชน-เอกชน”

ตัวอย่างที่น่าสนใจในการสร้างส่วนร่วมในการท่องเที่ยวตามแนวทาง “รัฐ-ชุมชน-เอกชน” นี้คือ หมู่บ้านโนชะวะ ในจังหวัดนากาโน ประเทศญี่ปุ่น โนชะวะเป็นแหล่งท่องเที่ยวฤดูหนาวที่เป็นที่รู้จักดีในญี่ปุ่น โดยนักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการเล่นสกี และอาบน้ำพุร้อน หมู่บ้านแห่งนี้มีประชากรเพียงประมาณ

¹ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, “รายงานฉบับสมบูรณ์ การวิจัยโครงการพัฒนาแบบสหพัฒนาพื้นที่ “ริเจนท์ ะชิ” ด้านสังคม เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม และ สภาพแวดล้อม”, 2536

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Yoshitaka Mizoo, “Kankou Jigyuu to Kaiei” (ธุรกิจท่องเที่ยวและการบริหารการท่องเที่ยว), Toyoukeizai, 1994 3rd printing

5,000 คน แต่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวในแต่ละปีได้ถึง 1,200,000 คน และ ได้รับการลงคะแนนจากเสียงจากนักท่องเที่ยวว่า เป็นแหล่งเล่นสกีที่มีบริการดีที่สุดในญี่ปุ่นหลายปีติดต่อกัน

ความสำเร็จของโนะวะวะเริ่มขึ้นจากวิสัยทัศน์ของหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นซึ่งเห็นข้อเสียจากการปล่อยให้เอกชนภายนอกเข้ามาลงทุนทั้งหมดจากตัวอย่างที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอื่นๆ จึงได้ริเริ่มชักชวนสมาชิกและชาวบ้านในท้องถิ่นในการร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยหน่วยราชการขอให้การสนับสนุนในกรณีของโนะวะวะมี ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนและการกำหนดแนวทางในการรองรับนักท่องเที่ยวด้วยตัวเอง อาทิ การไม่อนุญาตให้มีการสร้างที่พักขนาดใหญ่ และ ไม่รับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่เพราะต้องการรักษามาตรฐานการบริการ ตลอดจนการไม่ยอมให้มีการสร้างถนนขนาดใหญ่และที่จอดรถโดยสารที่อาจจะทำลายทัศนียภาพของท้องถิ่นได้ หลังจากนั้น จึงเปิดให้ธุรกิจเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวทางที่กำหนดไว้ เช่น บริการรถโดยสาร และ บริการอื่นๆ ที่ชุมชนไม่มีความสามารถในการประกอบการ³

ข้อดีที่เห็นได้ชัดเจนการมีส่วนร่วมตามแนวทางนี้คือ ชุมชนมีโอกาสกำหนดการพัฒนาการท่องเที่ยวของทำให้เกิดการกระจายผลตอบแทนที่เป็นธรรม และ เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่รัฐและ ธุรกิจเอกชนให้การสนับสนุนบริการที่ชุมชนไม่สามารถให้บริการเองได้

แนวทางในการมีส่วนร่วมของ รัฐ เอกชน และ ชุมชน อาจมีได้หลายรูปแบบดังตัวอย่างที่กล่าวข้างต้น การจำแนกแนวทางในการสร้างส่วนร่วมดังกล่าวออกเป็นสี่รูปแบบนี้ เป็นเพียงการจำแนกเพียงหยาบๆ เนื่องจากในแนวทางหนึ่งๆ เช่น แนวทาง “เอกชน-ชุมชน” นั้น เอกชน และ ชุมชน อาจมีบทบาทที่แตกต่างกันในแต่ละกรณีได้ ภาพที่ 17.1 แสดงแนวทางในการมีส่วนร่วมของทั้ง 3 ฝ่ายที่เกี่ยวข้องนี้ให้เด่นชัดขึ้น

อนึ่ง ในการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐ เอกชน และ ชุมชนนั้น การริเริ่มในการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งนั้นอาจมาจากฝ่ายใดก็ได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญในการพัฒนาไปสู่การจัดการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนนั้นก็คือ การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ของแต่ละฝ่ายนั่นเอง ชุมชนควรมีโอกาสในกำหนดว่า ต้องการพัฒนาท้องถิ่นของตนเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ ถ้าต้องการ ต้องการให้แหล่งท่องเที่ยวไปในลักษณะใด และ ควรมีแนวทางในการปฏิบัติอย่างไร การมีส่วนร่วมของชุมชนนี้เองที่เปรียบเสมือนกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

17.3 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น กับ ศักยภาพในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การท่องเที่ยวไทย

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Yoshitaka Mizoo, "Kankou Jigyos to Keiei" (ธุรกิจท่องเที่ยวและการบริหารการท่องเที่ยว), Toyookaizai, 1994 3rd printing

ส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์ศักยภาพในการช่วยยกระดับการท่องเที่ยวไทย ของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น เราจะวิเคราะห์โอกาสดังกล่าวโดยย้อนกลับไปมองปัญหาการท่องเที่ยวที่ขาดความยั่งยืนที่ได้ถูกเสนอไว้ในบทที่ 1 ของรายงานการวิจัย แล้วพิจารณาถึงเหตุปัจจัยหรือลักษณะของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่สนับสนุนศักยภาพดังกล่าว ความไม่ยั่งยืน 4 ประการของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน คือ

1) ความไม่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ: ปัญหาการรั่วไหลของรายได้จากการพึ่งพาการนำเข้าเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 ว่า การรองรับการท่องเที่ยวแบบหายนะนั้น ทำให้มีการนำสินค้าและบริการมาก ทำให้มีการรั่วไหลของรายได้ การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมีศักยภาพในการช่วยลดการรั่วไหลนี้ ด้วยเหตุผลสองประการคือ

ประการแรก นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาแบบมีความสนใจพิเศษนี้ มีแนวโน้มที่จะสนใจในสินค้าและบริการของท้องถิ่นเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เช่นสนใจรับประทานอาหารเหมือนคนในท้องถิ่นมากกว่ารับประทานอาหารในโรงแรม⁴ การรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้จึงน่าจะช่วยลดการนำเข้าและการรั่วไหลของรายได้จากการท่องเที่ยวได้มากกว่าการรองรับนักท่องเที่ยวแบบหายน

ประการที่สอง นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมีแนวโน้มที่จะเดินทางมาด้วยตนเอง และ ใช้บริการในท้องถิ่น เช่น ทัวร์ท้องถิ่นมากกว่านักท่องเที่ยวแบบหายน ซึ่งมักเดินทางมาโดยแพคเกจทัวร์ ผลการวิจัยที่ผ่านมาทำให้ทราบว่านักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวอิสระ (FIT) นี้ มีการรั่วไหลของรายได้ออกนอกประเทศเจ้านานน้อยกว่า การท่องเที่ยวโดยแพคเกจทัวร์ซึ่งมีการรั่วไหลของรายได้ส่วนใหญ่ก่อนออกเดินทางแล้ว⁵

2) ความไม่ยั่งยืนทางสังคม: ปัญหาการกระจายผลตอบแทนอย่างไม่เป็นธรรม

ดังที่กล่าวมาในหัวข้อที่แล้วว่า การจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักต้องอาศัยการมีส่วนร่วม (partnership) ของฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นมากกว่าการท่องเที่ยวแบบหายน ดังจะเห็นได้จาก การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ หรือ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น จำเป็นต้องอาศัย

⁴ Poon A., "Tourism, Technology and Competitive Strategies", Wallingford: CAB, 1993 (อ้างอิงจาก Burns P. and Holden A., "Tourism: A New Perspective", Prentice Hall, 1993)

⁵ วุฒิชัย อัมพรบุญและคณะ, "การกระจายรายได้และการไหลออกของรายได้จากการท่องเที่ยวในธุรกิจโรงแรมและธุรกิจนำเที่ยว", ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2532

มักคู่เทศก์ท้องถิ่น เพราะเป็นผู้ที่เข้าใจในระบบนิเวศน์ หรือ วัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นเป้าหมายที่นักท่องเที่ยวสนใจมากที่สุด ลักษณะดังกล่าวเมื่อผนวกกับการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม จะทำให้การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มีศักยภาพที่จะกระจายรายได้มากกว่าการท่องเที่ยวแบบมหาชน

นอกจากนี้ หากมีการคิดค้นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่เหมาะสมแล้ว การท่องเที่ยวดังกล่าวยังสามารถช่วยกระจายรายได้ได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เช่น การเรียนทำอาหารหรือขนมไทย หรือ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย เช่น การนวดแผนโบราณ ซึ่งธุรกิจรายย่อย หรือ ประชาชนโดยทั่วไปสามารถประกอบการได้เนื่องจากไม่ต้องใช้ต้นทุนสูง

ในประเด็น การท่องเที่ยวเชิงทรัพยากรจากภาคอื่นๆ ในสังคม การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษก็ยังมีศักยภาพในการลดความรุนแรงของปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวแบบมหาชน ทั้งนี้เนื่องจากการจำกัดขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) เป็นหลักเบื้องต้นของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษแทบทุกรูปแบบ ในขณะที่การท่องเที่ยวแบบมหาชนมักไม่ให้ความสนใจต่อเรื่องดังกล่าว

3) ความไม่ยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม: การเสื่อมโทรมของทรัพยากรท่องเที่ยว

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 11 ว่า ในขณะที่นักท่องเที่ยวแบบมหาชนมักสัมผัสธรรมชาติอย่างผิวเผิน นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักต้องการสัมผัสธรรมชาติด้วยความเข้าใจที่ลึกซึ้งกว่า นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจึงเป็นผู้บริโภคที่ให้ความสนใจต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อมสูงกว่านักท่องเที่ยวแบบมหาชน ซึ่งจะมีผลกดดันให้ผู้ประกอบการต้องเอาใจใส่ในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติให้ดีขึ้นด้วย นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเอง ก็มีนิสร์กธรรมชาติเป็นพื้นฐาน และ มีระเบียบวินัยพร้อมที่จะปฏิบัติตามข้อกำหนดในการรักษาธรรมชาติของท้องถิ่น ตลอดจน มีความอดทนที่จะรอคอยสูง ในกรณีที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับ

นอกจากนี้ หากมีการคิดค้นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่เหมาะสมแล้ว การท่องเที่ยวดังกล่าวยังสามารถช่วยให้สิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการปลูกป่าโกงกาง หรือ ไม้ยืนต้นต่างๆ

4) ความไม่ยั่งยืนทางวัฒนธรรม: นำมาซึ่งการลอกเลียนวัฒนธรรมบริโภคและความขัดแย้ง

การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นมีศักยภาพ ในการลดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม และ การลอกเลียนวัฒนธรรมบริโภคของนักท่องเที่ยวด้วยเหตุผลหลายประการ

ประการแรก นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่เดินทางมากับการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มักจะมาท่องเที่ยวประเทศไทยโดยมีความสนใจในวัฒนธรรมของเราเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เราจึงมีโอกาสด้านดีในการแลกเปลี่ยน

ทางวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยวเหล่านั้นบนพื้นฐานที่ทำเทียมกันผ่านการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมซึ่งจะช่วยให้เราสามารถเผยแพร่วัฒนธรรมไทยออกไปสู่โลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจะเป็น “อาวุธทางวัฒนธรรม” ของไทยที่จะช่วยสร้างความภูมิใจให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมนั้นๆ และช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ และ พัฒนาผลงานวัฒนธรรมให้มีคุณภาพสูงขึ้น

ประการที่สอง กลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่จะเติบโตอย่างมากในอนาคต คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ กลุ่มนักท่องเที่ยวครอบครัว กลุ่มนักเรียนนักศึกษา และกลุ่มสาวออฟฟิศ จะช่วยให้โครงสร้างของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นในประเทศไทยมีความสมดุลขึ้นจากที่มีนักท่องเที่ยวชายโสดมากกว่าระดับเฉลี่ยในปัจจุบัน สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่สมดุลขึ้น และ กิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้ จะช่วยปรับปรุงภาพพจน์ของประเทศไทยที่มีปัญหาหึงหวงบริการ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่มาท่องเที่ยวประเทศไทยยังอาจช่วยป้องกันการซื้อบริการทางเพศโดยนักท่องเที่ยวชายโสดด้วยกันให้ทำได้ยากขึ้นด้วย

ประการที่สาม การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษสามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาในลักษณะแลกเปลี่ยน หรือ อาสาสมัครในค่านต่างๆ เช่น ค่านเกษตร สังคม หรือ กลุ่มแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งมีแนวโน้มในการขยายตัวตามกระแสการปรับตัวสู่สากล (internationalization) ของสังคมญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากการที่กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นอนุญาตให้นักศึกษามหาวิทยาลัยที่ต้องการอาสาสมัครสามารถลาพักการศึกษาได้เป็นเวลา 1 ปี เป็นต้น ในปัจจุบัน ยังไม่มีการพัฒนากิจกรรมเพื่อรองรับผู้มาเยือนกลุ่มใหม่เหล่านี้ นักกิจกรรมในการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมีศักยภาพในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนในลักษณะดังกล่าวได้ดีกว่าการท่องเที่ยวแบบมหาชน เนื่องจาก มีรูปแบบที่ใกล้ชิดกันมากกว่า

ตารางที่ 17.3 สรุปศักยภาพของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การท่องเที่ยวไทยให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ผู้อ่านที่สนใจอาจเปรียบเทียบตารางดังกล่าวกับตารางที่ 1.2 ในบทที่ 1

ตารางที่ 17.1 การท่องเที่ยวแบบมความสนใจพิเศษเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกลุ่มต่างๆ

	กลุ่มผู้สูงอายุ	กลุ่มครอบครัว	กลุ่มนักเรียน	กลุ่มสาวออฟฟิศ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ปลูกป่าโกงกาง เก็บผลไม้ ชมดอกไม้ ชมทุ่งนา	เก็บผลไม้ ชมทุ่งนา	เที่ยวป่าต้นพรุสน ปลูกป่าโกงกาง ชมทุ่งนา ชมนก ชมสัตว์ป่า	ชมดอกไม้ ชมนก
การท่องเที่ยวเพื่อการ ศึกษา	เยือนทำอาหารไทย เยือนแกะสลักผลไม้	เยือนปิ่นตูกตาชาวบ้าน	เยือนภาษาไทย แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม กับนักเรียนไทย	เยือนทำอาหารไทย เยือนร้อยพวงมาลัย
การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พักผ่อนนันท	ทัวร์สุขภาพ อาหารไร้พิษ นวดแผนโบราณ นั่งสมาธิ ปลูก วิ่งมาราธอน	กีฬาพื้นบ้านไทย จัดกรฮาน ชมมวยไทย มหกรรมว่าวโลก	กีฬาพื้นบ้านไทย ชมมวยไทย จัดกรฮาน	ทัวร์สุขภาพ นวดแผนโบราณ เสริมความงาม
การท่องเที่ยวเชิง ศิลปวัฒนธรรม	ทัวร์เส้นทางประวัติด าศพไทย-ญี่ปุ่น ชมทัศนกรรมพื้นบ้าน เพชรบุรี ชมมรดกศิลป์ไทย ทัวร์รัตนโกสินทร์ ชมการละเล่นไทย	ทัวร์เส้นทางประวัติด าศพไทย-ญี่ปุ่น ชมทัศนกรรมพื้นบ้าน เพชรบุรี ชมการละเล่นไทย ชมมรดกศิลป์ไทย	ทัวร์เส้นทางประวัติด าศพไทย-ญี่ปุ่น ชมทัศนกรรมพื้นบ้าน เพชรบุรี ทัวร์รัตนโกสินทร์ ชมมรดกศิลป์ไทย	ชมมรดกศิลป์ไทย
การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัส วิถีพื้นฐ	เยือนบ้านชาวนาภาค กลาง ทัวร์ผลไม้และ วิถีวัฒนธรรมไทย ชมการทำนาข้าวและ ความเป็นอยู่ชาวนาไทย	ทัวร์ผลไม้และ วิถีวัฒนธรรมไทย ชมการทำนาข้าวและ ความเป็นอยู่ชาวนาไทย	เยือนบ้านชาวนาภาค กลาง ชมการทำนาข้าวและ ความเป็นอยู่ชาวนา ไทย เยือนชาวนาไทยภูเขา	ทัวร์ผลไม้และ วิถีวัฒนธรรมไทย

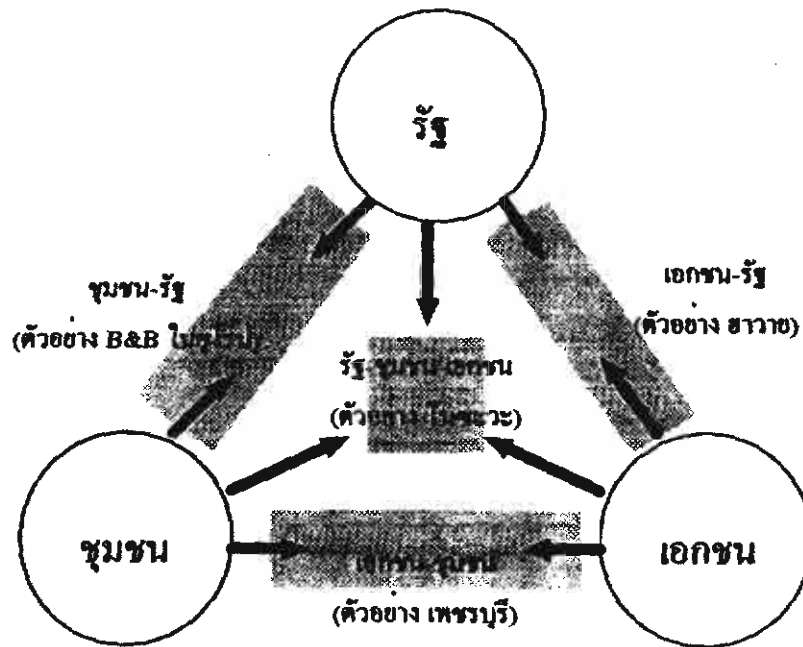
ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ตารางที่ 17.2 ช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกลุ่มต่างๆ เดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศมากที่สุด

นักท่องเที่ยว	ระยะเวลาเดินทาง
กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ	ตลอดทั้งปี แต่เดินทางมากช่วงหลบร้อน (มิช.-สค.) หรือ หลบหนาว (พช.-กพ.)
กลุ่มนักท่องเที่ยวครอบครัว	ช่วงฤดูปิดภาคเรียน (สค.)
กลุ่มนักเรียนที่ไปทัศนศึกษา	คค.-ธค.
กลุ่มสาวออฟฟิศ	ช่วงวันหยุดต่อเนื่องเช่นสัปดาห์ทอง (คมี พค.) หรือ เทศกาลโอบัง (กลาง สค.)

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ภาพที่ 17.1 แนวทางความร่วมมือระหว่างภาคต่างๆ ในสังคมในการจัดการท่องเที่ยว



ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ตารางที่ 17.3 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษกับศักยภาพในการเปลี่ยนกระบวนการทัศนคติการท่องเที่ยวไทย

มิติในการวิเคราะห์	การท่องเที่ยวตามกระบวนการทัศนคติเดิม		การท่องเที่ยวตามกระบวนการทัศนคติใหม่	
	สภาพการณ์	เหตุปัจจัย	สภาพการณ์	เหตุปัจจัย
เศรษฐกิจ	นำรายได้เข้าประเทศอย่างพียงพาง	จำเป็นคองนำเขาสินค้าและบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	นำรายได้เข้าประเทศอย่างมีคุณภาพ	นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะสนใจสัมผัสหรือบริโภคสินค้าท้องถิ่น
สังคม	กระจายรายได้ไม่เป็นธรรม	ผู้ประกอบการ	กระจายรายได้อย่างเป็นธรรมมากขึ้น	การจัดการท่องเที่ยวจำต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย เช่น ต้องให้บริการของมีคุณภาพแก่ท้องถิ่น
	ธุรกิจการท่องเที่ยวแข่งขันทรัพยากรจากภาคอื่นๆ ในสังคม	ขาดการกำหนดขอบเขตการใช้ทรัพยากร และการวางแผนรองรับการขยายตัว	ใช้ทรัพยากรอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม	มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ ทำให้ควบคุมการขยายตัวเกินขอบเขต
สิ่งแวดล้อม	ใช้ธรรมชาติแบบสิ้นเปลือง	นักท่องเที่ยวมักใช้ธรรมชาติอย่างผิวเผินเพื่อสนองความต้องการของคน	ใช้ธรรมชาติในขอบเขตที่สามารถรองรับได้	นักท่องเที่ยวมักต้องการที่จะเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ส่วนร่วมของชุมชนยังช่วยทำให้สามารถดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมได้
วัฒนธรรม	รับวัฒนธรรมบริโภคฟุ้งเฟ้อ	ประชาชนในท้องถิ่นเลียนแบบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และ นักท่องเที่ยวมักถือว่าตนเองเหนือกว่าคนในท้องถิ่น	แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างเคารพกัน	นักท่องเที่ยวมีความสนใจพิเศษในวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่แล้ว ทำให้เกิดการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนกันวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียม

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ภาคที่ 6 บทส่งท้าย

บทที่ 18 องค์ความรู้เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การวิจัยเรื่อง “นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกับโอกาสในการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวไทย” นี้เริ่มต้นขึ้นจากความเชื่อของคณะผู้วิจัยที่ว่า การท่องเที่ยวของไทยในปัจจุบันแฝงไว้ด้วยลักษณะแห่งความไม่ยั่งยืนในด้านต่างๆ อันได้แก่ ความไม่ยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการพึ่งพาการนำเข้าสินค้าและบริการเพื่อจัดการท่องเที่ยวซึ่งทำให้เกิดการรั่วไหล ความไม่ยั่งยืนทางด้านสังคมอันเนื่องมาจากการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นธรรมและการช่วงชิงทรัพยากรจากภาคอื่นๆ ในสังคม ความไม่ยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการทำลายสิ่งแวดล้อม และ ความไม่ยั่งยืนทางด้านวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมบริโภคของนักท่องเที่ยวและผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทย

เมื่อพิจารณาต่อไปก็จะพบว่า สาเหตุของความไม่ยั่งยืนดังกล่าวก็คือ “กระบวนทัศน์เก่า” ที่เป็นรากฐานในการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน การทำให้การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเกิดขึ้นจำเป็นต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนไปสู่ “กระบวนทัศน์ใหม่” ซึ่งมีรากฐานอยู่บนองค์ความรู้ใหม่ที่มีลักษณะเป็นองค์รวม โดยจะต้องรวมถึง ความรู้ความเข้าใจต่อ นักท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยว การจัดการในการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการ บทบาทของชุมชน และการหนุนเสริมของรัฐ การมีส่วนร่วมของทั้งสามฝ่าย ตลอดจน การผนวกมิติทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าในการจัดการการท่องเที่ยว องค์ความรู้ที่จะช่วยปรับเปลี่ยนการท่องเที่ยวไทยไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ซึ่งมีความยั่งยืนมากขึ้นดังกล่าวข้างต้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 อาณาบริเวณหลัก ดังแสดงในภาพที่ 18.1 คือ

1) องค์ความรู้เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวและสินค้าท่องเที่ยว

องค์ความรู้เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวมีอาณาบริเวณรวมถึง ภูมิหลังในด้านต่างๆ ของนักท่องเที่ยว เช่น ภูมิหลังทางสังคม ภูมิหลังทางครอบครัว ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ ภูมิหลังทางจิตวิทยา ตลอดจน พฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เช่น รสนิยมในการบริโภค ความสนใจ และ ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว เป็นต้น ส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับสินค้าท่องเที่ยวนั้นรวมถึง ความรู้เรื่องการพัฒนาและการนำเสนอสินค้าท่องเที่ยว ลักษณะเฉพาะของสินค้าท่องเที่ยวแต่ละชนิด ทรัพยากรที่ต้องใช้ในการพัฒนาสินค้าท่องเที่ยว เป็นต้น

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในการประกอบการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนในด้านต่างๆ องค์ความรู้ในส่วนนี้ประกอบไปด้วยความรู้ความเข้าใจต่อ ความพร้อมและข้อจำกัดของภาคต่างๆ ในสังคมคือ รัฐ ธุรกิจเอกชน และ ชุมชน บทบาทที่ควรจะเป็นของภาคเหล่านี้แต่ละภาค และ แนวทางในการสร้างส่วนร่วม (partnership) ของ ภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และ ชุมชน

3) องค์ความรู้เกี่ยวกับมิติทางสิ่งแวดล้อมและมิติทางวัฒนธรรม

องค์ความรู้นี้ครอบคลุมถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนท่องเที่ยว ทั้งในแง่บวกและลบ ตลอดจน กลไกในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในการจัดการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม และ ด้านวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาจะพบว่า ในปัจจุบัน องค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวทั้งสี่ส่วนของประเทศไทย ยังคงไม่สมบูรณ์ ตัดขาดแยกจากกัน ซึ่งไม่เพียงพอต่อการปรับเปลี่ยน ไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ กล่าวคือ

- เรามีองค์ความรู้ในส่วนที่หนึ่งซึ่งเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว และ สินค้าท่องเที่ยวอยู่บ้างจากการวิจัยที่ผ่านมา โดยเฉพาะการวิจัยเชิงการตลาด แต่งานวิจัยเหล่านี้ยังขาดความลึกซึ้ง ตามตลาด และ ไม่ทันการณ์อย่างน้อยก็ในกรณีของงานวิจัยที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น องค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างไม่สมบูรณ์ในด้านนี้ไม่เพียงพอทำให้เราไม่สามารถเข้าใจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวได้อย่างดีพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมเท่านั้น มันยังทำให้เราเสียโอกาสในการใช้พฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวหนุ่มสาวให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของเรามีลักษณะที่ยั่งยืนมากขึ้นอีกด้วย
- เรายังมีองค์ความรู้ในส่วนที่สองซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไปอีก เนื่องจากยังไม่เคยมีการสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และ การมีส่วนร่วมระหว่าง รัฐ เอกชน และ ชุมชน ในแง่นี้ องค์ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวจึงนับว่ายังล้าหลังองค์ความรู้ในด้านอื่นๆ เช่น การพัฒนาประชาธิปไตย¹ หรือ การรักษาป่า² ซึ่งมีการศึกษาอยู่บ้างแล้ว
- นอกจากนี้ เมื่อมองในส่วนที่สามซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแล้วจะพบว่า เรายังแทบไม่มีองค์ความรู้ในส่วนนี้เลย จากการวิจัยของนักวิชาการ และ องค์การพัฒนามนุษย์ที่ผ่านมา แม้เราจะทราบว่า การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมากก็ตาม เราก็ยังไม่ทราบถึงวิธีการที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ จนสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติ (guideline) ที่ชัดเจนออกมาได้ ยิ่งไปกว่านั้น เรายังไม่ทราบถึงการพัฒนากลไกทางเศรษฐกิจ การเมือง และ สังคมเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้อย่างเป็นระบบมากนัก แม้ว่า จะเริ่มมีความพยายามแก้ไขปัญหาเหล่านี้จากมุมมองต่างๆ บ้างแล้ว³

¹ คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย, “รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอในการปฏิรูปการเมืองไทย”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538

² เช่น โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ศูนย์เกษตรกรรม, “ป่าชุมชน วิธีการแก้ปัญหาป่าไม้เสื่อมโทรม”, โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2531 หรือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, “วิวัฒนาการของการอนุรักษ์ที่ดินทำกินในเขตป่า กรมที่ดินภาคเหนือตอนบน”, 2538 เป็นต้น

³ เช่น การใช่วิชาทางเศรษฐศาสตร์ในการคำนวณมูลค่าและต้นทุนในการรักษาสีเขียวของแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์นิเวศน์งานวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, “การประเมินมูลค่าเศรษฐกิจและมาตรการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าธรรมชาติ, กรมที่ดินภาคเหนือตอนบน”, 2538

หากเปรียบเทียบองค์ความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ที่มีความยั่งยืนนั้นเป็นมหาสมุทรอันไพศาลแล้ว องค์ความรู้ในรายงานการวิจัยนี้ก็คงไม่ต่างจากหยดน้ำเล็กๆ เพียงหยดเดียว กล่าวคือ แม้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะได้พยายามสร้างองค์ความรู้ในส่วนที่หนึ่ง ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนใหญ่ในรายงานฉบับนี้ โดยใช้กรณีศึกษาของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น (แสดงด้วยพื้นที่แรเงาด้วยสีเข้มในภาพที่ 18.1) พยายามทดลองเสนอวิธีการในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ในส่วนที่สอง ด้วยการหาความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดการโดยใช้การมีส่วนร่วมของภาคต่างๆ ในสังคม ในบทที่ 17 (แสดงด้วยพื้นที่แรเงาด้วยสีอ่อนในภาพที่ 18.1)บ้างก็ตาม เนื้อหาที่ครอบคลุมอยู่ในรายงานฉบับนี้ก็ยังเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ในองค์ความรู้ทั้งหมด โดยไม่มีเนื้อหาส่วนใดที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ในส่วนที่สามเลย จากมุมมองนี้ คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า เราจำเป็นต้องวิจัยอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบในประเด็นที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประเด็นดังต่อไปนี้

1) การสร้างส่วนร่วมระหว่างรัฐ เอกชน และ ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

ในบทที่ 17 คณะผู้วิจัยได้ลองหารูปแบบความเป็นไปได้ในการสร้างส่วนร่วม (partnership) ระหว่างรัฐ เอกชน และ ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาในประเทศต่างๆ และพบว่า รูปแบบในการสร้างส่วนร่วมดังกล่าวมีอย่างน้อย 4 รูปแบบ คือ เอกชน-รัฐ ชุมชน-รัฐ เอกชน-ชุมชน และ รัฐ-ชุมชน-เอกชน แต่การศึกษาดังกล่าวยังไม่ได้ทำให้เราเข้าใจถึงสภาวะวิสัยที่ทำให้เกิดความร่วมมือนี้อย่างไร รูปแบบ (pattern) ของบทบาทของแต่ละฝ่าย การแบกรับค่าใช้จ่ายและผลกำไรจากการจัดการท่องเที่ยว และ เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการจัดการท่องเที่ยว เป็นต้น การวิจัยในอนาคตควรศึกษาถึงประเด็นเหล่านี้

2) การผนวกมิติทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้าในการจัดการท่องเที่ยว

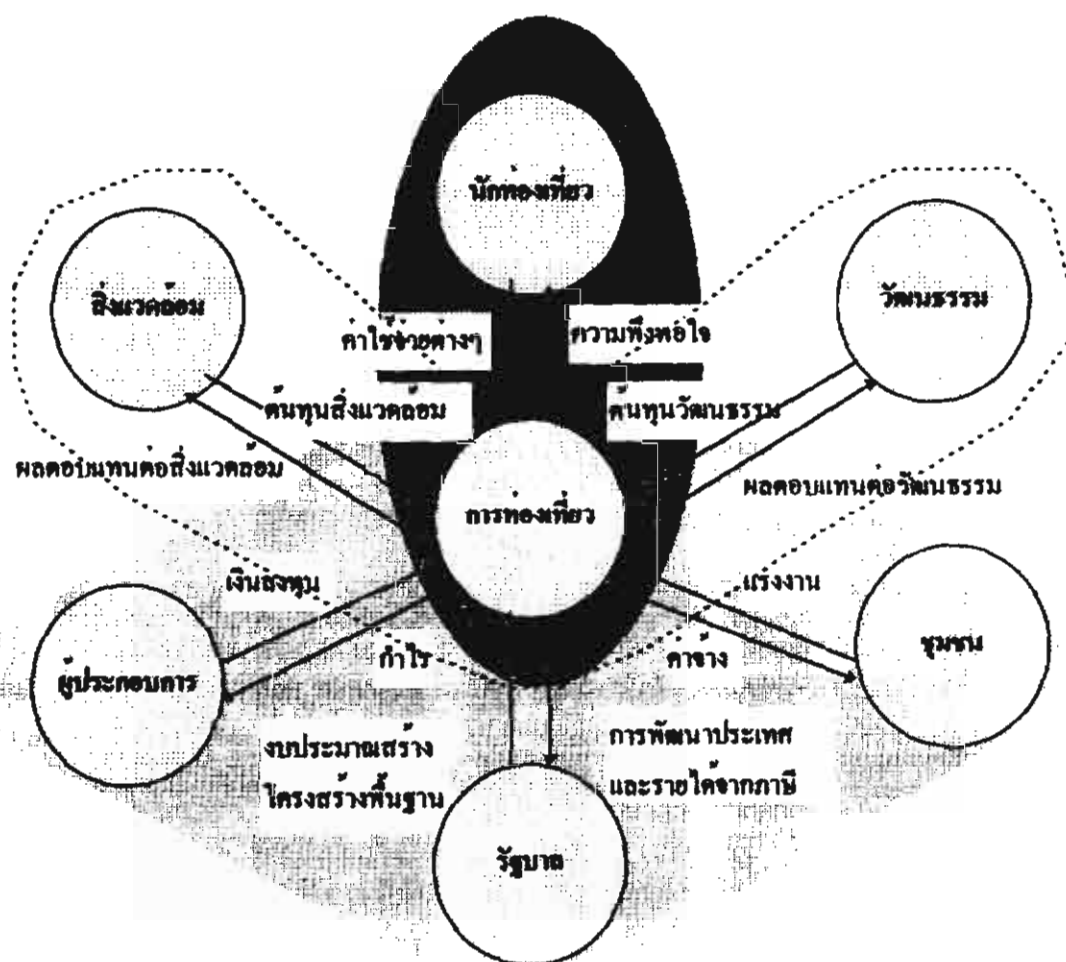
องค์ประกอบหนึ่งของกระบวนทัศน์ใหม่ในการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากกระบวนทัศน์เก่าอย่างเด่นชัดที่สุดคือ การผนวกมิติทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้าในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด วิธีหนึ่งที่สามารถผนวกมิติดังกล่าวทั้งสองเข้าในการจัดการการท่องเที่ยว คือ การใช้วิธีการทางเศรษฐศาสตร์ ในการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจ และ ต้นทุนในการประกอบการท่องเที่ยว ในปัจจุบัน การคำนวณมูลค่าทางเศรษฐกิจ และ ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมเป็นที่เข้าใจดีพอสมควรไม่ว่าจะเป็นการคำนวณมูลค่าของสิ่งแวดล้อมคือด้านการผลิต (productivity) ผลต่อสุขภาพพลานามัย (health) การให้ความสุข (amenity) หรือ แม้แต่มูลค่าของการมีอยู่ (existence values) ของสิ่งแวดล้อมนั้น⁴ อย่างไรก็ตาม การคำนวณในลักษณะเดียวกันของทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้น เป็นเรื่องที่ซับซ้อนกว่า และ ยังไม่มีเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวอย่างเป็นระบบเลย

ผู้อ่านพึงสังเกตว่า วิธีการทางเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นเพียงวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดความตระหนักถึงมูลค่าทางเศรษฐกิจ และ ต้นทุนในการรักษาสิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม คุณค่าของวิธีการดัง

⁴ ตัวอย่างของระเบียบวิธีในการวิจัยในแนวทางนี้ ดู OECD "The Economic Appraisal of Environmental Projects and Policies: A Practical Guide", OECD, 1995

กล่าวมาได้อันเนื่องจากการให้ตัวเลขที่คาดตัวออกมา หากแต่อยู่ที่การช่วยให้สมมติฐานต่างๆ ที่ใช้ในการโต้แย้งกันปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดมากขึ้น และ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรแก่ฝ่ายต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น

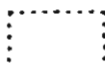
ภาพที่ 18.1 องค์ความรู้เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน



องค์ความรู้ที่เป็นเป้าหมายในการวิจัยนี้



องค์ความรู้ที่ได้กล่าวถึงบ้างในการวิจัยนี้และจำเป็นต้องอาศัยการวิจัยต่อไป



องค์ความรู้ที่ไม่ได้กล่าวถึงในการวิจัยนี้และจำเป็นต้องอาศัยการวิจัยต่อไป